

TAITEILIJAPOLITIIKKAA PERIFERIASSA

Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston taideapurahapolitiikka vuosina 1985 - 2005

Jatta Juhola
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka/
kulttuuripolitiikan koulutusohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
syksy 2011

TIIVISTELMÄ

TAITEILIJAPOLITIIKKA PERIFERIASSA

Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston taideapurahapolitiikka vuosina 1985 - 2005

Jatta Juhola

Yhteiskuntapolitiikka/kulttuuripolitiikan koulutusohjelma

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Anita Kangas

Syksy 2011

82 sivua + liitteet 5 sivua

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten alueellinen taiteilijapolitiikka on muuttunut Etelä-Savon maakunnassa vuosien 1985 - 2005 välisenä aikana. Aineisto koostuu Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston taiteen alalle myöntämistä apurahoista vuodesta 1985 vuoteen 2005, viiden vuoden välein tarkasteltuna.

Suomalaisen taidehallinnon keskeinen elin on taidetoimikuntajärjestelmä, jonka perustat valettiin 1960-luvulla. Tuolloin yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa voimakkaasti esillä ollut alueellisen tasa-arvon ajatus haluttiin saattaa koskemaan myös taide-elämää ja näin ollen valtion taidetoimikuntajärjestelmä koostui taiteen keskustoimikunnan ja taiteenala-kohtaisten toimikuntien lisäksi alueellisista taidetoimikunnista. Samalla vuosikymmenellä myös Suomen Kulttuurirahasto laajeni voimakkaasti alueille maakuntarahastoillaan. Viimeisten kymmenen vuoden aikana säätiöt, Suomen Kulttuurirahasto yhtenä suurimmista, ovat nousseet valtion taidetoimikuntajärjestelmän rinnalle merkittävänä taiteellisen toiminnan rahoittajana.

Taiteellinen työskentely Suomessa on useissa yhteyksissä todettu haastavaksi: kielialue on pieni, samoin markkinat, toimeentulo vaihtelevaa ja työvoimasta on ylitarjontaa. Taide-elämä on vahvasti keskittynyt Etelä-Suomeen ja erityisesti pääkaupunkiseudulle. Lähtökohtana tälle tapaustutkimukselle on ollut selvittää, millaiset edellytykset taiteelliselle työskentelylle alueelliset taidepolitiikan toimijat tarjoavat taideapurahapolitiikallaan ja miten julkisen ja yksityisen toimijan tehtävät ja roolit ovat kehittyneet kahdessakymmenessä vuodessa.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kulttuurirahasto on noussut taiteen rahoittajana taidetoimikunnan rinnalle, eräillä mittareilla jopa sen ohitse. Kulttuurirahaston apurahat ovat kasvaneet merkittävästi, kun vastaavasti taidetoimikunnan suhteellinen osuus on jatkuvasti vähentynyt. Molempien tuki näyttäisi kohdistuvan pitkälti samoille alueille. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että julkinen ja yksityinen taidepolitiikka alueella on monelta osin päällekkäistä, sen sijaan että ne olisivat toisiaan tukevia tai korvaavia. Alueellisen taidetoimikunnan rooli näyttäisi tutkimuksen perusteella olevan siirtymässä voimakkaammin taiteen rahoittajasta taidepolitiikan strategisen suunnittelun ja ohjauksen toteuttajaksi alueella.

Avainsanat: taidepolitiikka, kulttuuripolitiikka, taiteilijapolitiikka, taidetoimikunta, säätiö, taiteilijatuki, apuraha, luovuus, alue, maakunta

SISÄLTÖ

1 ALUEELLISEN TAITEILIJAPOLITIIKAN ULOTTUVUUDET	4
2 KULTTUURI- JA TAIDEPOLITIIKAN JÄRJESTELMÄ SUOMESSA	8
2.1 Kulttuuripolitiikka ja sen agendat	8
2.2 Julkisen taidepolitiikan toimijat ja välineet	12
2.2.1 Taiteen tukijärjestelmää ohjaava lainsäädäntö	17
2.2.2 Etelä-Savon taidetoimikunta	19
2.3 Yksityiset taidepolitiikan toimijat	20
2.3.1 Säätiöt taiteen tukijoina	21
2.3.2 Etelä-Savon rahasto	22
2.4 Taiteen tukemisen resurssivirrat	24
3 TAITEILIJATUEN PERUSTELUT JA MUODOT	26
3.1 Taiteilijan määrittelyä	26
3.2 Taiteen julkisen tuen perustelut	27
3.3 Julkisen taiteilijatuon muodot ja kriteerit	29
3.4 Taiteilijatuon jakautuminen alueelle	31
3.4.1 Valtion kulttuurimäärärahat	32
3.4.2 Suomen Kulttuurirahasto ja maakuntarahastot	34
4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	36
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	40
5.1 Tutkimusongelma ja tutkimusstrategia	40
5.2 Aineiston keruu ja analysointi	42
5.3 Alueena Etelä-Savon maakunta	44
6 TAITEEN APURAHOITUS ETELÄ-SAVOSSA	47
6.1 Apurahavirrat alueella	47
6.2 Rahoitusmuodot ja apurahan käyttötarkoitus	53
6.3 Taiteen tuki taiteenaloittain	56
6.4 Kuka apurahaa saa?	61
6.5 Apurahan määrä	64
7 APURAHAT ALUEELLA: TAIDE- VAI ALUEPOLITIIKKAA?	71
7.1 Julkisen ja yksityisen taiteilijapolitiikan suhde ja suunta	72
7.2 Taiteilijapolitiikka osana luovuusretoriikkaa	75
LÄHTEET	78
LIITTEET	83

1 ALUEELLISEN TAITEILIJAPOLITIIKAN ULOTTUVUUKSET

Taiteellinen työskentely Suomessa on monissa yhteyksissä todettu haastavaksi: kielialue on pieni ja sen myötä myös markkinat, taloudellinen toimeentulo vaihtelevaa ja epävarmaa, työmarkkinoilla tarjonta kasvaa nopeammin kuin kysyntä. Taide-elämä on vahvasti keskittynyt Etelä-Suomeen ja erityisesti pääkaupunkiseudulle. Sama pääkaupunkikeskeisyys pätee myös muualle Euroopan pieniin maihin. Luovien alojen ylipäättään on lukuisissa tutkimuksissa todettu keskittävän kasvukeskuksiin. Taiteilijan asemaa valtakunnallisesti taiteen keskustoimikunnan toimesta tutkineen Kaija Rensujeffin (2003, 19) raportin mukaan vuonna 2000 lähes puolet (49 %) kaikista taiteilijoista asui pääkaupunkiseudulla. Etelä-Suomen ulkopuolella taiteilijoista asui alle viidesosa. Koska taiteen markkinat ovat vahvasti keskittyneet pääkaupunkiseudulle, samoin verkostot, on taiteellinen työskentely nähtävissä vieläkin haasteellisempänä niille taiteilijoille, jotka toimivat pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on ollut selvittää, minkälaiset puitteet taiteelliselle työskentelylle taiteen apurahoituksen keinoin ”reuna-alueilla” luodaan, jotta yksittäisellä taiteilijalla on mahdollisuus halutessaan toimia keskuksen ulkopuolella, periferiassa.

Pääkaupunkiseudun ulkopuolella toimivalle taiteilijalle alueellisten taiteellista työtä tukevien organisaatioiden apurahapolitiikka saattaa olla taiteellisen toiminnan ehdoton edellytys – luomalla toimintaedellytyksiä myös maakuntiin, ne ehkäisevät taiteellisen työn ja taiteilijoiden valumisen pääkaupunkiseudulle. Taiteelliseen työskentelyyn tarkoitetut työskentely- ja kohdeapurahat ovat merkittävä tulonlähde monille taiteilijoille, asuinpaikkaan katsomatta. Ne kompensoivat usein apurahan saajan osalta pelkästään taiteellisesta työskentelystä saatavan toimeentulon niukkuutta, mutta merkittävänä argumenttina apurahajärjestelmän luomisessa on ollut myös taiteen autonomian vahvistaminen.

Suomen nykyisen taidehallinnon perustat valettiin 1960-luvulla. Tuolloin yhteiskuntapolitiisessa keskustelussa keskiössä ollut alueellisen tasa-arvon ajatus haluttiin saattaa koskemaan myös taide-elämää ja näin ollen valtion taidetoimikuntajärjestelmä koostui taiteen keskustoimikunnan ja taiteenaloista toimikuntien lisäksi alueellisista taidetoimikunnista. Samalla vuosikymmenellä myös Suomen Kulttuurirahasto laajeni voimallisesti alueille. Viimeisen kymmenen vuoden aikana säätiöt, Suomen Kulttuurirahasto yhtenä suu-

rimmista, ovat nousseet valtion taidetoimikuntajärjestelmän rinnalle merkittävänä taiteellisen toiminnan rahoittajana.

Käsillä olevan tapaustutkimuksen osalta huomion kohteena ovat Etelä-Savon maakunnan alueella, pääkaupunkiseudulta katsottuna periferiassa, apurahoja myöntävät ja siten taiteellista työskentelyä alueella edistävät organisaatiot: Etelä-Savon taidetoimikunta ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahasto. Tässä pro gradu –tutkielmassa pyritään tuottamaan vastaus kysymykseen *miten alueellinen taiteilijapolitiikka on muuttunut vuosien 1985 - 2005 välisenä aikana Etelä-Savon maakunnassa?* Varsinaisia tutkimuskysymyksiä on kolme: 1) miten taiteen apurahat Etelä-Savossa jakautuvat, 2) miten Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Etelä-Savon rahaston taideapurahapolitiikat eroavat toisistaan ja millaisina ne näyttäytyvät suhteessa toisiinsa sekä 3) miten julkisen ja yksityisen alueellisen taiteilijapolitiikan toimijan rooli ja tehtävät ovat muuttuneet tarkasteltavalla aikajaksolla? Pyrkimyksenä on myös luoda kuvaa maakunnallisten toimijoiden taiteilijapolitiikan kehityksestä suhteessa valtakunnalliseen kehitykseen.

Taide ja kulttuuri sekä luovuus ovat nousseet julkiseen keskusteluun ja osaksi kuntien ja yhteiskuntien ylläpitoa ja kehittämistä: 1990-luvun lopulla vahvistui käsitys, että kulttuuristen tuotteiden ja merkitysten taloudellinen rooli on kasvamassa ja että tätä kautta kaupungit ja valtiot voivat mielekkäästi uudistaa elinkeinorakenteitaan kasvattamalla luovaa talouttaan. Termi 'luova talous', josta aiemmin puhuttiin kulttuuriteollisuutena ja kulttuurin toimialana, sulkee sisälleen muun muassa taiteen koko arvoketjun ja viittaa vahvasti siihen näkökulman muutokseen, joka nousi 1990-luvun taloudellisen laman seurauksena esiin. Tuo uusi näkökulma korosti luovuuden merkitystä nimenomaan talouden kehityksessä ja herätti myös taiteen ja kulttuurin tarpeen perustella hyödyllisyytensä muutoin kuin kansallisen itsetunnon perustana tai taiteen itseisarvon kautta.

Taiteeseen ladataan valtavasti odotuksia (luovan talouden) alueellisissa kehittämissuunnitelmissa (esim. luovan talouden ja kulttuurin alueelliset kehittämistoimenpiteet 2010-2020; Alueiden vahvuudeksi 2003), periaatepäätöksissä (esim. taide- ja taiteilijapoliittinen periaatepäätös 2003) ja strategioissa (opetusministeriön kulttuuripoliittinen strategia 2020). Strategisessa ajattelussa taiteet nähdään luovuuden ja uusien innovaatioiden lähteenä. Merkittävänä kimmokkeena tälle tutkimukselle on ollut halu selvittää, heijastuuko 2000-luvun alusta varsin voimakkaana virinnee luovuuskeskustelun taidetta ja sen mahdollisuuksia

korostava retoriikka käytännössä taiteen tukipolitiikassa alueella, tässä tapauksessa Etelä-Savossa.

Luovan talouden mahdollisuuksia korostetaan alueiden mahdollisuuksina. Luovan työn asemaa ja kerrannaisvaikutuksia maakunnallisella alueella tutkineen Raija-Leena Loisan (2010) mukaan taiteilijoiden (ja tutkijoiden) olemassaolo ja työskentely tuovat alueelle lisän, jota voisi kutsua imagoksi, symbolisiksi ominaisuuksiksi tai kulttuuri-ilmapiiriksi, joka syntyy jo heidän olemassaolollaan ja ammatillisella toiminnallaan. Taiteilijoiden ostovoima kohdistuu kulttuurin toimialan palveluihin, kuten esimerkiksi galleriat ja esitystilat, ja nämä palvelut puolestaan viestittävät näkyvästi alueella liikkuville paikan väestöpohjasta, arvoista ja mahdollisuuksista toimia. Taiteilijat edistävät taiteen näkyvyyttä vaikutusalueellaan ja luovat näin yhä useammalle mahdollisuuden päästä osallistumaan taiteellisiin ja kulttuurisiin toimintoihin.

Taiteen keskustoimikunnan julkaisuyksikön toimesta on tuotettu runsaasti tilastotietoa taiteen rahoituksesta, taiteilijoiden sosioekonomisesta asemasta sekä eri taiteenalojen yhteiskunnallisesta asemasta (esim. Karttunen 1993; Rensujeff 2003; Arpo 2004; Heikkinen 2007; Rautiainen 2008a). Taiteilijan asemaa on tutkittu Suomessa taidehallinnon ja taiteen tukijärjestelmien uudistusvaiheesta 1960 - 1970 -lukujen vaihteesta lähtien lähinnä taiteilija-ammatti- tai taiteenlalähtöisesti. Suomessa *taiteilijan asema* -tutkimukset edustavat tiettyä yhteiskuntatieteellisen taiteilijatutkimuksen alalajia. Sosiologian, kulttuuripolitiikan ja kulttuurin taloustieteen tutkijoiden keskuudessa on kehittynyt vuosikymmenten varrella kansainvälinen monitieteellinen viitekehys, joka käsittää tutkimuksia nimenomaan taiteilijakunnan rakenteesta, taloudellisesta ja ammatillisesta asemasta sekä työskentelyolosuhteista. (Rensujeff 2003, 10.) Etelä-Savon maakunnan osalta selvitystä taiteen apurahoituksesta ei aiemmin ole tehty. Ei ainakaan siinä laajuudessa, että tarkastelun kohteena olisi kokonaisuudessaan alueellisesti taidetta tukevien organisaatioiden apurahapolitiikka. Tavoitteena onkin, että käsillä oleva tutkimus tuottaisi uutta tietoa luomalla kokonaisvaltaisen katsauksen eteläsavolaisesta taiteen apurahapolitiikasta 1980-luvulta 2000-luvulle. Tarkastelun kohteena oleva aikajana antaa mahdollisuuden tarkastella myös yleisen taloudellisen kehityksen heijastumista taiteen rahoitukseen alueella.

Tutkimus jakautuu seitsemään päälukuun. Johdantoa seuraavassa toisessa luvussa kuvataan suomalaista kulttuuri- ja taidepolitiikan rakennetta sekä yhteiskunnallista viitekehystä, johon taidepolitiikka käsitteenä ja taiteen tukijärjestelmä sen välineenä sijoittuu. Huomion

kohteena ovat julkiset ja yksityiset kulttuuri- ja taidepolitiikan toimijat ja instrumentit niin valtakunnallisesti kuin alueellisesti. Kolmas luku keskittyy suomalaisen taidepolitiikan keskeiseen välineeseen, suoraan taiteilijatukeen. Tarkastelun kohteena on taiteilijatu-
tausta, perustelut ja muodot sekä taiteilijatu-
en jakautuminen alueella. Neljännessä luvussa
esitellään tämän tutkimuksen näkökulmasta keskeiset taiteilija- ja taiteenalatutkimukset
Suomessa ja alueella. Eräät niistä toimivat merkittävänä vertailukohtana tutkimuksen ai-
neistolle. Viidennessä luvussa kuvataan tutkimuksen tekemistä ohjaava tutkimusstrategia,
tutkimusmenetelmät sekä tutkimuksen aineisto. Luvun lopuksi esitellään tutkimuksen koh-
teena oleva alue, Etelä-Savon maakunta, sen keskeiset taloudelliset ja demografiset tunnus-
luvut ja ominaispiirteet. Tutkimuksen kuudes luku on varsinainen aineiston analyysiluku.
Tilastollisia muuttujia kuvataan yleisesti alueella, organisaatiokohtaisesti ja valitun aika-
sarjan kautta. Merkityksellisiä piirteitä ovat muun muassa taideapurahojen määrä, rahoi-
tusmuodot ja niiden jakautuminen alueella ja taiteenlajeittain. Aineistoanalyysin rinnalla
pyritään kuljettamaan vertailutietoa valtakunnallisista tutkimuksista. Seitsemänten ja sa-
malla viimeiseen lukuun on tiivistetty tutkimuksen tulokset ja koottu johtopäätökset. Lu-
vussa pohditaan alueellisen taideapurahapolitiikan ja sen toimijoiden merkityksiä alueelle
ja niiden suhdetta toisaalta toisiinsa ja toisaalta yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen.
Luvun lopuksi esitellään niitä näkökulmia, joista taiteilijapolitiikkaa lähestytään osana luo-
vuudesta käytävää nykykeskustelua.

2 KULTTUURI- JA TAIDEPOLITIIKAN JÄRJESTELMÄ SUOMESSA

Kulttuuripolitiikan kentällä käsitys kulttuurista operationalisoidaan käytänteiksi. Se, mitä kulttuuripolitiikalla tavoitellaan ja miten vaihtelevat kulloistenkin ajalleen ominaisten painopisteiden mukaan osana laajempaa yhteiskuntapolitiikan kokonaisuutta. Tässä luvussa kuvaillaan lyhyesti kulttuuripolitiikan järjestelmän muodostavat rakenteet ja toimintaedellytykset sekä julkiset ja yksityiset taidepolitiikan toimijat ja välineet.

2.1 Kulttuuripolitiikka ja sen agendat

Saadakseen selkoa kulttuuripolitiikan käsitteestä, on aloitettava kulttuurin käsitteen rajaamisesta - mitä kulttuurilla tarkoitetaan puhuttaessa kulttuuripolitiikasta? Kulttuurin käsitteen moniulotteisuutta kuvaa hyvin se, että monet käsitteen määrittelyt alkavat kuvauksella tämän tehtävän vaikeudesta. Teoksessa taiteen ja kulttuurin kentistä Ilkka Heiskanen (2002, 21) avaa kulttuurin käsitettä kolmesta eri laajuudesta määritelmästä käsin. *Kulttuurin laaja määritelmä* mukailee UNESCO:n puolivirallista määritelmää eli se kattaa ihmiskunnan elämän muodot, ihmisten perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet ja vakiintuneet toimintamuodot – toisin sanoen tavat, joilla ihmiset käsitteellistävät, kokevat ja tulkitsevat niin sanottua arkielämäänsä. *Joukkotuotanto- ja markkinapainotteisen määritelmän* mukaan kulttuuriin kuuluvat tekijänoikeusteollisuuden, kulttuuriteollisuuden ja viestintäjärjestelmien eri lohkot sekä niiden tuotteiden varaan rakentuvat kulutusmallit ja taide- ja kulttuoriosallistumisen muodot. Suppeampi *taide- ja perinneperusteinen kulttuurin määritelmä* kattaa inhimillistä elämää ja kohtaloita kuvaavan ja pohdiskelevan (taiteellisen) luovan työn, läntisen sivistyspiirin ns. korkeakulttuurin ja sen luoman kulttuurisen perinnön ylläpidon, tallentamisen ja välittämisen erityisesti erilaisten kulttuuripalvelujärjestelmien välityksellä. (Mts.) Tässä tutkimuksessa kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan määrittäjänä rajautuu ennen kaikkea Heiskasen kuvaamaan kolmanteen, ja samalla suppeimpaan määritelmään, jossa kulttuurin kentällä luodaan, tallennetaan ja välitetään taiteellisen työn tuloksia.

Myös kulttuuripolitiikan käsitteestä on laadittu eri laajuisia määritelmiä. Simo Häyrysen (2006, 65) laajan määritelmän mukaan ”kulttuuripolitiikka on sääntelyä, jossa tietty asian- tuntijajoukko muodostaa erilaisin sisäänotoin ja poissuljennoin kuvaa kulttuurisista ilmiöistä ja olosuhteista, ja pyrkii sitten parantamaan niitä jonkin ympäristön muokkaaman

tarkoituksenmukaisuuden pohjalta.” Esa Pirneksen (2008, 30) mukaan kulttuuripolitiikka voidaan puolestaan määritellä siten, että se ”tulkitsee, kehystää, sääntelee, hallinnoi ja kehittää kulttuurin käsitteen ilmaisemia inhimillisen ja sosiaalisen toiminnan alueita ja edustaa siten poliittishallinnollista interventiota kulttuurisiin ilmiöihin ja aktiviteetteihin.” Suppeassa ja konkreettisessa merkityksessä kulttuuripolitiikka voidaan rajata taiteen ja kulttuurin julkiseen tukeen ja ohjaukseen sekä niiden välineinä käytettyihin rahoitus-, säädös- ja hallintojärjestelmiin (Kangas, Heiskanen, Hirvonen 2002, 62).

Oliver Bennett (1999, 14) pitää kulttuuripolitiikkaa selvästi eurooppalaisena käsitteenä, joka on tullut laajempaan käyttöön vasta toisen maailmansodan jälkeen. Bennettin mukaan kulttuuri määriteltiin kulttuuripolitiikan diskurssissa niiksi aktiviteeteiksi, joita pidettiin julkisen vallan tuen arvoisina. Kulttuuripoliittisen keskustelun keskiössä ovat eri aikoina olleet erilaiset painopisteet (kulttuurin demokratisointi, kulttuuridemokratia, kulttuurinen monimuotoisuus, kulttuuriteollisuus, kulttuurin kuluttajat), mutta Bennettin mukaan lähtökohtaisesti kulttuuripolitiikan sisältö on aina keskittynyt taiteisiin (mt., 15).

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on suppea kulttuuripolitiikan määritelmä. Tarkastelun kohteena on ennen kaikkea kulttuuripolitiikan järjestelmä ja toimijat sekä sen instrumentit, erityisesti taiteen apurahoitus. Taiteen apurahoitus, kuten muut taiteen tukijärjestelmät, toimivat taidepolitiikan alalla, osana kulttuuripolitiikan kokonaisuutta (Sokka 2006, 7).

Kanadalainen kulttuuriekonomisti Harry Hillman-Chartrand (2002) yhdessä Claire McGaughey'n kanssa on erotellut neljä erilaista mallia julkisen vallan roolille taiteiden tukemisessa Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa. Luokittelut harvoin esiintyvät todellisuudessa sellaisenaan, mutta ovat käyttökelpoisia työkaluja hahmotettaessa erilaisia kansallisen kulttuuripolitiikan painotuksia ja kulttuurin tukemisen malleja.

Hillman-Chartrandin typologiassa liberaalia kulttuuripolitiikkaa toteuttava *avustajamalli* (the Facilitator) toimii pääasiassa kaupallisella pohjalla ilman vahvaa julkista hallintoa. Mallin vahvuus on rahoituspohjan moninaisuudessa, ja heikkous sen markkinavetoisuudessa. Taiteilijan ja taiteen arvo on riippuvainen vetoavuudesta yleisöön ja yksityisten rahoittajien edellytyksistä tukea taiteita. Rahoittajien edellytykset taas riippuvat taloudellisista suhdanteista. Avustajamallin kulttuuripolitiikkaa harjoitetaan pelkistetyimminkin Yhdysvalloissa.

Konservatiivista kulttuuripolitiikkaa edustavassa *mesenaattimallissa* (the Patron) taiteita tuetaan ”käsivarren mitan päästä” (arm’s length). Valtio myöntää kokonaisrahoituksen taiteelle ja kulttuurille, mutta tuen jakamisesta päättää asiantuntijaorganisaatio. Laatu on keskeinen tukiperuste. Uhkana tässä mallissa on elitismi, jolloin tuetaan taidetta, joka jää etäiseksi ”tavalliselle kansalle”. Mesenaattimalli on käytössä muun muassa Iso-Britanniassa.

Arkkitehtimallissa (the Architect) kulttuuripolitiikka on osa yhteiskuntapolitiikkaa - kulttuuria ja taiteita tuetaan osana yleisiä sosiaalisen hyvinvoinnin tavoitteita. Rahoitus sekä julkisen sektorin vastuu ja tehtävät määritellään laissa ja asetuksissa. Tuki jaetaan kulttuuriministeriön kautta ja pääsylipputulot tai yksityinen rahoitus muodostavat vain pienen osan kulttuurin ansaintalogiikassa. Pohjoismaat ovat tyypillinen esimerkki arkkitehtimallin hyvinvointivaltiollisesta kulttuuripolitiikasta. Tosin Suomen kulttuuripolitiikassa on piirteitä myös mesenaattimallista, erityisesti hajautetun taidehallinnon muodossa ja taiteen tuen osalta. Valtion tukea kanavoivat taiteen toimijoille sen omista asiantuntijoista kootut toimikunnat ja jaostot. Taidetoimikunnat ovat opetus- ja kulttuuriministeriön alaisia asiantuntijaelimiä, mutta ne toimivat itsenäisinä, käsivarren mitan päässä. Arkkitehtimallissa taiteen tuki suuntautuu ennen kaikkea vakiintuneille taiteen muodoille, jolloin uhkana on taiteellisen luovuuden stagnaatio, jähmettyminen. Uusille avauksille taiteen kentällä ei juuri jää tilaa.

Neljäs kansainvälisestä kulttuuripolitiikan malleista on autoritaarista kulttuuripolitiikkaa edustava *insinöörimalli* (the Engineer), jossa taidealan tuotannot ja välitys ovat valtion omistuksessa. Kulttuurin ja taiteen tavoitteet ja sisällöt määrittyvät poliittisen standardin mukaan. Esimerkkejä insinöörimallin kulttuuripolitiikasta voi hakea entisestä Neuvostoliitosta tai Pohjois-Koreasta.

Suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkistä linjoista tai typologioista on tuotettu analyyseja useiden tutkijoiden toimesta. Näkökulmana on ollut kehitys tai muutos kulttuurin kuluttajan rooleissa, kulttuuripolitiikan järjestelmissä, hallintatyypeissä tai talouden kehityksessä ja kehityksessä. (Kangas 1999, 159-160.) Yleiskuva on suhteellisen yhtenäinen, ja sen mukaan suomalaisen kulttuuripolitiikan historia jakautuu kolmeen vaiheeseen, joita voidaan kutsua sisällöllisten painotustensa mukaisesti esimerkiksi nationalistiseksi, hyvinvointivaltiolliseksi ja uusliberalistiseksi (Saukkonen & Ruusuvirta 2009, 17).

Anita Kankaan (1999, 161-167) hahmottelemat suomalaisen kulttuuripolitiikan kolme pitkää linjaa on tiivistetty kuvioon 1. Ensimmäisessä vaiheessa autonomian ajasta 1960-luvulle kulttuuripolitiikan keskeisin tehtävä oli kansallisen identiteetin aineksien tuottaminen, osallistuminen kansakunnan luomiseen. Tällöin keskiössä oli selkeästi taidekulttuuri ja sen rooli. Kankaan (1999, 163) sanoin ”taide-elämä oli yksi valtion instrumentti sen rakentaessa väestöään yhteenkuuluvuuden tunteen sitomaksi kansakunta-yhteisöksi”.

Toisessa vaiheessa 1960-luvulta 1990-luvulle kulttuuripolitiikka sai uusia aineksia osana hyvinvointivaltioideologiaa. Tavoitteena oli valtion siirtyminen taiteen tukijasta taiteen edistäjäksi sekä laajentavan toiminta-alaa taiteesta kulttuuritoiminnaksi. Tuona aikana luotiin tehokas julkinen palvelujärjestelmä, jonka tavoitteena oli mahdollisuuksien tasa-arvon toteuttaminen kulttuuritoiminnan tuottamisessa ja vastaanottamisessa. Taiteellinen toiminta kytkeytyi monimutkaisella tavalla hyvinvointivaltiolliseen kulttuuripolitiikkaan. Kankaan huomion mukaan taiteen tuli osoittaa olevansa taloudellisesti kannattamatonta päästäkseen julkisen tuen kohteeksi. Julkinen avustuksen tarve merkitsi alueen legitimointia taiteena.

Kulttuuripolitiikan kolmannessa vaiheessa kritiikin kohteena ovat valtioon interventiot ja liian laajalle ulottuneet ja suureksi paisuneet hallintokoneistot. Byrokratian vastastrategiaksi on tarjottu markkinoistamista. Keinoja Kankaan (1999, 165) mukaan ovat tällöin esimerkiksi omistusoikeuden muutokset, finanssivalvonta, poliittisen päätöksenteon ja toimeenpanon erottaminen, pyrkimys luoda laadun arvioinnin ja johtamisen tekniikoita sekä lisätä kuluttajien valtaa valitusmenettelyjä ja korvaavia palveluja tuottamalla. Kulttuuripolitiikan uuden vaiheen määrittelyyn tuovat aineksia uusliberalismi ja postmoderni. Kankaan mukaan tämä uusi linja näkee yksilön riippumattomana subjektina, mikä poikkeaa hyvinvointi-ideologian korostamasta yksilöä kollektiiviseen vastuuseen kasvattavasta näkemyksestä. (Kangas 1999, 166.) Tämän tutkimuksen aikajana, vuodesta 1985 vuoteen 2005, kattaa Kankaan kulttuuripolitiikan typologioista siirtymän 2. pitkästä linjasta kolmanteen.

Suomalaisen kulttuuripolitiikan linjat

<i>Linja</i>	<i>Politiikan sisältö</i>	<i>Suuri kertomus</i>
1. pitkä linja 1960-luvulle saakka	kansallisen identiteetin luominen valtion tehtävien luominen taidepolitiikka: taiteen tukeminen TAIDE	Kansalaisuus Sivistys
2. pitkä linja 1990-luvulle saakka	hyvinvointivaltio taide- ja taiteilijapolitiikka läpivaltiollistuminen kulttuuripolitiikka KULTTUURITOIMINTA	Osallistuminen Demokratia
3. pitkä linja	markkinoistuminen teollistuminen/teollistaminen kulttuuripolitiikka teknologisoituminen läpikansainvälistyminen kulttuurinen yhteiskuntapolitiikka KULTTUURI	Yksilöllistyminen Autonomia Kestävä kehitys

KUVIO 1. Suomalaisen kulttuuripolitiikan pitkät linjat (Kangas 1999, 161).

2.2 Julkisen taidepolitiikan toimijat ja välineet

Valtion taide- ja taiteilijapolitiikkaa ovat ennen kaikkea ne toimenpiteet, joilla on tarkoitus vaikuttaa taiteilijoiden asemaan. Poliittikaohjelmat antavat strategiset raamit taiteelliselle työskentelylle: miten Suomessa julkisella sektorilla ajatellaan taiteesta ja mitä sen eteen voisi tehdä, mitä tehdään, mitä taiteen alalla halutaan saavuttaa ja mitä oletetaan saavutettavan. Poliittikaohjelmiin sisältyy myös normatiivinen ulottuvuus: miten asioiden pitäisi olla ja mitä pitäisi tehdä.

Merja Heikkisen (2004, 71) mukaan taiteilijapolitiikkaan voidaan sisällyttää kaikki ne julkisen vallan toimet, joiden tarkoitus on vaikuttaa taiteilijoiden asemaan, kuten taiteilijatuiki tai tekijänoikeuslainsäädäntö. Kapeimmillaan taiteilijapolitiikaksi nimitetään sitä valtion taidepolitiikan aluetta, jonka tarkoituksena on tukea nimenomaan yksittäisten taiteilijoiden toimintaedellytyksiä. Toisaalta Heikkinen huomauttaa, että taiteilijapolitiikkaan voitaisiin lukea myös kulttuuripolitiikan alueen ulkopuolella toteutettavia säädöksiä ja toimenpiteitä,

joilla ei tällaista tarkoitusta suoranaisesti ole, mutta joiden vaikutus taiteilijoiden tilanteeseen voi silti olla hyvinkin suuri, esimerkiksi koulutuspolitiikan, verotuksen tai sosiaaliturvan alueilta. Lisäksi taiteilijoiden tilanteeseen voidaan katsoa vaikuttavan lähes kaikkien kulttuuripolitiikan piiriin kuuluvien toimenpiteiden, ainakin välillisesti ja pitkällä tähtäimellä. (Heikkinen 2004, 71.)

Taiteen ja taiteilijoiden tukimuodot voidaan karkeasti jakaa suoraan ja välilliseen tukeen. Suoraa tukea ovat taiteilijoille taiteelliseen toimintaan tai taideprojekteihin maksettavat apurahat sekä taidelaitoksille taiteen tuotanto- ja jakelutoimintaan maksettavat avustukset. Suoraksi taiteen tueksi katsotaan myös erityyppiset taiteen vastaanottajille myönnettävät varallisuusarvoiset etuudet, kuten esimerkiksi kulttuurisetelityyppiset järjestelyt sekä oikeus käyttää taidepalveluja maksutta. (Rautiainen 2008a, 17.) Välilliset taiteen tukimuodot puolestaan eivät perustu suoraan taiteen tuotantoon, jakeluun tai vastaanottoon vaan ovat verotuksellisia tai sosiaalipoliittisia erityisratkaisuja. Myös tekijänoikeuslainsäädäntö ja taiteellisen toiminnan infrastruktuuriin vaikuttavat tekijät, kuten taiteilijakoulutus, nähdään välillisinä tukimuotoina. (Rautiainen 2008a, 18.) Suorien ja välillisten tukimuotojen painotukset vaihtelevat eri maissa ja liittyvät olennaisesti eriäviin käsityksiin valtion roolista taiteiden tukijana (ks. edellä kulttuuripolitiikan mallit).

Suomessa taiteilijoille myönnetyn kansallisen tuen juuret ulottuvat autonomian aikaan. Ensimmäiset apurahat myönnettiin taiteilijoille 1800-luvun alkupuolella, ja vuodesta 1864 alkaen senaatti varasi vuosittaisen määrärahan taiteen edistämiseen ja tästä määrärahasta myönnettiin säännöllisesti apurahoja taiteilijoille. (Rautiainen 2008a, 22-23.) Suomalaiset tuensaajat olivat vuosisadan lopulla useimmiten kuvataiteilijoita, säveltaiteilijoita ja kirjailijoita. Aluksi tukea myönnettiin harkinnanvaraisesti parlamentin ja senaatin erillispäätöksillä. (Mts.) Määrärahat kasvoivat vuosikymmenten aikana sekä määrällisesti että taiteenaloittaiselta kattavuudeltaan.

Nykyinen tukijärjestelmä korvasi edeltäneet tukimuodot 1960-luvulla, kun laki taiteen edistämisen järjestelyistä (328/1967) annettiin heinäkuussa 1967. Lakiin on sen voimassaoloaikana tehty monta osittaismuutosta, mutta perusrakenteiltaan valtion taidetoimikuntajärjestelmä on säilynyt samanlaisena koko lain voimassaoloajan, yli viisikymmentä vuotta (Mitchell 2002, 200). Nykyisen taiteenedistämisen järjestelmän esimerkkeinä aikanaan toimivat toisen maailmansodan jälkeinen Iso-Britannia sekä 1960-luvulla syntyneet muiden Pohjoismaiden järjestelmät. (Heikkinen 2004, 72-74.)

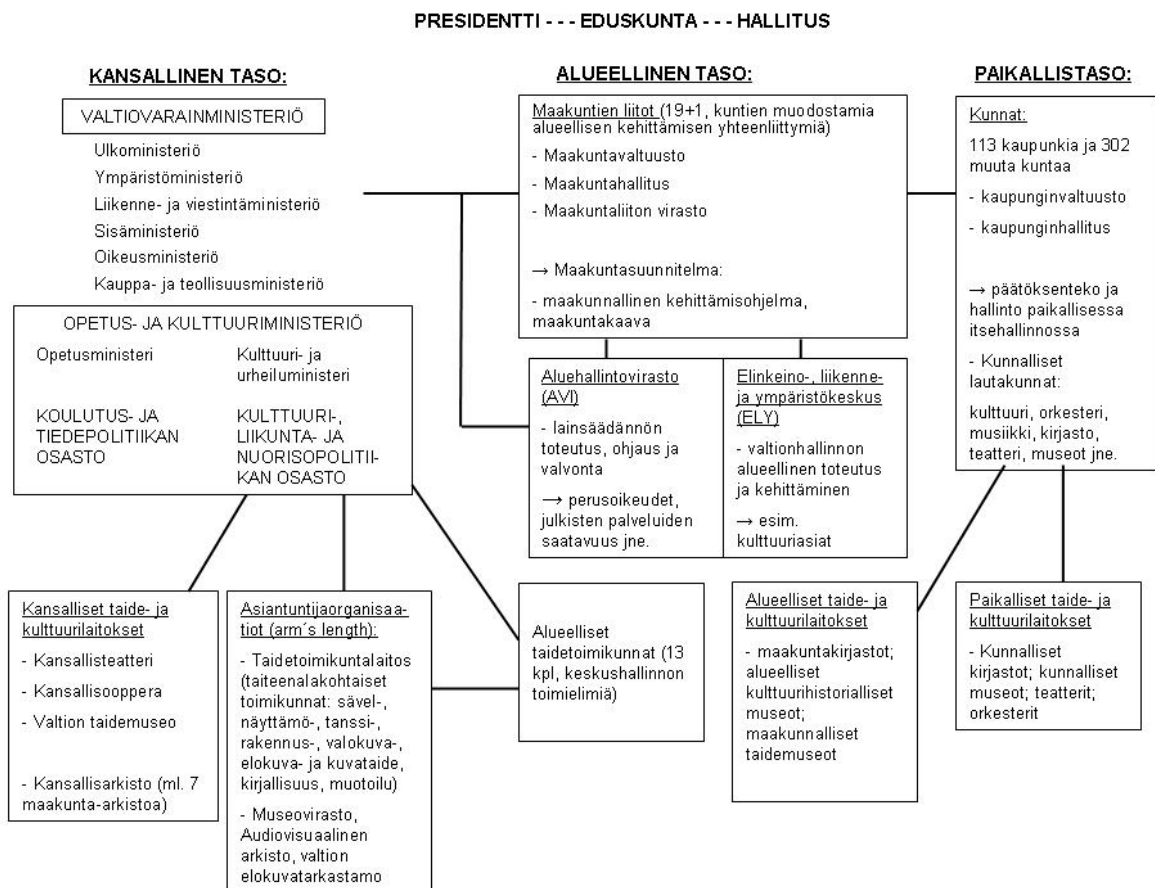
Lakia taiteen edistämisen järjestelyistä pohjusti *valtion taidekomitean mietintö* vuodelta 1965, jossa taide hahmotettiin olennaiseksi osaksi nyky-yhteiskuntaa ja toimiva taidekenttä erääksi kansakunnan olemassaolon ehdoksi. Valtion taidekomitea katsoi, että valtion on kannettava vastuu taiteen olemassaolosta ja edistämisestä tukemalla taidetta sen itseisarvoisuuden vuoksi. (Rautiainen 2008c, 18.) Taidekomitea esitti taiteen edistämiseksi organisaatiota, joka muodostuisi valtakunnan tason taiteen keskustoimikunnasta ja taiteenala-kohtaisista taidetoimikunnista sekä aluetason läänien taidetoimikunnista. Laki taiteen edistämisen järjestelyistä astui voimaan vuoden 1968 alusta ja läänien taidetoimikunnat aloittivat työnsä vuoden 1968 syyskuun alkuun mennessä. (Karhunen 1990, 7.) Tällöin siirryttiin suomalaisessa taide- ja taiteilijatuessa käsitteellisesti passiivisesta taiteen tukemisesta aktiiviseen taiteen edistämiseen. Mietintö yhdisti päättymässä olleen kansallisvaltion rakentamisprojektin ja nousevan hyvinvointivaltionprojektin ideologiat. (Rautiainen 2008c, 28.) Tämä julkisen taidehallinnon hajauttaminen alueille osana alueellisen tasa-arvon tavoitetta kulttuuripolitiikassa ei ollut vain suomalainen ilmiö vaan osa eurooppalaista kulttuurin demokratisointia 1960-luvun lopulla. Alueellisia organisaatioita perustettiin tuolloin useissa maissa (mm. Iso-Britannia, Ranska, Ruotsi) ja myös muilla tavoin pyrittiin voittamaan taide-elämän pääkaupunkikeskeisyys. Edellä mainitussa, vuonna 1965 julkistetussa valtion taidekomitean mietinnössä korostettiin alueellisen taide-elämän elvyttämisen tärkeyttä ja pidettiin ongelmana alueellisten organisaatioiden puutetta. (Karhunen 1990, 7.)

Perinteinen vertaisarviointiin perustuva taiteilija-apurahajärjestelmä Suomessa luotiin edistämään ennen kaikkea laatua, ei korjaamaan tai paikkaamaan taiteilijoiden taloudellista asemaa. Tuen mallit ovat säilyneet pitkiä jaksoja samantyyppisinä, mutta taidepolitiikan tavoiteasettelut ovat eläneet ajassa. Tavoitteet ovat liittyneet omalle ajalleen ominaisiin painotuksiin, joihin on haettu uusia linjauksia. (Sokka 2006, 7-8.) Suomalaisen taide- ja taiteilijatuon selkärangan muodostavat keskeiset käsitteet ovat olleet taiteen edistämisen turvaaminen, kulttuuridemokratian edistäminen ja kulttuurin demokratisointi eli kulttuuripalveluiden saatavuudessa ilmenneiden sosiaalisen ja alueellisen eriarvoisuuden poistaminen, sekä kansainvälisen kulttuurivaihdon tukeminen (Rautiainen 2008c, 32, 37).

Kulttuuriin liittyvästä lainsäädännöstä ja valtion kulttuuriin osoittamasta rahoituksesta päättää eduskunta (kuvio 2). Valtioneuvosto sekä **opetus- ja kulttuuriministeriö** sen osana vastaavat kulttuuripolitiikan strategisesta kehittämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävänä on valmistella muun muassa kulttuuria koskeva lainsäädäntö sekä sitä koskevat

valtion talousarvioesitykset ja valtioneuvoston päätökset. Ministeriö myös ohjaa ja valvoo hallinnonalan virastojen ja laitosten toimintaa sekä luo edellytyksiä kulttuuritoiminnalle ja siihen osallistumiselle.

Taiteen ja kulttuurin edistämiseen ja kehittämiseen liittyvistä tehtävistä vastaa opetus- ja kulttuuriministeriössä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Sen kulttuuripolitiikan toimiala kattaa kansalliset kulttuuri- ja taidelaitokset, kuten valtionosuutta ja -avustusta saavat museot, teatterit ja orkesterit, kuntien kulttuuritoiminnan sekä valtionavustuksilla rahoitettavan järjestö-, yhdistys- ja kansalaistoiminnan sekä kulttuuriviennin. (Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut [viitattu 5.11.2010].)

KUVIO 2. Kulttuuripolitiikan järjestelmä ja toimijat Suomessa (Kangas & Sokka 2011, 230) (suom. Juhola)

Valtion aluehallinto uudistui vuoden 2010 alusta, kun perustettiin aluehallintovirastot (AVI) ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY). Kulttuuriasiat, joita aiemmin alueella hallinnoi lääninhallituksen sivistysosasto, sisällytettiin uudistuksessa ELY-keskuksen tehtäviin. ELY-keskusten asema ja tehtävät kulttuuripolitiikan alalla ovat niin alueilla kuin ministeriön ohjauksessa vasta muotoutumassa, mutta tavoitteeksi Etelä-Savossa on asetettu muun muassa *”kulttuuriyrittäjyyden ja luovan talouden, kulttuuritoimijoiden ja muiden aluekehittäjien yhteistyön sekä taide- ja kulttuuripalveluiden uusien muotojen vahvistaminen”* (Etelä-Savon ELY-keskuksen internetsivut [viitattu 9.11.2010]). Valtion aluehallinnossa myös koulutusta, liikuntaa ja nuorisotoimea sekä EU-rakennerahastotoimintaa ja aluekehittämistä koskevat asiat käsitellään ELY-keskuksissa.

Alueellisen taide-elämän edistämistä varten toimii alueellisia taidetoimikuntia. Alueellisten taidetoimikuntien nimitysoikeus siirtyi aluehallintouudistuksen yhteydessä lääninhallituksilta ensin opetusministeriölle ja myöhemmin maakuntien liitoille (säädös 899/2009, lakiin taiteen edistämisen järjestelyistä). Maakuntien liitot ovat aluekehitysviranomaisia ja vastaavat alueiden tasapainoisesta kehittämisestä, ja Etelä-Savossa tehtävää toteuttaa **Etelä-Savon maakuntaliitto**. Tehtävät määrittävät alueiden kehittämislain (602/2002) perusteella, jonka tavoitteena on *”luoda edellytyksiä hyvinvoinnin takaavalle osaamiseen ja kestäväan kehitykseen perustuvalla taloudellisella kasvulla, elinkeinotoiminnan kehitykselle ja työllisyyden parantamiselle. Lisäksi tavoitteena on vähentää alueiden kehittyneisyseroja ja parantaa väestön elinoloja sekä edistää alueiden tasapainoista kehittämistä.”* Varsinaisista kulttuuripoliittista linjausta Etelä-Savon maakuntaliitolla ei tällä hetkellä ole ja kulttuuri ylipäätään nähdään esimerkiksi maakuntaliiton ohjelmissa ensisijaisesti osana perusrakennetta, jonka tehtävänä on välttämättömien perustoimintojen ylläpito ja sillä on usein kiinteä suhde yksilön – ei niinkään koko aluetalouden – perusturvaan ja hyvinvointiin. Alueellisiin ominaispiirteisiin perustuvien maakuntaohjelmien on täytettävä myös Euroopan Unionin rakennerahastojen tavoitteet, joihin kulttuurin edistäminen ei ensisijaisesti suoraan kuulu. Kulttuurilla on arvoa lähinnä hyötyjensä kautta – millaisia sosiaalisia tai taloudellisia hyötyjä kulttuuritoiminnoilla voidaan saavuttaa.

Paikallistasolla **kuntien** vastuulla on kulttuuripalveluja kuten kirjastot ja yleinen kulttuuri-toimi sekä paikkakunnasta riippuen myös museota, teattereja, orkestereja ja taideoppilaitoksia. Museot, teatterit ja orkesterit tuottavat kulttuuripalveluja myös alueellisesti. Valtio osallistuu toiminnan rahoittamiseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut [viitattu 5.11.2010].) Kunnat myös jakavat apurahoja kulttuurille ja taiteelle. Jakoperusteissa yle-

sä kuitenkin korostuu kulttuurin demokratisoinnin periaatteet eli taide ja kulttuuri pyritään viemään mahdollisimman monen kuntalaisen kokemuspöiriin sosiaalisen ja alueellisen eriarvoisuuden poistamiseksi. Näin ollen kuntien avustukset yksittäisille taiteilijoille ei ole ensisijainen tavoite, vaikka eteläsavolaisista kaupungeista Mikkeli ja Savonlinna jakavatkin yksittäisiä (pienehköjä) taiteilija-apurahoja sekä kohdeavustuksia ja palkintoja.

Taidepolitiikan keskeinen toimija Suomessa on jo puoli vuosisataa ollut taiteen edistämiseen tarkoitettu **taidetoimikuntajärjestelmä**, joka toimii opetus- ja kulttuuriministeriön alaisena ja jonka osa alueelliset taidetoimikunnat ovat. Nykyisellään se sisältää taiteen keskustoimikunnan, alueelliset taidetoimikunnat (13 kpl) ja yhdeksän taiteenaloimikuntaa. Taiteenaloimikunnat ovat kirjallisuus, kuvataide, säveltaide, näyttämötaide, rakennustaide, muotoilu, elokuvataide, valokuvataide ja tanssitaide. Näiden lisäksi taiteen keskustoimikunnan alaisuuteen kuuluu tällä hetkellä myös mediataiteen ja sirkustaiteen jaostot. Merkittävin yksittäisten taiteilijoiden työskentelyn tukemiseen kohdistettu valtion taidepoliittisen tuen muoto on valtion taiteilija-apurahat, joita myöntävät taiteen keskustoimikunta ja valtion taidetoimikunnat.

Taidetoimikuntalaitoksen ydintehtävä on taiteilijoiden työskentelyedellytysten turvaaminen ja muu taiteen tukeminen jakamalla apurahoja, palkintoja ja avustuksia. Päätöksenteko perustuu taiteen kentän asiantuntemukseen ja vertaisarviointiin, ja tukimuotojen pääpaino on ammattitaiteilijoiden taiteellisen työn tukemisessa.

Merkittäviä taidepoliittisia toimijoita ovat myös alueella toimivat taide- ja kulttuuriorganisaatiot, taidelaitokset sekä taiteen ja kulttuurin alan koulutustahot. Alueellisen taidetoimikunnan jäsenet nimitetään näiden tahojen ehdotusten perusteella, joten niillä on lain (laki taiteen edistämisen järjestelyistä) puitteissa merkittävä asiantuntijapöisitio ja määrittelyvalta yhdessä taide- ja kulttuuriyhdistysten ja -järjestöjen kanssa.

2.2.1 Taiteen tukijärjestelmää ohjaava lainsäädäntö

Vuoden 1968 alusta voimaan astunut laki taiteen edistämisen järjestelyistä (1967/328) ja siihen liittyvä asetus loi valtion taidetoimikuntajärjestelmän, taiteenaloimikunnat, niitä koordinoivan keskustoimikunnan ja alueellisen taiteen edistämisyjärjestelmän, ja määritteli niiden aseman ja tehtävät.

Lain 1§:n (muut. 7.12.2007/1236) mukaan ” Suomen taiteen edistämistä varten on seuraavat valtion taidetoimikunnat: valtion elokuvataidetoimikunta, valtion kirjallisuustoimikunta, valtion kuvataidetoimikunta, valtion muotoilutoimikunta, valtion näyttämötaidetoimikunta, valtion rakennustaidetoimikunta, valtion säveltaidetoimikunta, valtion tanssitaide-toimikunta ja valtion valokuvataidetoimikunta. (. . .) Alueellisen taide-elämän edistämistä varten on alueellisia taidetoimikuntia, joiden lukumäärästä ja toimialueista valtioneuvosto tarkemmin päättää. Valtion taidetoimikuntien ja alueellisten taidetoimikuntien yhteiselimenä on taiteen keskustoimikunta ja sen hallintotoimisto. Taidetoimikuntien toiminnan järjestämisestä päätetään taiteen keskustoimikunnan vahvistamassa työjärjestyksessä.”

Taidetoimikuntajärjestelmän tehtävät säädetään lain 2§:ssä (muut. 23.4.2004/283) seuraavasti: ”Valtion taidetoimikuntien ja taiteen keskustoimikunnan tehtävänä on edistää luovaa ja esittävää taiteellista työtä, taiteen tuntemusta ja harrastusta sekä taiteen kannalta tärkeätä ajankohtaista tutkimusta, toimia valtion asiantuntijaeliminä taiteen alalla sekä suorittaa ne muut taiteen edistämistä tarkoittavat tehtävät, jotka valtioneuvoston asetuksella niille annetaan. Alueellisen taidetoimikunnan tehtävänä on toimialueellaan edistää taidetta sekä sen harjoittamista ja harrastamista. Toimikunta voi sen käytettäviksi osoitettujen määrärahojensa rajoissa myöntää taiteilija- ja kohdeapurahoja sekä muita avustuksia. Tarkemmat säännökset toimikunnan tehtävistä annetaan valtioneuvoston asetuksella.”

Laki määrittää taidetoimikuntien kokoonpanon asettamista edellyttämällä, että taiteen eri lajit tulee olla edustettuina ja että myös alueelliset ja kielelliset näkökohdat otetaan huomioon. Lain 3§:ssä lisäksi määritetään, että ” valtion taidetoimikuntien jäsenten tulee olla asianomaisen taiteen alan ansioituneita harjoittajia tai tuntijoita. Alueellisen taidetoimikunnan jäsenten tulee olla jonkin taiteen alan tai alueellisen kulttuurin tuntijoita” (muut. 7.12.2007/1236).

Lain 4§:ssä määritellään taidetoimikuntien kokoonpano seuraavasti: ”Valtion taidetoimikunnan puheenjohtajan ja muut jäsenet määrää valtioneuvosto taiteen ja kulttuurin eri alojen keskeisiä järjestöjä ja laitoksia kuultuaan näiden ehdottamista henkilöistä. Taiteen keskustoimikunnan muodostavat valtion taidetoimikuntien puheenjohtajat ja valtioneuvoston määräämät kuusi muuta jäsentä, joista vähintään kahden tulee edustaa alueellisia taidetoimikuntia. Taiteen keskustoimikunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan määrää valtioneuvosto.”

Alueellisen taidetoimikunnan kokoonpano säädetään niin ikään 4 §:ssä: ”Alueellisen taidetoimikunnan jäsenet määrää toimikunnan toimialueen maakunnan liitto alueellisia taiteen ja kulttuurin järjestöjä ja laitoksia kuultuaan näiden ehdottamista henkilöistä. Jos taidetoimikunnan toimialue kuitenkin muodostuu useammasta maakunnan liiton alueesta, asianomaiset maakunnan liitot määräävät jäsenet yhdessä. Puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan toimikunta valitsee keskuudestaan.” (muut. 20.11.2009/899)

Vaikka lakia taiteen edistämisen järjestelyistä on muutettu useaan otteeseen, on alueellisen taidetoimikunnan tavoitteiden ja tehtävien osalta lain keskeinen sisältö pysynyt ennallaan, myös tämän tutkimuksen aika-akselilla. Merkittävimpiä muutoksia ovat olleet läänin taidetoimikunnan muuttuminen alueelliseksi taidetoimikunnaksi vuoden 1997 lääninhallintouudistuksen myötä. Samalla alueellisten taidetoimikuntien lukumäärää lisättiin yhdestätoista kolmeentoista. Vuoden 2010 alusta alueellisten taidetoimikuntien nimitysoikeuden siirtyi opetusministeriöltä maakuntien liitoille. Tätä ennen taidetoimikunnan nimitti lääninhallitus. Koko järjestelmän osalta muutokset ovat tapahtuneet toimikuntien määrässä, hallintojärjestelmässä, tehtäväkentän laajenemisessa ja itse järjestelmän institutionalisoitumisessa kohti taiteen keskusvirastoa (Mitchell 2002, 202-203).

Taiteen edistämisen järjestelyistä laadittu laki loi taiteen hallintojärjestelmän, mutta taiteen tukijärjestelmän sisältö määritteli taiteilija-apurahajärjestelmää koskevassa lainsäädännössä. Laki valtion taiteilija-apurahoista annettiin 1969 (laki 734/1969). Siinä määriteltiin valtion talousarviossa taiteen harjoittajien työskentelyyn varattava summa sekä apurahakauden pituus ja jakoperusteet.

2.2.2 Etelä-Savon taidetoimikunta

Keskeinen alueellinen taidepolitiikan toimija Etelä-Savon maakunnassa on **Etelä-Savon taidetoimikunta**. Alueellinen taidetoimikunta toimii taiteen keskustoimikunnan alaisena ja sen jäsenet nimitetään kolmeksi vuodeksi kerrallaan alueellisten taiteen ja kulttuurin järjestöjen ja laitosten ehdotusten perusteella. Jäseniä alueelliseen toimikuntaan kuuluu enintään yksitoista. Toimikunnan jäsenten tulee olla jonkin taiteen alan tai alueellisen kulttuurin tuntijoita. Etelä-Savon taidetoimikunnan jäsenet tarkasteltavien vuosien osalta on lueteltu liitteessä 1.

Alueellisten taidetoimikuntien tehtävät määritteli asetuksessa (1237/2007) taiteen edistämisen järjestelyistä. Alueellisen taidetoimikunnan tehtävänä on alueellaan seurata ja ar-

vioida taiteen yleistä kehitystä muun muassa edistämällä taiteen harjoittamista ja harrastamista, siihen liittyvää tiedotusta ja julkaisutoimintaa sekä yhteistyötä taide-elämän toimijoiden kesken. Se myös antaa lausuntoja ja selvityksiä taidetta koskevissa kysymyksissä alueellaan. Etelä-Savon taidetoimikunta jakaa opetus- ja kulttuuriministeriön toimikunnalle osoittamista määrärahoistaan taiteilija-apurahoja ja kohdeapurahoja sekä valtionavustuksia yhteisöille sekä palkkaa läänintaiteilijoita. Alueellisen taidetoimikunnan pääsihteeri ja muu hallinto henkilöstö ovat taiteen keskustoimikunnan henkilöstöä, läänintaiteilijat palkkaa alueellinen taidetoimikunta.

Etelä-Savon taidetoimikunta on hallinnollisesti osa taiteen keskustoimikuntaa alueella, mutta joutuu vastaamaan alueelta nouseviin vaatimuksiin ja haasteisiin. Alueellisten taidetoimikuntien suhde valtakunnallisiin toimikuntiin on vaihdellut vuosikymmenten mittaan. Painotukset ovat riippuneet siitä, ovatko ne kulloinkin nähty enemmän taide- vai aluepolitiikan välineinä. (Rautiainen 2008d, 223.) Myös uudet toimijat kulttuuripolitiikassa haastavat alueellisia taidetoimikuntia pohtimaan rooliaan, mutta ainakaan Rautiaisen (2008a) mukaan tätä ei ole tehty.

2.3 Yksityiset taidepolitiikan toimijat

Suomessa taiteen julkisen tuen osuus on perinteisesti ollut suuri. Yritysten osuus kulttuurin rahoituksessa on ollut vähäistä ja kohdistunut pääasiassa muutamiin vakiintuneisiin kulttuuritapahtumiin. Pekka Oeschin (2010) mukaan elinkeinoelämän tuki taiteille on vähentynyt merkittävästi 1990-luvun jälkeen. Yritysten taiteisiin käyttämistä varoista ei ole muodostunut vaihtoehtoista rahoituslähdettä ja tuki on jäänyt selvästi sekä valtion että taide- ja kulttuurisäätiöiden rahoitusta pienemmäksi. Yksityisen rahoituksen vähäiseen määrään vaikuttavat Kankaan, Heiskasen ja Hirvosen (2002, 83) mukaan ainakin taloudelliset ja asenteelliset tekijät. Kannustavien verohelpotusten vähäisyys kulttuuritoiminnassa ei houkuttele yksityisiä niin henkilö- kuin yritystasollakaan sijoittamaan kulttuuritoimintaan.

Suomalainen taiteentukijärjestelmä on rakennettu pitkälti julkisen tuen varaan ja yksityinen rahoitus voidaan nähdä uhkaksi julkiselle rahoitukselle. Uhkakuvissa valtion vetäytyessä rahoitusvastuusta taiteilijoiden itsenäisyys vaarantuu, kulttuuri kaupallistuu ja ”markkinoiduu” entisestään, rahoitus on epävarmaa ja entistä riippuvaisempaa talouden suhdanteista, sillä yritysten halu rahoittaa kulttuuritoimintaa vähenee taloudellisesti heikkoina

kausina. (Kangas ym. 2002, 83.) Valtaosa muusta kuin valtion jakamasta taiteilijatuesta tulee nykyisellään säätiöiltä.

2.3.1 Säätiöt taiteen tukijoina

Suomessa on noin sata sellaista säätiötä, jotka jakavat avustuksia, apurahoja ja palkintoja joko yksityisille taiteenharjoittajille tai kulttuuri- ja taideyhteisöille. Näiden säätiöiden tuki on ollut voimakkaassa kasvussa viime vuosikymmenet ja kasvanut nopeammin kuin valtion taiteilijatuki. (Rautiainen 2008a, 90.) Kun säätiöiden taiteilijatuki oli 1990-luvulla noin kuudesosa valtion taiteilijatuesta, on se tällä hetkellä jo noin puolet siitä. Syynä tähän on ollut toisaalta julkisen rahoituksen pysähtyminen, toisaalta säätiöiden tulojen lisääntyminen osaketuottojen nousun kautta (Heiskanen ym. 2002, 84). Myös säätiöiden tuen rooli on muuttunut. Rautiainen (2008a, 90-91) selvityksen mukaan säätiöiden tuki toimi aiemmin lähinnä valtion tuen täydentäjänä, kun se nyt puolestaan kilpailee taiteellisen toiminnan rahoituslähteenä taidetoimikuntien jakaman tuen kanssa. Kilpailulla Rautiainen viitanee tekemäänsä havaintoon, jonka mukaan sekä säätiön että valtion tuki taiteelle on monelta osin päällekkäistä: tukimuodot ovat samantyyppisiä ja kohdistuvat samoille taiteenaloille.

Suurimmat yleiset kulttuurisäätiöt Suomessa ovat Jenny ja Antti Wihurin rahasto, Svenska kulturfonden Finland, Suomen Kulttuurirahasto ja Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto (esim. Heiskanen ym. 2002, 84).

Yhtenä merkittävimmistä säätiöistä ja taiteellisen toiminnan rahoittajista valtion taidetoimikuntajärjestelmän rinnalla on **Suomen Kulttuurirahasto**, jonka tavoitteena on sääntöjensä mukaan ”*suomalaiskansallisen henkisen ja taloudellisen viljelyn vaaliminen ja kehittäminen*” (Kulttuurirahaston internetsivut [viitattu 10.5.2010]). Rahasto myöntää tarkoituksensa mukaisesti henkilökohtaisia apurahoja tieteen ja taiteen tekijöille ja työryhmille sekä muille kulttuurielämän aloilla toimiville henkilöille ja yhteisöille. Apurahoja jaetaan vuosittain valtakunnallisesti toimivan keskusrahaston ja 17 maakuntarahaston yleisrahastoista sekä jakovuorossa olevista nimikkorahastoista lahjoittajiensa toivomiin ja ohjesäännöissä määriteltyihin tarkoituksiin. (Mt.) Suomen Kulttuurirahaston toiminnan taloudellinen perusta muodostuu sijoitusten nettotuotosta ja saaduista toimintalahjoituksista. Sijoitukset tuottavat valtaosan käytettävissä olevista varoista (Pohls 1989, 325).

Suomen Kulttuurirahasto perustettiin vuonna 1939. Aatteellisesti ja poliittisesti säätiön perustaminen liittyi suomalaisuusliikkeeseen ja sitä kautta muun muassa kieltä, kulttuuria ja talouselämää koskeviin vastakkaisasetteluihin suomenruotsalaisten kanssa. Tavoitteeksi

asetettiin suomalaiskansallisen kulttuurin tukeminen, ja keinoiksi valittiin pääsääntöisesti apurahojen jakaminen tieteelle ja taiteelle. (Mäkinen 2005, 15.) Tieteen ja taiteen suhde myönnettyjen apurahojen osalta on vaihdellut vain vähän vuosien saatossa. Noin puolet myönnetyistä apurahoista on mennyt taiteelle ja puolet tieteelle. 1970-luvulta alkanut taiteen apurahaosuusien lasku suhteessa tieteeseen kääntyi 1990-luvun lopulla sen kasvuksi. (Mäkinen 2005, 60.) Apurahan jakamista ohjaavat ohjesäännöt, joissa lahjoituksina saatu- jen varojen jakoperusteet määritellään.

Suurin osa Kulttuurirahaston 17 maakuntarahastosta syntyi 1960-luvun alkupuolella. Maakuntarahastojen perustaminen puolestaan liittyy esimerkiksi sodan jälkeiseen kotiseuturak- kauteen ja ylioppilaiden kotiseututyöhön, maakunnallisiin itsehallintopyrkimyksiin, uusien läänien perustamiseen, pääkaupungin ja muun Suomen vastakkaisasetteluun sekä toimin- nallis-taloudellisten alueiden kehittymiseen. (Mäkinen 2009, 9-10.) Maakuntarahastojen asema ja merkitys ovat muuttuneet historiansa aikana osana suomalaisen yhteiskunnan kehitystä. Suomen Kulttuurirahaston maakuntarahastojärjestelmää väitöskirjassaan tarkas- telleen Jarmo Mäkisen (2005, 15-16) mukaan maakuntarahastot osallistuivat aluksi voi- makkaasti alue- ja kulttuuripoliittiseen keskusteluun, kunnes niiden näkyvyys alkoi heiketä valtion roolin kasvaessa ja niin sanotun hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan (suoma- laisen kulttuuripolitiikan 2. pitkä linja, ks. kuva 1) marginalisoidessa yksityisiä toimijoita aina 1980-luvun loppupuolelle saakka. 1990-luvulta lähtien maakuntarahastojen merkitys on jälleen vahvistunut, kun maakuntarahastojen yksityinen luonne ja kiinnostuneisuus pai- kallisiin toimijaverkostoihin ovat korostuneet EU:n ja alueellisen näkökulman uuden vah- vistumisen eli uusregionalismin myötä. Lisäksi pääomataloutta suosivat olosuhteet, suuret testamenttilahjoitukset ja keskusrahaston taloudellinen tuki kasvattivat maakuntarahastojen pääomia ja lisäsivät niiden tukea tieteelle ja taiteelle. (Mäkinen 2005, 16.) Vaikka Suomen Kulttuurirahasto ja sen yhteyteen perustetut maakuntarahastot olivat alusta saakka yksityi- sen säätiön rahastoja, niiden toiminta kietoutui monin tavoin ajan aatteellisiin ja hallinnol- lisiin virtauksiin (Mäkinen 2009, 30).

2.3.2 Etelä-Savon rahasto

Kaikilla maakuntarahastoilla on oma apurahojen hakuaikansa. Maakuntarahaston tarkoi- tuksen, eli maakunnan kulttuurin vaalimisen ja kehittämisen toteuttamisesta vastaa maa- kuntarahaston hoitokunta, jolle Kulttuurirahaston hallitus on delegoinut päätäntävällän maakuntarahaston apurahoista. (Kulttuurirahaston internetsivut [viitattu 10.5.2010].) Juri-

disesti maakuntarahastot ovat Suomen Kulttuurirahaston epäitsenäisiä säätiöitä eli rahastojen ja. Suomen Kulttuurirahasto on säätiö ja oikeushenkilönä (oikeus- ja oikeustoimikelpoisena) myös vastuullinen maakuntarahastoista. Asiamiehet toimivat Suomen Kulttuurirahaston edustajina maakuntarahastoissa. (Mäkinen 2009, 16.)

Etelä-Savon rahasto, alkujaan Mikkelin läänin maakuntarahasto, perustettiin vuonna 1961. Aloite maakuntarahaston perustamiseksi tuli Mikkelin läänin maakuntaliitolta, mutta liittyi olennaisesti Suomen Kulttuurirahaston pyrkimykseen rakentaa maakuntarahastojärjestelmä (Julkunen 1986, 5). Mikkelin läänin maakuntaliiton kuntien kokoontuessa maakuntapäiville Savonlinnaan keväällä 1960, oli maakunnallisen rahaston perustaminen tärkeimpänä kysymyksenä. Asiasta piti alustuksen Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies Erkki Salonen ja toi kokoukselle suosituksen, jonka mukaan tulisi pyrkiä suuren Savo-Karjalan rahaston perustamiseen. (Mts.) Osa maakuntarahastoista on syntynyt historiallisen maakuntajaon pohjalle, mutta kaikissa osissa maata tämä ei vastannut paikallisia tarpeita. Maakuntapäivillä Savonlinnassa päätettiin yksimielisesti rahaston perustamisesta, mutta hylättiin ajatus laajasta koko Savon maakunnan käsittävästä rahastosta. Läänikohtaisen rahaston kannattajat pelkäsivät, etteivät Mikkelin läänin asiat tulisi riittävän hyvin hoidettua laajassa rahastossa. (Mts.) Maakuntarahaston 25-vuotishistoriikin laatinut Julkunen (1986, 6) kuvaa rahaston tarpeellisuuden perusteluja seuraavasti: *”Mikkelin läänin alue on viime aikoina muodostunut eräänlaiseksi raaka-aineen hankinta-alueeksi niin aineellisessa kuin henkissäkin mielessä parhaan aineksen siirtyessä pois maakunnasta muualle jalostettavaksi. Jotta edes osa maakunnan omista kasvateista saataisiin harjoittamaan henkistä viljelystyötään oman maakunnan alueella ja sen hyväksi, olisi luotava taloudelliset edellytykset tällaiselle työlle.”*

Maakuntarahaston ohjesäännössä rahaston tarkoitukseksi määriteltiin henkisen ja taloudellisen kulttuurin vaaliminen Mikkelin läänissä. Tarkoitustaan rahasto toteutti jakamalla apurahoja ja palkintoja sekä järjestämällä erilaisia tilaisuuksia ja kilpailuja, tekemällä aloitteita ja harjoittamalla tiedotustoimintaa. Maakuntarahasto aloitti vahvana kulttuuripoliittisena vaikuttajana. 1960-luvulla rahastolle laadittiinkin oma kulttuuripoliittinen ohjelmansa (Julkunen 1986, 9). Valtion taidetoimikuntajärjestelmän kehittymisen myötä maakuntarahasto kuitenkin keskittyi tieteen- ja taiteentekijöiden tukemiseen. (ks. Mäkinen 2005, 49-50.)

Nykyisellään Etelä-Savon rahasto tukee oman maakuntansa alueella tehtävää kulttuurityötä jakamalla apurahoja ja palkintoja kerran vuodessa. Etusijalla ovat maakunnassa syntyneet,

siellä suoritettava tai siihen kohdistuva tieteellinen tai taiteellinen työ sekä maakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja kehittämishankkeet. Päätöksen myönnettävistä apurahoista tekee rahaston hoitokunta, joka tarvittaessa käyttää apuna ulkopuolisia asiantuntijoita. (Kulttuuri-rahaston internetsivut [viitattu 10.5.2010].) Etelä-Savon rahaston hoitokunnan jäsenet tutkimuksen kohteena olevina vuosina on lueteltu liitteessä 2.

2.4 Taiteen tukemisen resurssivirrat

Suomalaisessa taidepolitiikassa on suhteellisen vakiintunut käytäntö ja työnjako taiteellisen työn edistämiseksi. Keskeisellä sijalla on valtion taidetoimikuntien jakama taiteilijatuki. Valtion ohella taiteilijatukea jakavat kunnat, yritykset ja säätiöt, ja näistä tällä hetkellä vain säätiöiden tuki kilpailee taiteellisen toiminnan rahoituslähteenä taidetoimikuntien jakaman tuen kanssa. Kuntien ja yritysten jakama taiteilijatuki on yleisellä tasolla erittäin vähämerkityksistä. (Rautiainen 2008a, 90-91.)

Pauli Rautiaisen (2008a, 19-21) mukaan suomalainen suora taiteen tukijärjestelmä on kehittynyt viime vuosikymmeninä kolmilohkoiseksi. Ensimmäisen lohkon muodostavat taiteilijoiden julkiset tukijärjestelmät, eli suoran taiteilijatuon tuki-instrumentit. Toinen lohko muodostuu julkisesti tuettujen valtionosuusrahoituksen piirissä olevista taidelaitoksista. Kolmannen lohkon muodostavat muiden taideyhteisöjen julkiset tukijärjestelmät, kuten Suomen elokuvasäätiön tuotantotuki, Suomen Kansallisteatterin ja Kansallisoopperan tuki. (Mts.) Näiden lisäksi joukkoon kuuluu muun muassa taiteen keskustoimikunnan ja valtion taidetoimikuntien myöntämiä yhteisötukia. Ensimmäisen ja kolmannen lohkon rahoitusvastuun kantaa lähes yksinomaan valtio, kun valtionosuusrahoituksen piirissä olevien taidelaitosten rahoitusvastuu on jaettu valtion ja kuntien kesken. (Mts.) Julkisen taide- ja kulttuurirahoituksen painopiste on laitosjärjestelmässä. Valtaosa valtion taiteen ja kulttuurin rahoituksesta ohjautuu museoiden, teattereiden, orkestereiden ja kirjastojen ylläpitämiseen. Taiteilijoiden suora julkinen tuki on huomattavasti vaatimattomampaa ja koostuu valtion taidetoimikuntalaitoksen jakamasta tuesta taiteilijoiden taiteelliseen työskentelyyn ja taideprojekteihin. Tähän sisältyvät siis taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja keskustoimikunnan yhteydessä toimivien apurahalautakuntien ja alueellisten taidetoimikuntien jakamat tukimuodot. (Rautiainen 2008a, 21.)

Taiteen keskustoimikunta on julkaissut tilastotiedotetta taiteilijatuesta vuodesta 2000 lähtien. Vuoden 2005 tilastotiedotteen mukaan koko taidetoimikuntalaitoksen tuki taiteelliseen

toimintaan oli tuona vuonna kokonaisuudessaan 23,4 milj. euroa. Alueelliset taidetoimikunnat jakoivat tuesta yhteensä 4 miljoonaa euroa. Kun summasta poistetaan läänintaiteilijoiden palkkakulut, alueellisten taidetoimikuntien taiteelliseen toimintaan jakama tuki oli yhteensä 2,6 miljoonaa euroa. (Karhunen 2007, 10.) Etelä-Savon taidetoimikunnan osuus tästä summasta on noin 6 prosenttia.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (internetsivut [viitattu 17.11.2010]) mukaan vuoden 2010 kulttuurin ja taiteen rahoituksesta ohjataan noin 68 prosenttia kansallisille kulttuurilaitoksille ja kunnille lakisääteisinä valtionosuuksina ja -avustuksina. Kulttuurin parissa toimiville yhteisöille jaettavien harkinnanvaraisten valtionavustusten osuus on noin 28 prosenttia. Loppuosa rahoituksen kokonaisuudesta (n. 4 %) ohjataan apurahoina taiteilijoille.

Kaiken kaikkiaan kulttuurimäärärahojen osuus valtion talousarviossa on melko vaatimaton luokkaa, alle prosentin. (Tilastokeskus: Taide- ja kulttuurimäärärahat valtion talousarviossa 2002-2005, 2003-2006, 2005-2009).

3 TAITEILIJATUEN PERUSTELUT JA MUODOT

Taiteen alueella ammatinharjoittamiselle ja sen harjoittajalle ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä ja kiistanalaista määritelmää. Myös itse taiteiden rajausta on kiistanalaista ja ajan myötä muuttuvaa. Tässä luvussa esitellään erilaisia tapoja määrittellä taiteilijaa sekä niitä perusteita, joilla taiteellista työtä tuetaan yhteiskunnan toimesta. Luvussa kuvataan myös julkisen taiteilijatuon instrumentit sekä niitä kriteereitä, jotka taiteen apurahapolitiikkaa ohjaavat. Luvun lopuksi esitellään taideapurahojen volyymi niin julkisen kuin yksityisen toimijan osalta: kuinka paljon taiteen apurahiin käytetään rahaa ja minkä verran siitä ohjautuu alueelle?

3.1 Taiteilijan määrittelyä

Taiteilijan määrittely ei ole yksiselitteinen tehtävä, sillä eri käyttötarkoituksiin laaditut taiteilija-määritelmät tuottavat erilaisen kuvan taiteilijajoukosta. Taiteilijan määrittelyksi tai identifioimiseksi onkin useita tapoja. Yksi näistä on Unescon suositukseen perustuva subjektiivinen taiteilijan määritelmä, jolloin taiteilijaksi määrittyy henkilö, joka pitää taiteellista luomistyötään elämänsä olennaisena osana ja tällä tavalla myötävaikuttaa taiteen ja kulttuurin kehittämiseen. Muita mahdollisuuksia ovat muun muassa taiteilijajärjestöjen jäsenrekistereiden, apuraharekistereiden, taidealan ammatillisen koulutuksen saaneiden tai väestölaskennan tietojen käyttäminen. (Rensujeff 2003, 13.) Taiteilijajärjestöön kuulumisen ja valtion apurahan saaminen ovat hyvin perinteisiä taiteilijan määrittelyksi käytettyjä ratkaisuja suomalaisessa taiteilijatuotkimuksessa (ks. Rensujeff 2003).

Sari Karttusen (2004, 17) mukaan henkilö, joka voidaan määrittellä taiteilijaksi koulutuksen, järjestöjäsenyyden tai tuotannon perusteella, ei välttämättä määrity taideammatin harjoittajaksi koko väestöä tai työvoimaa koskevissa lähteaineistoissa, esimerkiksi Tilastokeskuksen aineistoissa. Taiteilijalle on tyypillistä työskennellä myös varsinaisen taiteilijaammatin ulkopuolella, joko taloudellisista tai ammatillisista syistä (esim. Rensujeff 2003, 41; Towse 2010, 323). Tämän vuoksi rajausta ja sen perustelu on tehtävä yhä uudelleen kuttakin käyttötarkoitusta varten.

Ruth Towse (2010, 324) esittelee Bruno Freyn ja Werner Pommerehnen (1989) kuvaamat kahdeksan tekijää, joita tarkastelemalla taiteilijaa on useissa kansainvälisissä tutkimuksissa pyritty määrittämään. Näitä ovat taiteelliseen työhön käytetty aika, taiteellisesta toiminnas-

ta saadut tulot, yleinen tunnettuus taiteilijana, muiden taiteilijoiden osoittama tunnustus, taiteellisen tuotannon taso, taiteilijajärjestön tai ryhmän jäsenyys, muodollinen pätevyys eli taiteen alan koulutus sekä oma kokemus itsestä taiteilijana (taiteilijaidentiteetti).

Taiteilijakunnasta on myös olemassa erilaisia typologioita. Towsen (2010, 294-295) mukaan kulttuurin taloustieteessä käytetään usein jaottelua luoviin ja esiintyviin taiteilijoihin. Luoviksi taiteilijoiksi Towse kuvaa kuvataiteilijat, kirjailijat, käsikirjoittajat, ohjaajat, säveltäjät, sanoittajat ja koreografit. Esittäviä taiteilijoita puolestaan ovat muun muassa muusikot, laulajat, tanssijat, näyttelijät ja sirkustaiteilijat. Jaottelu ei luonnollisestikaan ole aukoton tai toisiaan poissulkeva, mutta jaottelu on varteenotettava tarkasteltaessa esimerkiksi luovien ja esittävien taiteilijoiden ammattiasemaa. Ensin mainittujen joukossa tyypillistä on toimiminen vapaana taiteilijana, jälkimmäiset ovat usein työsuhteessa taidelaitokseen.

Käsillä olevan tutkimuksen aineistossa taiteilijan tai taiteen määrittely ja rajaaminen on jo tehty apurahaa myöntävän organisaation toimesta myönteisen apurahapäätöksen myötä.

3.2 Taiteen julkisen tuen perustelut

Taiteilijoiden henkilökohtaisilla apurahoilla on merkittävä ja vakaa asema taiteellisen työn mahdollistajana. Valtion taiteilijatuella taiteilijan määrittelynä tutkineen Merja Heikkisen (2007, 13-14) mukaan julkisella taiteilijatuella on suuri taloudellinen merkitys taiteellisen toiminnan edellytyksille Suomessa. Perusteluina Heikkinen mainitsee muun muassa kieli-alueen ja kotimarkkinoiden pienuuden, yritysmailman suhteellisen vähäisen kiinnostuksen taiteen tukemiseen sekä sen, että suomalaiset taiteilijat saavat keskimäärin vain puolet veronalaisista tuloistaan taiteellisesta työstään. Taiteilijatuki on katsottu keinoksi kompensoida rajoitettuja toimeentulomahdollisuuksia, ja taustalla on myös tietoinen pyrkimys vapauttaa taiteilijat kaupallisten markkinoiden taiteelliselle työlle asettamista rajoituksista. (Heikkinen 2007, 45-46.)

Taiteen julkista tukea on perusteltu eri aikoina eri tavoin. Pauli Rautiainen (2008a, 12) jakaa julkisen tuen oikeutuksesta käytävien keskustelujen teoreettiset lähtökohdat talousteoriasta ammentaviin, yhteiskuntapoliittisiin ja esteettisiin argumentteihin. Talusteoriassa kulttuurin julkisen tuen perusteiksi on esitetty seuraavat: julkisen tuen tulontausvaikutus, taiteen kysynnän riippuvuus tarjonnasta, taiteen julkishyödykeominaisuudet, taiteen meriittihyödykeominaisuudet, taiteen ulkoisvaikutukset sekä income gap –teesi eli Baumolin tauti. (Mts.)

Tulontasausvaikutus luo kaikille kansalaisille yhtäläisen mahdollisuuden (julkisesti tuetun) taiteen kuluttamiseen varallisuudesta riippumatta. Julkinen tuki myös mahdollistaa maantieteellisesti kattavan taidelaitosverkon ylläpitämisen. *Julkishyödykkeelle* puolestaan on ominaista sen jaottomuus eli se, että kaikki pääsevät osallisiksi hyödykkeen aikaansaamasta hyödystä, eikä sen kulutuksen lisäys aiheuta mainittavia lisäkustannuksia. *Income-gap* eli *Baumolin tauti* (professori William J. Baumolin mukaan) viittaa stagnaattisen tuottavuuden aiheuttamaan kustannusten kasvuun. Tuotantosektorin tuottavuuden noustessa työvoimavaltaisen taidesektorin (esim. teatterit, orkesterit) tuottavuus ei nouse, mutta palkat nousevat suhteessa tuotantosektorin tuottavuuden nousuun. Tällöin taidesektori tarvitsee julkisen tuen kasvua vähintään palkkakustannusten nousun verran toimintarakenteensa säilyttämiseksi. (Rautiainen 2008a, 12-14.)

Taloustieteellisten perustelujen lisäksi taiteen julkista tukea on perusteltu erilaisin yhteiskuntapoliittisin argumentein. Keskusteluissa esillä olleita perusteluja ovat olleet muun muassa kansallinen kunnia, taiteen mahdollisuudet suostutteluun ja palkitsemiseen, taiteen käyttö kasvatukseen, taide hyvinvointipalveluna, taiteen käyttökelpoisuus kompensationsa, taiteen taloudelliset hyödyt sekä taiteen mahdollisuudet järjestyksen ja kontrollin ylläpitoon. (Rautiainen 2008a, 15.) Esteettiset argumentit palauttavat keskustelun ytimeen taiteen itseisarvon.

Pauli Rautiaisen (2008a, 29) mukaan taiteen tukijärjestelmä nojaa oikeutukseltaan hyvinvointivaltioajatteluun kietoutuvaan taiteen tuottaman sivistyksen itseisarvoisuuteen ja hallinnollisesti taidemaailman autonomisuutta kunnioittavaan vertaisarviointiin, jossa taiteellisen työn laatu on ensisijainen (monien tukimuotojen kohdalla ainoa) myöntökriteeri. Yksittäisen taiteilijan on aina uudelleen kyettävä lunastamaan paikkansa julkisen tuen kohteena.

Taiteen julkinen tukeminen nostattaa myös vastalauseita. Valtion taiteelliseen työskentelyyn myöntämien tukien voidaan nähdä tuottavan valtioneuvoja, väärin markkinoita, holhoavan ja passivoivan taiteen tekijöitä itseään. Tuen jakoperusteet saattavat myös herättää epäilyjä joidenkin ilmiöiden, suuntausten tai tekijöiden suosimisesta muiden kustannuksella. (Loisa 2010, 16.) Taiteen julkinen tuki Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, perustuu hyvinvointivaltioillisiin toimintaperiaatteisiin. Taiteen ja kulttuurin katsotaan tarvitsevan tasa-arvoa lisääviä ja markkinoiden heilahteluja tasaavia välineitä. Tällöin

ilmiön kiistanalaisuus on samalla osin yleistä hyvinvointivaltiolliseen toimintaan kohdistuvaa epäilyä. (Loisa 2010, 17.)

3.3 Julkisen taiteilijatuon muodot ja kriteerit

Pauli Rautiainen (2008a) kuvaa taiteen keskustoimikunnalle laatimassaan tutkimuksessa *Suomalainen taiteilijatuki - Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään* valtion taiteilijatuon kehittymistä ja vaikutuksia 1960-luvun lopulla tapahtuneen nykymuotoisen taidetoimikuntalaitoksen luomisesta tähän päivään. Tarkastelun kohteena on pääosin apurahoina jaettava suora taiteilijatuki sekä verotukseen, sosiaaliturvaan ja tekijänoikeusjärjestelmään kytkeytyvä välillinen taiteilijatuki. Suoraa tukea taiteilijoille ja taiteilijaryhmille ovat taiteelliseen toimintaan tai taideprojekteihin maksettavat apurahat, taidelaitoksille taiteen tuotanto- ja jakelutoimintaan maksettavat avustukset sekä erityyppiset taiteen vastaanottajille myönnettävät etuudet (Rautiainen 2008a, 16-17). Rautiaisen mukaan suomalainen julkinen apurahoina ja avustuksina jaettava taiteen tuki muodostuu kolmesta päälohkosta: suoraan taiteilijoille apurahoina ja avustuksina jaettavasta tuesta, valtionosuusrahoituksen piirissä olevien taidelaitosten tuesta sekä muiden taideyhteisöjen julkisesta tuesta. Rautiainen kuvaa julkisen tuen suodattuvan taiteilijoille eri taiteenaloilla niille ominaisen ansaintalogiikan mukaisesti yhden tai useamman lohkon välityksellä, joten suoran taiteilijatuon merkitys on siten eri taiteilijaryhmien keskuudessa erilainen. Siinä missä kuvataiteessa, kirjallisuudessa, mediataiteessa ja valokuva-taiteessa suoralla taiteilijatuella on alojen perinteisen ansaintalogiikan puitteissa keskeinen asema, niin esimerkiksi näyttämötaiteilijoiden ja arkkitehtien kohdalla suora taiteilijatuki on ollut lähinnä täydentävässä roolissa. (Rautiainen 2008a, 96.)

Rautiaisen (2008a, 96) mukaan taiteilijatuon perustan muodostavat valtion 0,5 – 5 -vuotiset taiteilija-apurahat, joiden tarkoituksena on tarjota ammattitaiteilijalle mahdollisuus keskittyä täyspainoisesti omaan taiteelliseen työskentelyynsä apurahakauden ajaksi. Taiteilija-apurahoja täydentävät valtion taidepalkinnot, työskentelyapurahatyypiset kirjasto- ja näyttöapurahat sekä työskentelyapurahoihin verrattavissa olevat taiteilijaprofessorin virat. Näiden tukimuotojen kautta on 1970-luvun puolivälistä lähtien jaettu vuosittain 60 % taiteilijatuesta. (Mts.)

Toisen osan valtion taiteilijatuesta muodostavat taiteilijoille ja taiteilijaryhmille kohdenne-tut projektituet. Alun perin projektituki jaettiin lähes yksinomaan kohdeapurahoina. Sit-

temmin kohdeapurahojen merkitys on pienentynyt, kun etenkin 1990-luvun ja 2000-luvun alun aikana on kehitetty suuri joukko erilaisia projektiapurahoja. (Rautiainen 2008a, 66.) Rautiaisen (mts.) mukaan suoran taiteilijatuon kasvu on viime aikoina keskittynyt projektitukiin. Kun vuonna 1981 ne muodostivat vain noin kymmenesosan taiteilijatuosta, niin vuonna 2006 ne muodostivat tuosta jo viidesosan.

Kolmannen osan valtion suorasta taiteilijatuosta muodostavat alueellisten taidetoimikuntien apurahat ja läänintaiteilijoiden toimet. Näihin tukimuotoihin käytetyt määrärahat kasvavat Rautiaisen (2008a, 97) mukaan voimakkaasti taidetoimikuntalaitoksen ensimmäisen vuosikymmenen aikana 1960-luvun lopulta 1970-luvun lopulle. Sen jälkeen määrärahat eivät ole kasvaneet ja niiden suhteellinen osuus valtion taiteilijatuosta on laskenut vähitellen viidesosaan koko tuosta. Alueellisen taide-elämän edistämiseen tarkoitettujen määrärahojen kasvu onkin ohjautunut muualle kuin alueellisten taidetoimikuntien jakamiin apurahiin: esimerkiksi aluekeskusverkon luomiseen eri taiteenaloille. (Rautiainen 2008a, 97.)

Julkinen taiteilijatuojärjestelmä perustuu pääpiirteissään yksittäisen taiteilijan tukemiseen, ja tuon tärkein myöntökriteeri on taiteellinen laatu. Päätösvaltaa käyttävät asiantuntijaorganisaatiot, joiden nimittämisessä taiteilijoiden järjestöillä on keskeinen rooli ja joiden jäsenistöstä suuri osa on taiteilijoita. (Heikkinen 2004, 81-82.)

Miten laadukas taide sitten määritellään? Anita Kankaan (1999, 158) mukaan ajattelumalli kulttuurista laadullisena hierarkiana on hyvin syvällä kulttuuripoliittisen järjestelmän sisällä. Lähtökohtana on, että laatu on määriteltävissä ja näin ollen myös hyvä ja huono taide. Säännöt, jotka määräävät taiteen rajat, ovat taiteen kenttien omaksumina yksiselitteiset, omana aikanaan muuttumattomat ja yleispätevät. Tämän yksimielisyyden luomiseksi ja ylläpitämiseksi tarvitaan instituutioita, ammattikuntia ja kulttuurista pääomaa. (Kangas 1999, 158.) Sakarias Sokka (2006, 8) korostaa asiantuntijaelinten olleen aina portinvartijoita, jotka ovat määritelleet laadun kriteerejä vertaisarvioinnein. Sokaan mukaan esimerkiksi 'taide' ja 'taiteilija' määrittyvät tunnustusten ja jäsenyyksien kautta. Ja vaikka sisällöllisesti määrittelyt ovat muuttuneet ajan saatossa, laatuajattelu ja 'hyvän' kriteerit ovat silti paljon määrittäneet erilaisissa elimissä tuotetun virallistamisen kautta. (Mts.)

Kaija Rensujeff (2003, 13) korostaa taiteen tekemisen sosiaalista luonnetta: taideammattissa toimiminen ja eteneminen edellyttävät taidemaailman intressien, suuntausten ja arvojen sisäistämistä ja hallintaa. Näiden kautta luodaan asema taidemaailmassa. Simo Häyrynen (1996, 14) liittää taidemaailman käsitteen siihen sosiaaliseen kehykseen, jonka sisällä tai-

teen luominen ja hyväksyminen tapahtuu. Taidemaailmaan eivät kuulu vain kulttuuri- ja taidehallinnon määrittelemät yksilöt ja ryhmät kuten kulttuuribyrooraatit sekä taiteen ammattilaiset ja järjestöt, vaan myös ilman virallista asemaa olevat yhteiskunnalliset toimijat kuuluvat ja vaikuttavat taidemaailmaan. (Häyrynen 1996, 14 -15.) Taidemaailmat koostuvat ihmisistä, joiden toiminta on välttämätöntä sellaisen teoksen syntymiselle, jonka tietty taidemaailma määrittelee taiteeksi (Rensujeff 2003, 13).

Pierre Bourdieun käsittein taiteilijuus määrittyy taiteen kentällä, missä eri yhteiskunnalliset toimijat kuten taiteilijat, valtiolliset instituutiot ja taiteilijajärjestöt käyttävät valtaa määrittellessään sitä, mikä on taidetta ja kenet hyväksytään taiteilijaksi (Arpo 2004, 132). Taiteen laatua tai ns. hyvän taiteen kriteerejä voi pyrkiä hahmottamaan analysoimalla esimerkiksi apurahapäätöksiä tai vastaavia laatuvalintoja, vertailemalla hyväksytyjä ja hylättyjä taiteilijoita tai hankkeita (Häyrynen 2006, 166). Taiteilijatuella on näin ollen saajalleen taloudellisen merkityksen lisäksi myös meriittiarvoa. Myönteinen tukipäätös valtion taidetoimikunnalta on relevanttia symbolista pääomaa, joka sijoittaa taiteilijan ainakin hetkeksi alansa taiteilijakunnan ytimeen (mts.). Tukipäätös on osoitus siitä, että tukea myöntänyt taidetoimikunta on pitänyt tuen saajaa tukemisen arvoisena eli merkittävänä taiteilijana (Rautainen 2008b, 131).

Institutionalisoituneissa taiteen kentän jäsenyyksissä ja laatuun perustuvassa vertaisarvioinnissa piilee kehäpäätelmän riski: saadakseen apurahaa, pitää olla tunnustettu taiteilija, mutta ollakseen tunnustettu taiteilija, on saatava apurahaa. Tätä uhkaa pyritään suitsimaan laissa valtion taiteilija-apurahoista (muut. 14.4.2000/367), jossa säädetään nuorille tai uransa alussa oleville taiteenharjoittajille myönnettäväksi vähintään 30 apurahavuotta vastaava määrä vuosittain myönnettävistä apurahoista.

3.4 Taiteilijatuen jakautuminen alueelle

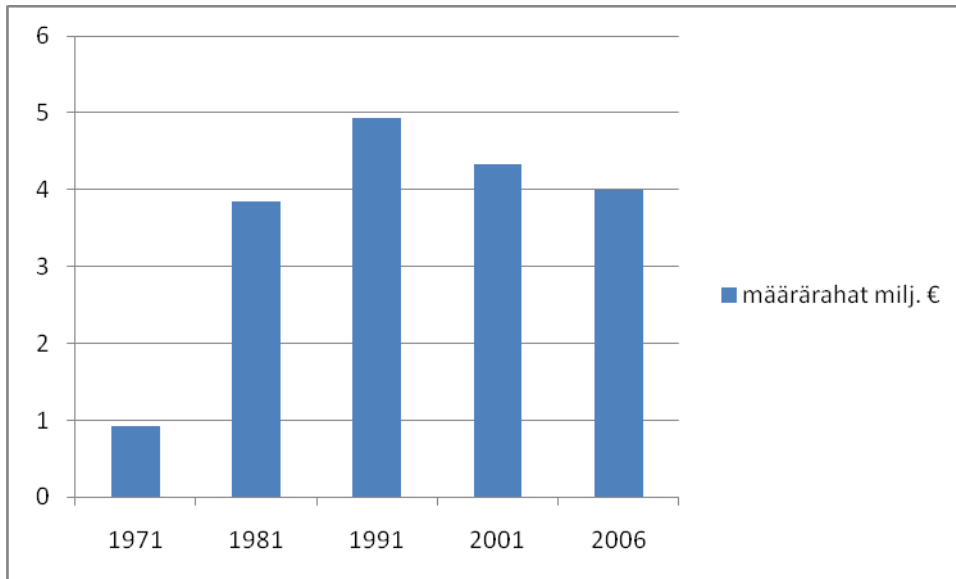
Sekä valtion taidetoimikuntalaitos että Suomen Kulttuurirahasto jakaa suoraa tukea taiteelle niin valtakunnallisesti kuin alueellakin. Valtion taiteilijatukea voi hakea taiteenalakoh- taisesta taidetoimikunnasta tai alueelliselta taidetoimikunnalta tai molemmilta. Suomen Kulttuurirahasto toimii niin ikään valtakunnallisesti, mutta myös alueellisesti maakuntarahastoillaan.

3.4.1 Valtion kulttuurimäärärahat

Suomalaisen taiteilijapoliittisten menojen osuus opetusministeriön kulttuuribudjetista on ollut parin prosentin luokkaa. Suoran taiteilijatuen osuus on valtion budjetissa prosentuaalisesti pieni, mutta sen merkitys taiteilijalle itselleen on suuri. Apurahat muodostavat keskimäärin kolmanneksen apurahaa saaneiden suomalaisten taiteilijoiden keskituloista (Rensujeff 2003, 56). Kirjallisuuden, kuvataiteen ja valokuvataiteen aloilla apurahat ovat yhtä merkittävä tulonlähde kuin taiteellinen työ (Rensujeff 2003, 57).

Alueellisten taidetoimikuntien suhde valtakunnallisiin toimikuntiin on vaihdellut eri vuosikymmeninä. Kuvio 3 havainnollistaa alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahoihin sekä läänintaiteilijoiden palkkaamiseen käyttämien määrärahojen kehityksen 1970-luvulta vuoteen 2006. Rautiaisen (2008a, 64) mukaan läänien taidetoimikunnilla oli alkujaan vain niukasti rahaa jaettavana taiteen edistämiseen työskentely- ja kohdeapurahoina, mutta määrärahat kuitenkin kasvoivat tasaisesti vuoteen 1976 saakka. Tuolloin suoran julkisen taiteilijatuen laajentaminen kohdistui juuri alueellisten taidetoimikuntien taiteen edistämistyön tukemiseen. Määrärahojen kasvu lisäsi myös apurahojen saajien määrää, kun apurahasummat jäivät melko pieniksi. (Mts.) Toinen pienempi kasvupiikki määrärahoissa tapahtui 1980-luvun lopulla, jolloin jälleen apurahan saajien joukko kasvoi. 1980-luvun lopulta alueelliset taidetoimikunnat nähtiin enemmän aluepolitiikan kuin taidepolitiikan välineinä. Tuolloin myös niiden kautta jaetun taiteilijatuen määrä tasaantui ja suhteellinen osuus valtion taiteilijatuesta laski. (Rautiainen 2008b, 223.)

Vuodesta 1971 vuoteen 1991 valtion taidetoimikuntien päätettävänä olevan taiteilijatuen kokonaismäärä kaksinkertaistui. Tuen painopiste oli edelleen valtion taiteilija-apurahoissa ja alueellisten taidetoimikuntien myöntämässä tuessa. Pauli Rautiaisen (2008d, 184) mukaan vuonna 1991 tuesta käytettiin 39 prosenttia valtion lyhytaikaisiin taiteilija-apurahoihin ja 42 prosenttia alueellisten taidetoimikuntien taide- ja taiteilijatukeen. 1990-luvulta alueellisten taidetoimikuntien taiteenedistämismäärärahat ovat vähitellen supistuneet ja niiden suhteellinen osuus kaikesta taiteilijatuesta on supistunut vielä nopeammin, sillä samanaikaisesti suoraan taiteilijatukeen käytetyt määrärahat ovat kaiken kaikkiaan kasvaneet (Rautiainen 2008a, 63-64.)

KUVIO 3. Alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahoihin sekä läänintaiteilijoiden toimiin käyttämät määrärahat vuosina 1971, 1981, 1991, 2001 ja 2006 vuoden 2006 rahan arvossa (Rautiainen 2008a, 63).

Myös Paula Karhunen (1990) vahvistaa tämän alueellisia taidetoimikuntia koskevassa tutkimuksessaan. Karhusen (1990, 39) mukaan järjestelmän alkuvuosina alueellisuuden periaatetta pyrittiin toteuttamaan valtion määrärahojen jaossa, mutta vuonna 1990 alueelliset lähtökohdat eivät enää tuntuneet vaikuttavan valtion määrärahojen käyttöön kovinkaan paljon: vuonna 1975 läänien taidetoimikuntien saaman määrärahan osuus oli 13 prosenttia veikkausvoittovaroista taiteen edistämiseen, kun se vuonna 1990 oli enää 4 prosenttia. Vaikka alueellinen taidetoimikuntajärjestelmä, jonka lähtöajatuksena on alun perin ollut alueellisen tasa-arvon toteuttaminen taidepolitiikassa, on avannut parempia mahdollisuuksia taiteellisen työn tukemiseen koko maassa, se ei ollut onnistunut 1990-luvulle tultaessa poistamaan taide-elämän pääkaupunkikeskeisyyttä (Karhunen 1990, 39).

Vuonna 2005 valtion taidetoimikuntalaitos jakoi taiteilijoille tukea apurahoina ja avustuksina yhteensä 18 miljoonaa euroa, josta alueellisten toimikuntien osuus oli 2 miljoonaa euroa (Heikkinen 2007, 50), eli noin kymmenesosa. Etelä-Savon taidetoimikunta jakoi kohde- ja työskentelyapurahoina taiteilijoille ja valtionavustuksina yhteisöille yhteensä vajaat 150 000 euroa (Etelä-Savon taidetoimikunnan toimintakertomus 2005).

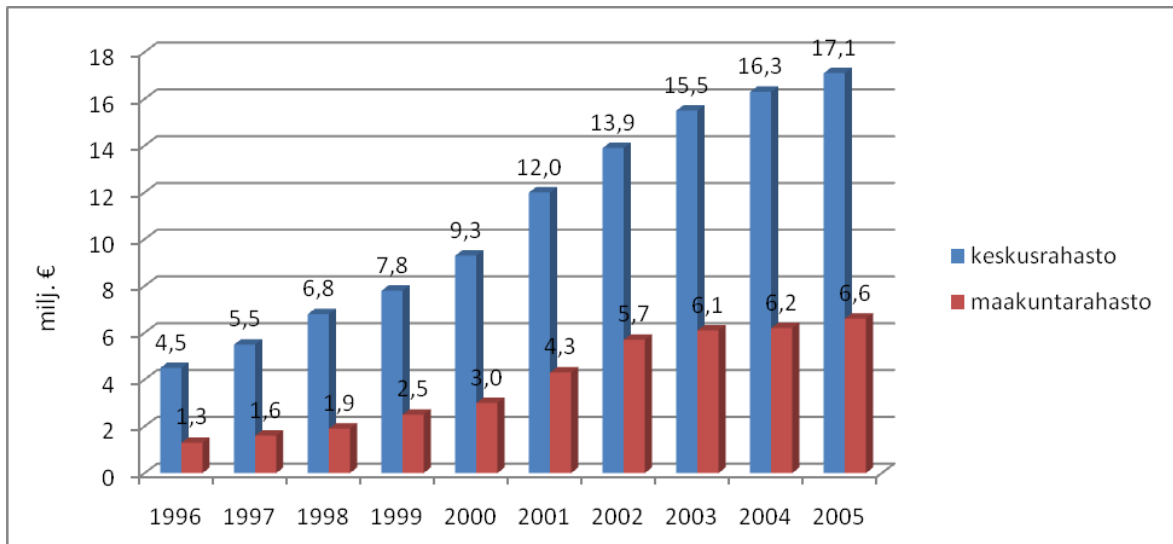
Rautiaisen (2006, 15-16) mukaan valtion taiteilija-apurahaa vuosina 2002-2005 saaneista taiteilijoista pääkaupunkiseudulla asui 61 prosenttia ja koko Uudenmaan maakunnan alu-

eella peräti 69 prosenttia. Taiteen keskus-toimikunnan julkaiseman tilastotiedotteen (Karhunen 2007, 2-8) mukaan vuonna 2005 kaikista valtion taideapurahojen (taiteen keskus-toimikunta, valtion taidetoimikunnat, apurahalautakunnat) hakijoista (N=5896) ainoastaan yksi prosentti oli Etelä-Savosta. Uudenmaan läänistä hakijoista oli lähes 58 prosenttia. Myös alueellisten taidetoimikuntien hakijoista Uudenmaan taidetoimikunnan hakijoiden osuus oli suurin (24 %). Pienimmät hakijamäärät kaikista hakijoista olivat Etelä-Savossa (4 %) ja Pohjois-Karjalassa (4 %). Etelä-Savon hakijoista lähes puolet oli saanut alueellisen taidetoimikunnan apurahan, kun Uudenmaan hakijoista apurahan saaneita oli vain runsas kymmenesosa. Tilannetta tasoittaa tosin se, että suuri osa Uudenmaan hakijoista hakee (ja saa) myös valtion apurahoja. Etelä-Savossa alle viidennes (17 %) oli hakenut myös valtion apurahaa. Valtion apurahan saajista 6 prosenttia oli Etelä-Savosta. Edelleen Karhusen (2007, 8) mukaan Etelä-Savossa yhteisöille myönnettävää valtionavustusta sai peräti 90 prosenttia hakijoista, kun koko maassa valtionavustusten saajien osuus hakijoista oli keskimäärin 42 prosenttia. Etelä-Savossa myös yksilöhakijat (henkilöt ja työryhmät) saivat useammin myönteisen päätöksen. Karhusen mukaan Etelä-Savossa 46 prosenttia hakijoista sai apurahan, kun alueiden keskiarvo oli 27 prosenttia.

3.4.2 Suomen Kulttuurirahasto ja maakuntarahastot

Yhä kasvavassa määrin myös erilaiset rahastot tukevat taidetta ja taiteilijoiden työtä. Pauli Rautiaisen (2008a) tutkimuksen mukaan säätiöiden tuki yksityisille taiteen harjoittajille ja kulttuuri- ja taideyhteisöille on ollut voimakkaassa kasvussa viime vuosikymmeninä ja kasvanut nopeammin kuin valtion taiteilijatuki.

Suomen kulttuurirahaston apurahoitus on olemassaolonsa aikana peräti kymmenkertaistunut. Vuonna 1996 Kulttuurirahasto myönsi apurahoja yhteensä 5,8 milj. euroa. Vuonna 2005 summa oli kasvanut jo 23,7 miljoonaan euroon. (Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2004-2005.) Maakuntarahastojen osuus on sekin kasvanut tasaisesti, vaikka ei aivan yhtä voimakkaasti (kuvio 4).

KUVIO 4. Suomen Kulttuurirahaston myöntämät apurahat milj. euroa vuosina 1996-2005 (Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2004-2005).

Vuonna 2005 Suomen Kulttuurirahasto jakoi apurahoja taiteille yhteensä noin 7,2 miljoonaa euroa, näistä maakuntarahastojen osuus oli lähes puolet (47 %) (Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2004-2005). Etelä-Savon rahasto jakoi samana vuonna apurahoja yhteensä 376 500 euroa (mt). Taiteen osuus oli noin 200 000 euroa eli noin 54 prosenttia.

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Taiteilijapolitiikkaan kohdistuvissa tutkimuksissa tarkastelun kohteena ovat olleet muun muassa taiteilija-apurahat, tekijänoikeuslainsäädäntö, taiteen alan ammatillinen koulutus ja taiteilijan työmarkkina-asema (ks. esim. Rensujeff 2003, 11). Taiteen keskustoimikunnan julkaisuyksikön toimesta on tuotettu runsaasti tilastotietoa taiteen rahoituksesta, taiteilijoiden sosioekonomisesta asemasta sekä eri taiteenalojen yhteiskunnallisesta asemasta (esim. Karttunen 1993; Rensujeff 2003; Arpo 2004; Heikkinen 2007; Rautiainen 2008a). Taiteilijan asemaa on tutkittu Suomessa taidehallinnon ja taiteen tukijärjestelmien uudistusvaiheesta 1960 - 1970 -lukujen vaihteesta lähtien lähinnä taiteilija-ammatti- tai taiteenalalähteisesti. *Taiteilijan asema* -tutkimukset edustavat tiettyä yhteiskuntatieteellisen taiteilijatutkimuksen alalajia. Sosiologian, kulttuuripolitiikan ja kulttuurin taloustieteen tutkijoiden keskuudessa on kehittynyt vuosikymmenten varrella kansainvälinen monitieteellinen viitekehys, joka käsittää tutkimuksia nimenomaan taiteilijakunnan rakenteesta, taloudellisesta ja ammatillisesta asemasta sekä työskentelyolosuhteista. (Rensujeff 2003, 10.)

Kaija Rensujeffin (2003) laaja raportti *Taiteilijan asema - raportti työstä ja tulonmuodotuksesta eri taiteenaloilla* selvittää kyselytutkimuksen keinoin suomalaisen taiteilijakunnan rakennetta, työmarkkina-asemaa, toimeentulolähteitä ja tulotasoa vuonna 2000. Tutkimuksen kohteena olivat taiteilijajärjestön jäsenet ja valtion apurahan saajat valtakunnallisesti ja tutkimuksen aineisto (N=2089) koottiin strukturoituna postikyselynä. Rensujeffin kattava, kaikki taiteenalat sisältävä valtakunnallinen tutkimus toimii keskeisenä vertailukohtana tämän tutkimuksen aineistolle.

Rensujeffin (2003, 84-88) aineistossa taiteilijoista 44 prosenttia oli naisia ja 56 prosenttia miehiä. Äidinkielenään 91 prosenttia puhui suomea, 7 prosenttia ruotsia ja 2 prosenttia käyttää äidinkielenään jotain muuta kieltä. Lähes puolet taiteilijoista asuu pääkaupunkiseudulla, kolmannes muualla Etelä-Suomessa ja alle viidesosa Etelä-Suomen ulkopuolella. Taiteilijoiden koulutustaso on korkea ja enemmistö (78 %) on hankkinut koulutuksen taiteilija-ammattiinsa. 40 prosenttia on saanut ammattiinsa taidealan korkeimman ammatillisen koulutuksen. Edelleen Rensujeffin aineistossa taiteilijoista 29 prosenttia toimi ammatissaan työsuhteissa, 29 prosenttia freelancereina ja 28 prosenttia vapaina taiteilijoina. Yrittäjien osuus taiteilijoista oli 18 prosenttia. Tyypillinen työmarkkina asema vaihteli taiteenaloittain hyvin paljon. Työsuhteet olivat tyypillisimpiä säveltaiteen (45 %), näyttämötaiteen (41 %) ja rakennustaiteen (41 %) aloilla toimivilla taiteilijoilla. Vapaita taiteilijoita oli

eniten kuvataiteen (78 %) ja kirjallisuuden (58 %) aloilla. Taiteilijoista 20 prosenttia oli ollut tutkimusvuoden aikana työttömänä työnhakijana eripituisia jaksoja. Rensujeffin tutkimuksen mukaan koulutustason vaikutus työllisyyteen on heikompi taiteilijoiden työmarkkinoilla kuin työmarkkinoilla yleensä. Työttömyys on yleisintä nuorimpaan ikäluokkaan (alle 35-vuotiaat) kuuluvilla ja epävakaa työmarkkina-asemassa toimivilla taiteilijoilla. Tyypillisimmillään taiteilijat tekivät useaa työtä samanaikaisesti. Kaikkiaan 37 prosenttia taiteilijoista teki tutkimusvuoden aikana *ainoastaan taiteellista työtä*. Suurin osa taiteilijoista (52 %) teki myös *taiteelliseen työhön liittyvää työtä*, jollaiseksi määriteltiin taiteenalan osaamista tai tuntemusta vaativa työ. Lisäksi noin viidesosa (21 %) teki *muuta, ei-taiteellista työtä*. Taiteelliseen työhön liittyvää työtä taiteilijat tekivät sekä kiinnostuksen vuoksi että taloudellisista syistä, muuta työtä he tekivät lähes yksinomaan taloudellisista syistä.

Rensujeffin mukaan apurahat ovat suurelle osalle taiteilijoista tulonmuodostuksen kannalta merkittäviä, mutta toimivat myös palkintona ja kannustimena, sillä apurahojen pääasiallisena jakoperusteena on taiteellisen työn korkea laatu. Varsinkin ns. luovat taiteilijat tarvitsevat apurahaa pystyäkseen elättämään itsensä siinä vaiheessa, kun teos on keskeneräinen, ja usein myös sen valmistuttua. Lähes puolet piti julkisista tukimuodoista itselleen sopivimpana työskentelyapurahoja (0,5-5-vuotiset taiteilija-apurahat). Kolmannes piti itselleen sopivimpana projekti-/produktiokohtaisia apurahoja. Eri tahojen myöntämiä taiteilijoille tarkoitettuja apurahoja sai Rensujeffin aineistossa kaikkiaan 27 prosenttia taiteilijoista vuonna 2000. Suurin osuus apurahaa saaneista taiteilijoista oli kirjallisuuden (79 %) ja kuvataiteen (44 %) aloilla. Myös elokuvataiteen ja valokuvataiteen aloilla toimiville taiteilijoille sekä monialaisille taiteilijoille apurahat merkitsivät tärkeää tulonlähdettä. (Rensujeff 2003, 84-88.)

Rensujeffin tutkimuksen lisäksi merkittävä vertailukohta käsillä olevalle tutkimukselle on Pauli Rautiaisen (2008a) tutkimus *Suomalainen taiteilijatuki – Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään*. Rautiaisen mukaan valtion taiteilijatuki on kasvanut tasaisen vakaasti koko taidetoimikuntalaitoksen toiminta-ajan, joskin kasvu on 1990-luvun alusta lähtien ollut aiempia vuosikymmeniä hitaampaa. Samaa aikaan säätiöiden taiteilijatuki on kasvanut valtion taiteilijatukea nopeammin. 1990-luvun alussa valtio ja säätiöt jakoivat taiteilijatukea nykyrahassa mitattuna runsaat 20 miljoonaa euroa, josta hieman alle 15 prosenttia tuli säätiöiltä. Vuonna 2008 ne jakoivat taitei-

lijatukea yli 30 miljoonaa euroa, josta jo runsas kolmannes tuli säätiöiltä. Rautiaisen (2008a, 91) mukaan niin säätiöiden kuin valtion jakama taiteilijatuki on muuttunut viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana aiempaa sirpalemaisemmaksi keskimääräisten myöntösummien laskiessa ja työskentelyapurahakausien ketjuttamisen vähennyttyä.

Taiteilijan asemaa alueellisesti ovat tutkineet muun muassa Totti Tuhkanen (1988) tutkimuksessaan Taiteilijana Turussa sekä Mikkelin läänissä taiteilijoiden asemaa ja työmahdollisuuksia selvittänyt Riitta Salmenoja (1984). Taiteen keskustoimikunnan julkaisuna ilmestyi vuonna 1990 Paula Karhusen tutkimus läänien taidetoimikunnista taiteen tukijoina. Karhusen aineisto koostui läänien taidetoimikuntien jakamista järjestöjen valtionavustuksista, taiteilija-apurahoista sekä taidepalkinnoista vuosina 1969-1988. Läänikohtaisesti Karhusen (1990, 31-38) mukaan ei ollut havaittavissa suuria eroja: läänien taidetoimikuntien apurahojen saaja oli usein mies ja kuva- tai säveltaiteen edustaja, samoin taidetoimikunnan keskivertojäsen oli mies, ammatiltaan taiteilija tai koulutoimen edustaja (Karhunen 1990, 31-38).

Tuorein alueellista näkökulmaa taiteilijatutkimukseen luotaava tutkimus on Raija-Leena Loisan vuonna 2010 julkaistu *Rajoista mahdollisuuksiin - Luovan työn asema ja kerrannaisvaikutukset maakunnallisella alueella*. Julkaisu on loppuraportti *Luovuuden barometri*-tutkimushankkeesta, joka toteutettiin Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahaston ja Etelä-Savon rahaston yhteistyönä. Alueelliset taidetoimikunnat toimivat hankkeen yhteistyökumppaneina. Loisan tutkimuksen tarkoituksena oli kohdistaa huomio taiteelliseen ja tieteelliseen luovuuteen erityisesti maakunnallisilla alueilla, tässä tapauksessa Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa. Tutkimuksessa tarkastellaan luovan työn tekemisen ehtoja: toimeentuloa ja työskentelymahdollisuuksia sekä merkityksiä, joita taiteilijat ja tieteentekijät liittävät taiteelliseen ja tieteelliseen työskentelyynsä nimenomaan asuinalueellaan. Tutkimuksessa kartoitetaan myös, millainen merkitys taiteilijoiden ja tieteentekijöiden toiminnalla on alueen hyvinvoinnin kannalta. Taiteilijoita koskeva kysely toteutettiin postikyselynä. Varsinaisen tutkimusjoukon Etelä-Savon osalta muodostivat kaupunginteatterin ja -orkesterin taiteellinen henkilökunta, Mikkelin Taiteilijaseuran jäsenet sekä toiminimellä tai muulla yhtiömuodolla toimivat taideteollisten alojen tekijät. Tämän lisäksi perusjoukkoa tarkistettiin nk. lumipallomenetelmällä eli pyydettiin alueella toimivia asiantuntijoita (erityisesti taidetoimikuntaa) kartuttamaan joukkoa tunnetuilla tekijöillä, jotka eivät käy ilmi edellä mainituista henkilöstö- tai jäsenluetteloista. (Loisa 2010, 28.)

Loisan kyselyaineistosta käy ilmi, että maakunnallisen alueen vetovoima liittyy perinteisiin elämänlaatua kuvaaviin tekijöihin, kuten luontoympäristö ja asuinpaikan sopiva koko. Maakunnallisen alueen etuna on, että se tarjoaa näiden lisäksi inspiroivan työskentelyympäristön. Taiteilijat vetoavat olemassa olevan rahoitusjärjestelmän ja laitosverkoston säilyttämiseksi sekä ehdottavat lisäksi markkinointi- ja management-palveluja sekä esiintymis- ja näyttelytiloja.

Yleisesti Pohjoismaissa on ollut saatavilla taiteilijakunnan rakenteesta tutkimustietoa useamman vuosikymmenen ajalta. Taiteilijakunnan on todettu muun muassa lukumäärältään kasvaneen, naisistuneen ja kouluttautuneen parin vuosikymmenen aikana voimakkaasti. Muutokset taiteilijoiden tulotasossa, julkisen tuen merkityksessä, ammatillisessa toiminnassa ja taiteenalojen välisissä tuloeroissa näyttävät sen sijaan tapahtuvan hyvin hitaasti. (Rensujeff 2003, 11.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa kuvataan tutkimuksen tutkimusongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset sekä valittu tutkimusstrategia. Luvussa esitellään myös tutkimuksen aineisto ja analyysissä käytetty muuttujaluokittelu. Luvun lopussa kuvaillaan tutkimuksen kohteena oleva alue eli Etelä-Savon maakunta ja sen keskeiset tunnusluvut ja ominaispiirteet.

5.1 Tutkimusongelma ja tutkimusstrategia

Tämän pro gradu -tutkielman varsinainen tutkimusongelma kuuluu seuraavasti: *miten alueellinen taiteilijapolitiikka on muuttunut vuosien 1985 - 2005 välisenä aikana Etelä-Savon maakunnassa?* Tutkimusongelmasta jäsenyviä tutkimuskysymyksiä on kolme: 1) miten taiteen apurahat Etelä-Savossa jakautuvat (ketkä apurahoja saavat, mihin tarkoitukseen ja kuinka paljon), 2) miten Etelä-Savon taidetoimikunnan ja maakuntarahaston apurahapolitiikat eroavat toisistaan ja millaisina ne näyttäytyvät suhteessa toisiinsa ja 3) miten alueellisten taiteilijapolitiikan toimijoiden roolit ja tehtävät ovat muuttuneet tarkasteltavan ajanjakson aikana?

Tutkimusstrategia on se tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuus, joka ohjaa tutkimuksen menetelmien valintaa ja käyttöä sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 123). Käsillä oleva tutkimus on lähtökohdiltaan tapaus-tutkimus. Peuhkuri (2005, 293) kuvaa tapaus-tutkimusta tutkimusstrategiaa kuvaavaksi saateenvarjokäsitteeksi, jonka alla voidaan rakentaa monentyypisiä tutkimusasetelmia. Tapauksen luonne ja tutkimuksen tavoitteet määrittävät aineiston ja valitut menetelmät. Peuhkurin (2005, 294) mukaan yksi selkeä tapa erottaa tapaus muun tyyppisestä tutkimuskohteesta on pohtia, voidaanko tutkimuksessa määrittellä jokin kohteen kannalta relevantti rajattu toimijajoukko, määrittää tapauksen alueelliset rajat ja antaa tapahtumalle jokin ajallinen kaari. Tapaus voi olla esimerkiksi yksilö, yhteisö, instituutio, ohjelma tai ryhmä, olennaista on nähdä tapaus kokonaisuutena ja yhteydessä kontekstiinsa (mts.). Tässä tutkimuksessa valitun tutkimusaineiston pohjalta erityisen tarkkaa holistista kuvausta ei ole mahdollista, eikä tutkimusongelman puitteissa tarpeen, tehdä. Ehkä tarkempaa olisikin sanoa tutkimuksessa käytetyn tapaus-tutkimusotetta. Tutkimuksen kohteena oleva tapaus on Etelä-Savon taiteilijapolitiikka. Tavoitteena on selvittää, miten tietyn alueen taiteilijapolitiikka on muuttunut annettuna aikana.

Tutkimusongelmasta johdetut tutkimuskysymykset saavat vastauksensa tutkimusyksiköiden, tässä tapauksessa alueellisten taideapurahoja myöntävien organisaatioiden tarkastelun kautta. Nämä tutkimusyksiköt ovat Etelä-Savon taidetoimikunta ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahasto. Tässä tutkimuksessa *kuvailtaan* kahden eri organisaation apurahapolitiikkoja ja *vertaillaan* niiden suhdetta toisiinsa tilastollisen aineiston avulla – mitkä ovat niiden erot ja yhtäläisyydet. Tutkimusmenetelmien osalta nojaututaan pääosin kvantitatiiviseen tutkimusperinteeseen, ja aineiston yleisluonteisuuden johdosta taulukointiin ja ristiintaulukointiin tukeutumista on pidetty asetettujen tutkimuskysymysten kannalta riittävänä.

Tarvitaan riittävä aikasarja, jotta kehitystä tai muutosta ylipäätään voidaan havaita, saati kuvata. Tämän tutkimuksen aikaperspektiivi on kaksikymmentä vuotta, vuodesta 1985 vuoteen 2005. Tutkimusaineisto koostuu alueellisen taidetoimikunnan ja maakunnan kulttuurirahaston toimintakertomusaineistoista ja apurahapäätöksistä viiden vuoden välein tarkasteltuna: tiedot kerättiin vuosilta 1985, 1990, 1995, 2000 ja 2005.

Rajoituksiakin valittuun tutkimusmenetelmään liittyy. Tilastollisen aineiston puitteissa on mahdotonta tuottaa tulkintaa apurahapäätösten taustalla vaikuttavista tekijöistä tai siitä, mitkä tekijät aiemmissa luvuissa esitettyjen instrumenttien (julkisella puolella lainsäädäntö ja määrärahat, yksityisellä rahastojen ohjesäännöt) lisäksi apurahapolitiikan toteuttamista ohjaavat. Peuhkurin (2005, 296) mukaan tapaustutkimusta on kritisoitu yleisimmin siitä, ettei tapaustutkimuksen tulosten pohjalta voi tehdä muita tapauksia koskevia yleistyksiä. Tapaustutkimuksissa erityisinä heikkouksina on nähty olevan epäyhtenäisyys, tulkinnallinen joustavuus sekä vaikeus erottaa riippuvia ja riippumattomia muuttujia toisistaan. (ks. myös Laitinen 1998, 85.) Tässä tutkimuksessa ei pyritä kausaalisuhteiden analyysiin, vaan valitun aineiston pohjalta tuottamaan kuvaa taiteilijapolitiikan kehityksestä maaseutumaisessa maakunnassa ja tulkitsemaan muutoksia suomalaisen taidepolitiikan ja laajemman yhteiskunnallisen kehityksen kautta. Aineistolähtöisen analyysin tavoitteena onkin sanoa jotain itse kohteena olevan tapauksen ylittävää, jolloin tapaus edustaa jotakin yleisempää, yksittäistä tapausta laajempaa ilmiötasoa (Peuhkuri 2005, 298; Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185).

Tutkimusprosessin ja aineiston kokoamisen mahdollisimman tarkalla kuvailulla on pyritty siihen, että tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa muiden alueellisten taiteilijapolitiikan kuvailujen tuottamiseen ja vertailuun.

5.2 Aineiston keruu ja analysointi

Aineisto (N=535) kerättiin pääosin tarkasteltavien organisaatioiden vuosikertomuksista ja täydennettiin taidetoimikunnan osalta yksittäisistä apurahapäätöksistä kerätyistä tiedoista.

Myönnettyjen apurahojen osalta kerättiin seuraavat tiedot:

- 1) apurahan saajan sukupuoli
- 2) kotipaikkakunta
- 3) taiteenlaji
- 4) apurahan määrä euroissa (suhteutettuna vuoden 2010 rahan arvoon elintasoindeksiä käyttäen)
- 5) apurahan tyyppi
- 6) apurahan käyttötarkoitus.

Edellä esitetyt muuttujat oli löydettävissä pääosin molempien tarkasteltavien organisaatioiden osalta toimintakertomuksista. Tarkentavia selvityksiä oli tarpeen tehdä joidenkin vuosien kohdalla esimerkiksi apurahan käyttötarkoituksen tai apurahan saajan kotipaikkakunnan osalta. Kulttuurirahasto ei kirjaa apurahan saajien kotipaikkakuntaa toimintakertomuksiinsa, mutta vuosien 2000 ja 2005 osalta tieto löytyi rahaston ylläpitämästä sähköisestä rekisteristä. Edeltäviltä vuosilta tietoa ei tämän tutkimuksen aikatauluun ollut saatavilla.

Myönnetyn apurahan määrä on ilmoitettu toimintakertomuksissa markkoina vuosina 1985, 1990 ja 1995. Markkoina ilmoitetut apurahat on muunnettu euroiksi ja kaikki apurahat on suhteutettu vuoden 2010 rahan arvoon käyttäen elintasoindeksiä. Apurahat on edelleen luokiteltu tasavälisesti kahdeksaan luokkaan siten, että pienin apurahaluokka on alle tuhat euroa (< 999,99 €), seuraava luokka 1000 – 2999,99 euroa, kolmas 3000 – 4999,99 euroa ja niin edelleen aina kahdeksanteen luokkaan saakka, joka koostuu 13000 euron suuruisista ja sitä suuremmista apurahoista (< 13000 €).

Taidetoimikunnan toimintakertomuskäytännöt vaihtelivat vuosien mittaan, joten myönnetyn kohdeapurahan käyttötarkoitus selvisi joidenkin vuosien osalta vasta taidetoimikunnan kokousten pöytäkirjoista, arkistoiduista hakemuksista tai apurahan saajista laaditusta koristosta. Edellä kuvattua tarkempien tai yksityiskohtaisempien tietojen kerääminen olisi edellyttänyt pääsyä käsiksi alkuperäisiin apurahahakemuksiin, mutta se ei tämän tutkimuk-

sen laajan aikajanan takia ollut mahdollista. Hakemukset on arkistoitu eri vuosina eri paikkoihin ja niiden kaikkien kokoaminen olisi vaatinut kohtuuttoman paljon työtä.

Kulttuurirahaston myöntämiä apurahoja ei valmiiksi ollut määritelty toimintakertomuksissa taiteen tai tieteen alaan kuuluviksi, joten tämän tutkimuksen aineistoon mukaan valitut apurahat on määritelty joukkoon kuuluvaksi taiteen alaan viittaavan otsikon perusteella.

Taiteenlajit määriteltiin yhdeksään luokkaan mukailleen taiteen keskustoimikunnan käyttämää taiteenalojen jaottelua: *kirjallisuus, kuvataide, säveltaide, näyttämötaide, rakennustaide, muotoilu, elokuvataide, tanssitaide* sekä luokkaan *muu*. Kaatoluokkaan *muu* päätyivät muun muassa taiteen tutkimukseen myönnetty apurahat sekä useamman taiteen alan ns. monitaiteelliset apurahat. Lausuntataide sisältyy luokittelussa näyttämötaiteen luokkaan. Muotoilu pitää sisällään käsi- ja taideteollisuuden.

Apurahan saajan kotikunta määriteltiin nykyisen Etelä-Savon maakunnan kuntaluvun mukaan 17 kuntaan sekä luokkaan *muu*, johon sisältyvät entiseen Mikkelin lääniin kuuluneet Heinolan, Sysmän ja Hartolan kunnat. Edellä mainitut kunnat ovat kuuluneet vuodesta 1997 toteutetun lääniuudistuksen myötä Etelä-Suomen lääniin. Myös Mikkelin maalaiskunta on sittemmin kuntaliitoksen myötä liittynyt Mikkelin kaupunkiin, Pieksänmaan kunta Pieksämäen kaupunkiin ja Savonranta Savonlinnan kaupunkiin. Näissä tapauksissa apurahan saajan kotipaikaksi on merkitty liitoskunta vuonna 2010.

Apurahan tyyppi määriteltiin kolmeen luokkaan: *kohdeapuraha, työskentelyapuraha* ja *valtionavustus*. Taidetoimikunnan jakamaa valtionavustusta voivat hakea kulttuuri- ja taidjärjestöt, -yhteisöt, -laitokset sekä työryhmät. Työskentelyapuraha on myönnetty yksiselitteisesti taiteellisen työskentelyn mahdollistamiseksi. Kohdeapurahan ja taidetoimikunnan puitteissa yhteisöille myönnettyjen valtionavustuksen osalta apurahan käyttötarkoitus on apurahapäätöksissä määritelty.

Apurahan käyttötarkoitus on kohdeapurahan ja valtionavustuksen sekä kulttuurirahaston apurahojen osalta määritelty kuuteen luokkaan hakemuksessa tai apurahapäätöksessä mainitun käyttötarkoituksen mukaan:

- 1) taiteellinen työskentely,
- 2) oman näyttelyn/ tapahtuman/ konsertin järjestäminen,
- 3) matkakulut, osallistuminen näyttelyyn/ tapahtumaan/ kilpailuun,

- 4) materiaalit, tarvikkeet, kaluston hankinta/ kunnostus, työhuoneen vuokra,
- 5) koulutus, opiskelu ja
- 6) muu.

Mikäli myönnetyn kohdeapurahan osalta käyttötarkoituksia mainittiin enemmän kuin yksi, se on luokiteltu ensimmäiseksi mainitun käyttötarkoituksen perusteella.

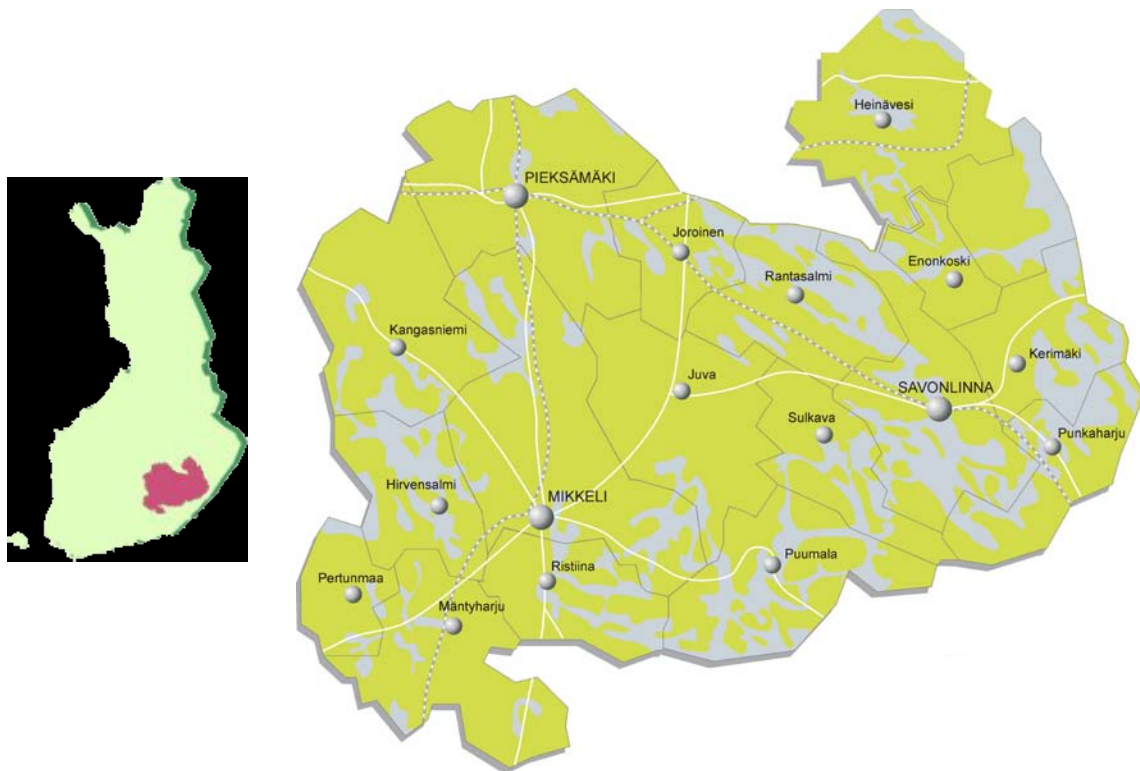
Sekä taidetoimikunta että kulttuurirahasto jakavat apurahojen lisäksi ansioituneille taiteilijoille myös taidepalkintoja. Tässä tutkimuksessa palkinnot on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, vaikka esimerkiksi taidetoimikunnan jakamat taidepalkinnot lasketaan pääsääntöisesti mukaan aineistoissa, joissa tarkasteltaessa suoraa taiteilijatukea. Lähtökohtaisesti apurahaa myönnetään hakemuksen mukaan, kun taas taidepalkinnot myönnetään ansioituneille taiteilijoille ilman hakuprosessia. Näin ollen palkintoja ei ole huomioitu tässä tutkimuksessa osaksi apurahoja.

Eteläsavolaisen apurahoin tuetun taiteilijakunnan rakenteen selvittämiseksi lisäarvoa olisi tuottanut muun muassa apurahoja saaneiden iän tarkasteleminen, mutta tämän tutkimuksen puitteissa se ei ollut mahdollista. Tieto ei löydy apurahapäätöksistä, vaan se olisi pitänyt hakea yksitellen alkuperäisistä apurahahakemuksista.

5.3 Alueena Etelä-Savon maakunta

Maakuntajakolain (1159/1997) mukaan Suomi on jaettu alueiden kehittämistä ja alueiden käytön suunnittelua varten maakuntiin. Maakunta on alue, johon kuuluvat kunnat muodostavat toiminnallisesti ja taloudellisesti sekä alueen suunnittelun kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. (Kangas ym. 2002, 47-53.)

Etelä-Savo on noin 155 000 asukkaan maakunta kaakkoisessa Suomessa. Etelä-Savossa on kolme kaupunkia: Mikkeli, Savonlinna ja Pieksämäki sekä 14 muuta kuntaa (kuvio 5). Hallinnollisena keskuksena toimii maakunnan pääkaupunki Mikkeli. Maakunnan kaikista asukkaista yli 60 prosenttia asuu kaupungeissa: Mikkeliä 31,5 prosenttia, Savonlinnassa 17,9 prosenttia ja Pieksämäellä 12,8 prosenttia. (Etelä-Savon maakuntaliiton internetsivut [10.8.2010].)

KUVIO 5. Etelä-Savon maakunta kartalla (Etelä-Savon maakuntaliitto, <http://www.esavo.fi/kartta>)

Maakuntaa markkinoidaan Saimaan maakuntana ja neljännes pinta-alasta on järviä ja lampia. Etelä-Savon maakunnan alueella ei ole yliopistoa, mutta maakunnassa on useista muualla sijaitsevien yliopistojen yksiköistä koostuva yliopistokeskus sekä kaikkiin kolmeen kaupunkiin levittäytynyt Mikkelin ammattikorkeakoulu. Pieksämäellä on osa valtakunnallista Diakonia-ammattikorkeakoulua.

Etelä-Savossa on monipuolinen taide- ja kulttuurilaitosten verkosto sekä muutamia museoita. Alueella on myös vetovoimaisia taidekeskuksia, kuten Retretti Punkaharjulla ja Salmela Mäntyharjulla. Kirjastopalvelut, musiikkiopistot ja kansalaisopistot sekä taiteen perusopetus ja kuvataidekoulut antavat alueen asukkaille kulttuurin harrastamisen ja omaehtoisen kouluttautumisen mahdollisuudet. (Etelä-Savon kulttuurin kehittämissuunnitelma, 2001.)

Tilastokeskuksen vuoden 2008 tietojen mukaan alueen selkeästi suurimmat työllistäjät olivat julkiset ja yksityiset palvelut sekä teollisuus. Maakunnan taloudellinen huoltosuhde

eli työvoiman ulkopuolella olevat ja työttömät yhtä työllistä kohti vuonna 2008 oli 1,54, kun koko maan osalta vastaava luku oli 1,24. Koko maata heikompaan huoltosuhteeseen Etelä-Savossa vaikuttaa ikääntyvän väestön suuri osuus ja suhteellisen korkeana pysytellyt työttömyys. Etelä-Savo on viimeiset vuosikymmenet ollut muuttotappiomaakunta. Ennusteiden (esim. Tilastokeskus, väestöennuste 2009) mukaan se sellaisena säilyy jatkossakin. Kehitystä jarruttaa erityisesti nuorten ja korkeasti koulutettujen poismuutto ja sen myötä ikärakenteen jatkuva vinoutuminen.

6 TAITEEN APURAHOITUS ETELÄ-SAVOSSA

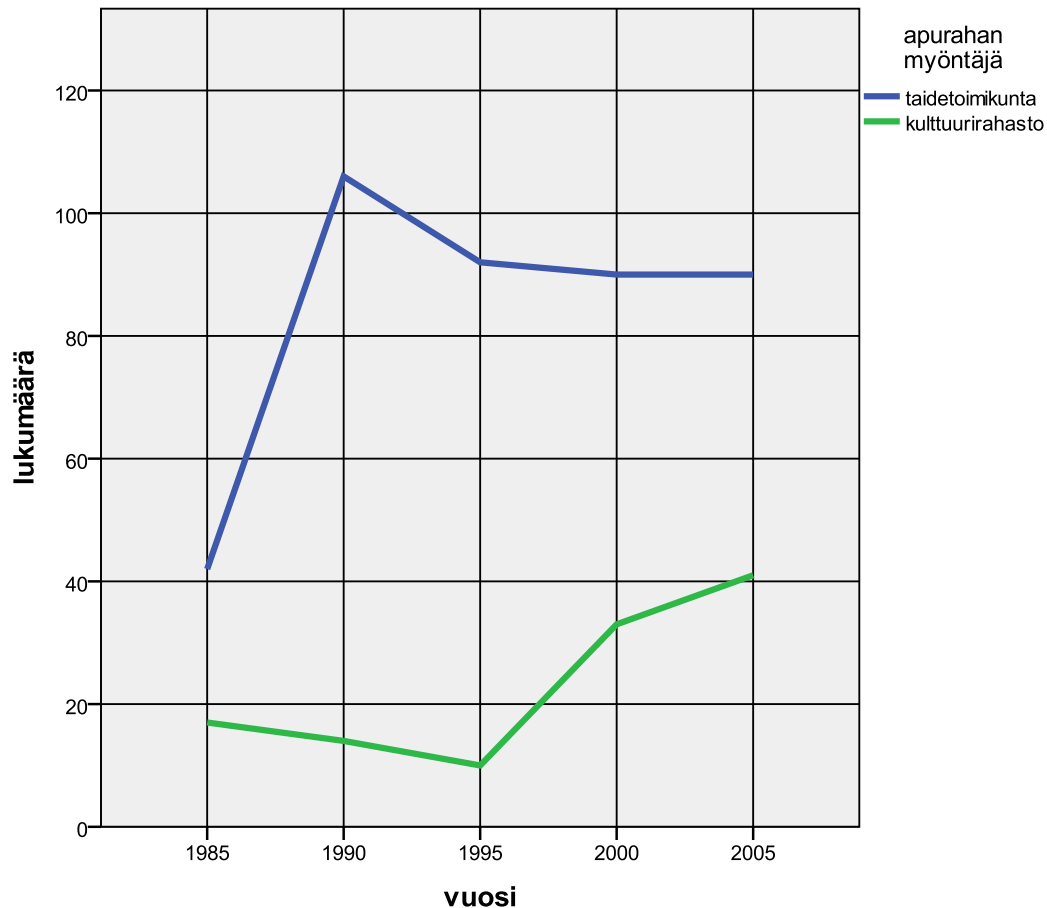
Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten alueellinen taiteilijapolitiikka on muuttunut vuosien 1985 – 2005 aikana. Tarkastelun kohteena tässä tutkimuksessa ovat Etelä-Savon maakunnassa toimivat alueellisen taidepolitiikan toimijat: Etelä-Savon taidetoimikunta ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahasto, ja niiden myöntämät apurahat. Kaikkiaan aineisto koostuu 535 myönnetystä apurahasta (N=535). Tässä tutkimuksen aineistoanalyysissä viitataan mainittuihin alueellisiin organisaatioihin jatkossa lyhyesti taidetoimikuntana ja kulttuurirahastona.

6.1 Apurahavirrat alueella

Myönnettyjen apurahojen kokonaisuutta annettuna aikana voidaan tarkastella lukumääräisesti (kuvio 6) tai myönnettyjen apurahasummien mukaan (kuvio 7). Apurahojen lukumääriä tarkasteltaessa on helppo havaita taidetoimikunnan apurahavolyymin olevan huomattavasti kulttuurirahastoa suurempi (kuvio 6). Taidetoimikunta on myöntänyt kaikista taiteen apurahoista noin 78 prosenttia. Taidetoimikunnan myöntämät apurahat lisääntyivät merkittävästi vuodesta 1985 vuoteen 1990. Kasvu on linjassa valtakunnallisen kehityksen kanssa: 1980-luvun loppuun saakka alueellisten taidetoimikuntien taiteen edistämisen määrärahoja kasvatettiin. Tämä kehityssuunta näkyy myös valtakunnallisissa aineistoissa (ks. Karhunen 1990).

1990-luvulla apurahavirta alueella kääntyy laskuun, oli tarkastelun kohteena sitten eurot tai apurahojen lukumäärät. Käänteeseen selittää 1990-luvun alussa Suomea koetellut lama, joka näkyy myös taiteen apurahoituksessa Etelä-Savossa: niin kulttuurirahaston kuin taidetoimikunnankin myöntämien apurahojen määrä väheni vuodesta 1990 vuoteen 1995.

Lukumääräisesti tarkasteltuna taidetoimikunnan jakamissa apurahoissa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia vuoden 1995 jälkeen, myönnettyjen apurahojen määrä on pysynyt kutakuinkin ennallaan. Ja vaikka yleinen taloudellinen tilanne parani 2000-luvulle tultaessa, ei taidetoimikunnan apurahoitus ole palannut samassa suhteessa lamaa edeltäneelle tasolle. Kulttuurirahaston myöntämien apurahojen lukumäärä puolestaan on nelinkertaistunut kymmenessä vuodessa, vuodesta 1995 vuoteen 2005.

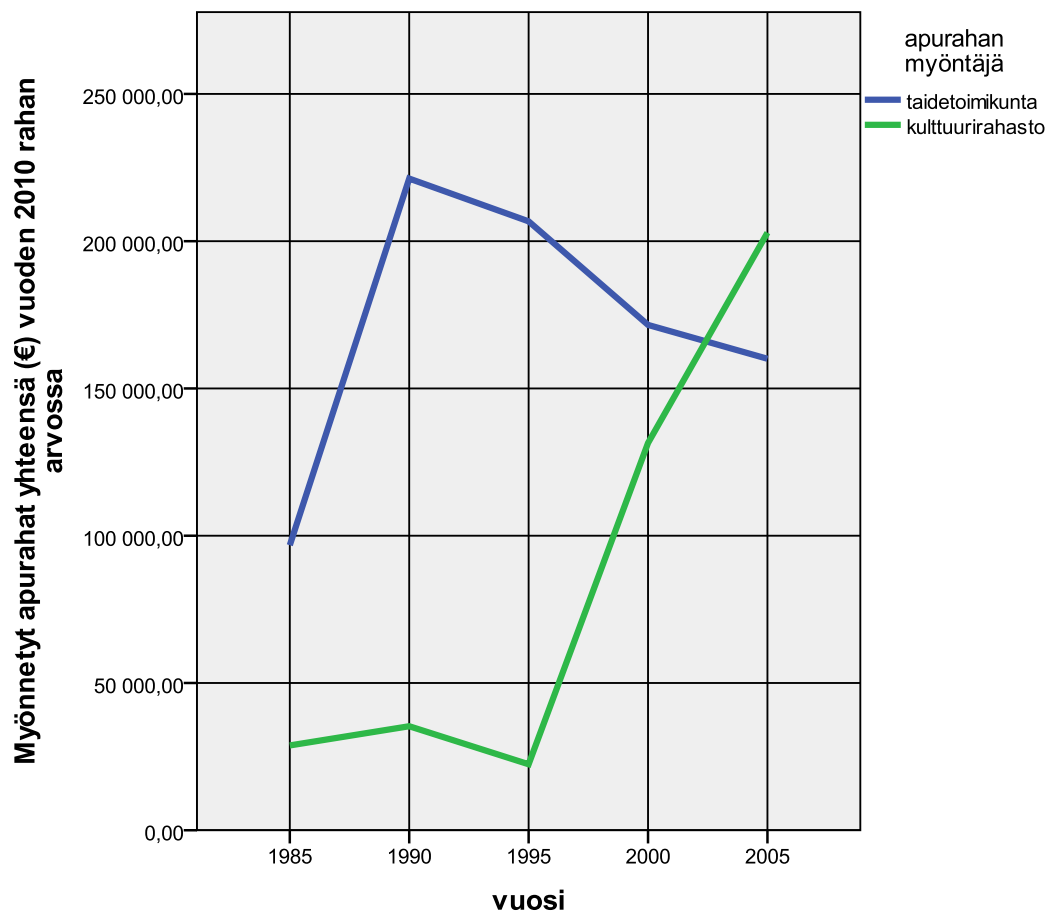

KUVIO 6. Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston myöntämät apurahat vuosina 1985 – 2005 (N=535).

Kun huomio kiinnitetään myönnettyjen apurahojen määrään euroissa mitattuna, muuttuu kuva taiteen rahoittajista Etelä-Savossa merkittävästi (kuvio 7). Kulttuurirahaston tuki taiteelle taidetoimikunnan tukeen verrattuna on ollut maakunnassa varsin vaatimatonta vuosina 1985, 1990 ja 1995, mutta se on moninkertaistunut 2000-luvulla.

Merkittävä käänne kulttuurirahaston apurahoituksessa tapahtui 1990-luvun puolivälin jälkeen. Vuonna 1995 kulttuurirahasto myönsi apurahoja taiteelle yhteensä hiukan yli 20 000 euroa (vuoden 2010 rahan arvoon muunnettuna) ja vuonna 2000 apurahat kipusivat jo 131 000 euroon. Kasvu on lähes 85 prosenttia viidessä vuodessa. Vuonna 2005 kulttuurirahasto myönsikin apurahaa taiteelliseen työskentelyyn jo enemmän kuin taidetoimikunta: taidetoimikunta myönsi tukea noin 160 000 euroa ja kulttuurirahasto noin 203 000 euroa. Kasvu on seurausta 1990-luvun lopun reippaasta taloudellisesta kasvusta, joka kasvatti myös kulttuurirahaston pääomaa ja mahdollisti apurahojen määrän kasvattamisen.

Alueellisten taidetoimikunnille suunnattujen määrärahojen kasvu 1980-luvun lopulla näkyy myös Etelä-Savon taidetoimikunnan apurahoituksessa: apurahana jaettavan tuen määrä yli kaksinkertaistui. Vuodesta 1990 lähtien taidetoimikunnan tuki on jatkuvasti vähentynyt, vaikka lukumääräisesti taiteelle myönnettyissä apurahoissa ei ole juuri muutoksia. Taide-toimikunnan yksittäiset apurahat näyttäisivät siis pienentyneen 1990-luvulta lähtien.

KUVIO 7. Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston myöntämät apurahat (€) vuosina 1985 - 2005 vuoden 2010 rahan arvossa (elintasoindeksillä muunnettuna) (N=535).

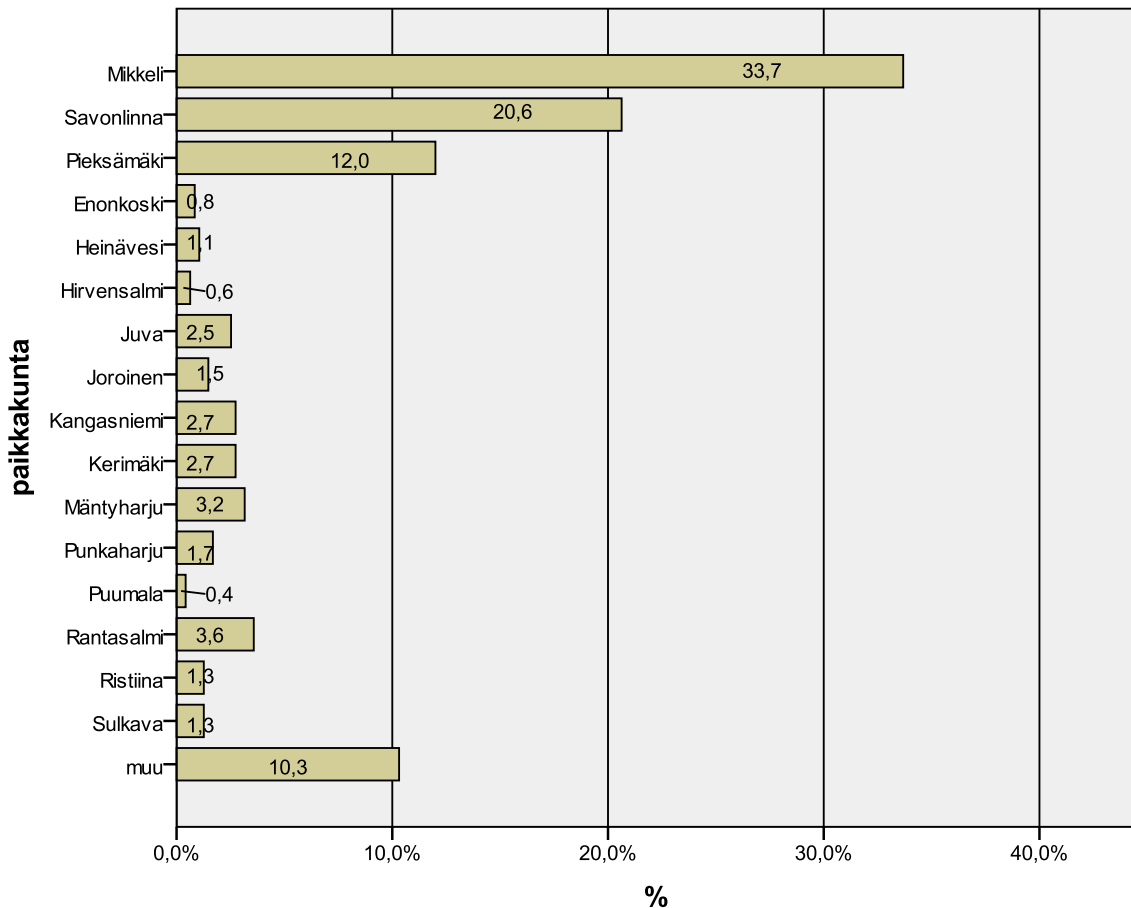
Taiteen julkista tukea Suomessa tutkineen Pauli Rautiaisen (2008a, 90-91) mukaan säätiöiden tuki on ollut voimakkaassa kasvussa viime vuosikymmenet ja kasvanut nopeammin kuin valtion taiteilijatuki. Kun valtakunnallisesti säätiöiden taiteilijatuki oli 1990-luvulla noin kuudesosa valtion taiteilijatuesta, on se tällä hetkellä jo noin puolet siitä. Myös rooli

on muuttunut: aiemmin säätiöiden tuki toimi lähinnä valtion tuen täydentäjänä, kun se nyt puolestaan kilpailee taiteellisen toiminnan rahoituslähteenä taidetoimikuntien jakaman tuen kanssa – erityisesti työskentelyapurahatyypisten rahoitusmuotojen osalta. (Mts.) Kulttuurirahaston historiaa ja maakuntarahastojärjestelmää tutkineen Jarmo Mäkisen (2009, 50) mukaan 1990-luvun alussa kaikkien maakuntarahastojen jakamien apurahojen yhteissumma pieneni ensimmäistä kertaa laman vaikutuksesta. Useimmissa maakuntarahastoissa kuitenkin laman apurahasummaa supistava vaikutus jäi lopulta pienemmäksi kuin sitä edeltävän 1980-luvun lopun nousukauden kasvattava vaikutus. (Mts.)

Taidetoimikuntien taiteen edistämiseen myöntämät määrärahat olivat huomattavasti suuremmat suhteessa Suomen Kulttuurirahaston maakuntarahastoihin aina 2000-luvulle saakka. Tuolloin maakuntarahastojen jaettavissa olevat määrärahat kasvoivat huomattavasti ja alueellisten taidetoimikuntien suhteellinen asema vakiintui 1970-luvulla valtion kulttuurimäärärahaehyöksessä varsin alhaiselle tasolle, eikä se ole siitä vuosien aikana muuttunut. (Kangas 2009, 108-109.)

Myönnettyjen apurahojen alueellisen jakautumisen tarkastelu paikkakunnan mukaan osoitautui hankalaksi, sillä kulttuurirahaston apurahoista paikkakuntatiedot oli saatavilla ainoastaan vuosilta 2000 ja 2005. Puuttuvien havaintojen osuus kulttuurirahaston osalta oli 32 prosenttia. Taidetoimikunnan osalta vastaava luku oli 5,5 prosenttia. Puuttuvia havaintoja oli kaikkiaan 60 kpl eli 11,2 prosenttia koko aineistosta. Suuntaa antavan käsityksen apurahojen paikkakunnittaisesta jakautumisesta aineiston pohjalta kuitenkin saa.

Apurahoja jaettiin voittopuolisesti kaupunkiin muihin kuntiin nähden. Valtaosa (66 %) taiteen apurahoista on myönnetty maakunnan kaupungeissa (Mikkeli, Savonlinna, Pieksämäki) asuville taiteilijoille (kuvio 8).

KUVIO 8. Myönnetyt apurahat yhteensä (%) paikkakunnittain (N=475)

Noin kolmasosan kaikista myönnetyistä apurahoista on saanut mikkeliiläinen taiteilija. Savonlinnaan apurahoista on mennyt noin 21 prosenttia ja Pieksämäelle 12 prosenttia. Kokonaisuudessaan Etelä-Savossa taiteelliseen työhön myönnetyt apurahat vertautuvat maakunnan kaupunkien asukasmääriin. Maakunnan kaikista asukkaista yli 60 prosenttia asuu kaupungeissa: Mikkelissä 32 prosenttia, Savonlinnassa 18 prosenttia ja Pieksämäellä 13 prosenttia (Etelä-Savon maakuntaliiton internet-sivut [viitattu 9.11.2010]). Tarkasteluvuosina taiteen apurahoja on myönnetty jokaiseen kuntaan, lukuun ottamatta Pertunmaan kuntaa. Taiteellista työtä näyttäisi tehtävän joka puolella maakuntaa.

Apurahan myöntäjän mukaan tarkasteltuna apurahojen alueellisessa jakautumisessa löytyy eroja. Taidetoimikunnan myöntämistä apurahoista maakunnan kaupungeihin (Mikkeliin, Savonlinnaan ja Pieksämäelle) myönnettiin lähes 70 prosenttia (taulukko 1). Loput 30 prosenttia jakautuu melko tasaisesti kuntien kesken.

Kulttuurirahaston apurahoista reilu puolet (56,4 %) on myönnetty kaupungeihin. Mikkelissä asuvat taiteilijat ovat kulttuurirahaston myöntämässä apurahoissa erityisen hyvin edus-

tettuna: noin 37 prosenttia kulttuurirahaston myöntämistä apurahoista on mennyt Mikke-
liin, Savonlinnaan alle 13 prosenttia ja Pieksämäelle reilut 6 prosenttia. Tosin on syytä
huomata, että paikkakuntatietoa ei ollut saatavilla kulttuurirahaston osalta lähes kolman-
neksessa (32,2 %) tapauksista.

*TAULUKKO 1. Myönnetyt apurahat kunnittain(lkm, %) apurahan myöntäjän mukaan
(N=535)*

apurahan myöntäjä		lkm	%
TAIDETOIMI- KUNTA	Mikkeli	131	31,2
	Savonlinna	88	21,0
	Pieksämäki	52	12,4
	Enonkoski	3	0,7
	Heinävesi	5	1,2
	Hirvensalmi	1	0,2
	Juva	9	2,1
	Joroinen	6	1,4
	Kangasniemi	10	2,4
	Kerimäki	11	2,6
	Mäntyharju	12	2,9
	Punkaharju	8	1,9
	Puumala	2	0,5
	Rantasalmi	9	2,1
	Ristiina	5	1,2
	Sulkava	5	1,2
	muu	40	9,5
	Yhteensä	397	94,5
	puuttuvat havainnot	23	5,5
Yhteensä	420	100,0	
KULTTUURI- RAHASTO	Mikkeli	29	25,2
	Savonlinna	10	8,7
	Pieksämäki	5	4,3
	Enonkoski	1	0,9
	Hirvensalmi	2	1,7
	Juva	3	2,6
	Joroinen	1	0,9
	Kangasniemi	3	2,6
	Kerimäki	2	1,7

Mäntyharju	3	2,6
Rantasalmi	8	7,0
Ristiina	1	0,9
Sulkava	1	0,9
muu	9	7,8
Yhteensä	78	67,8
puuttuvat havainnot	37	32,2
Yhteensä	115	100,0

6.2 Rahoitusmuodot ja apurahan käyttötarkoitus

Apurahan muodot on tässä tutkimuksessa jaoteltu kolmeen eri tyyppiin: työskentelyapurahan, kohdeapurahan ja taidetoimikunnan yhteisöille myöntämiin valtionavustuksiin. Kaikista myönnettyistä apurahoista puolet (50 %) oli kohdeapurahoja, jolloin apurahan käyttötarkoitus on määritelty apurahapäätöksessä (taulukko 2). Työskentelyapurahojen osuus kaikista apurahoista oli alle viidesosa (19 %).

TAULUKKO 2. Apurahan tyyppi (lkm, %) apurahan myöntäjän mukaan (N=535)

		apurahan myöntäjä		
		taidetoimikunta lkm (%)	kulttuurirahasto lkm (%)	yhteensä lkm (%)
apurahan tyyppi	kohdeapuraha	175 (42 %)	93 (81 %)	268 (50 %)
	työskentelyapuraha	78 (19 %)	22 (19 %)	100 (19 %)
	valtionavustus	167 (40 %)	0 (0 %)	167 (31 %)
yhteensä		420 (100 %)	115 (100 %)	535 (100 %)

Kulttuurirahaston myöntämistä apurahoista yli 80 prosenttia on kohdeapurahoja ja loput työskentelyapurahoja. Taidetoimikunnan osalta puolestaan kohdeapurahojen osuus on 42 prosenttia ja työskentelyapurahojen osuus 19 prosenttia.

Taidetoimikunta jakaa kohde- ja työskentelyapurahojen lisäksi valtionavustusta yhteisöille. Pääasiassa valtionavustusta jaetaan taide- ja kulttuuriyhdistyksille. Valtionavustusten osuus taidetoimikunnan myöntämistä apurahoista on 40 prosenttia. Valtakunnallisessa aineistossa vuodelta 2005 valtionavustusten osuus on 29 prosenttia (Karhunen 2007).

Kun tämä yksin taidetoimikunnan jakaman tuen muoto rajataan joukosta pois, vertailu organisaatioiden välillä on mielekkäämpää. Taulukosta 3 käy ilmi, että kummallakin rahoittajalla kohdeapurahatyypinen tukimuoto on hallitseva. Kulttuurirahaston osalta tämä oli ainoa tukimuoto vuosien 1985, 1990 ja 1995 aineistossa. Vuosina 2000 ja 2005 kulttuurirahaston rahoitusmuotoja on ollut myös työskentelyapurahaan verrattava tukimuoto. Vuonna 2000 taiteelliseen työskentelyyn tarkoitettun apurahan osuus kulttuurirahaston apurahoista oli noin neljännes (24 %) ja vuonna 2005 jo kolmannes (34 %). Aineisto antaa tukea Pauli Rautiaisen (2008a, 90-91) näkemykselle siitä, että säätiöiden tuki nykyisin kilpailee taiteellisen toiminnan rahoituslähteenä taidetoimikuntien jakaman tuen kanssa erityisesti työskentelyapurahatyypisten rahoitusmuotojen osalta, kun sen rooli aiemmin oli lähinnä täydentävä.

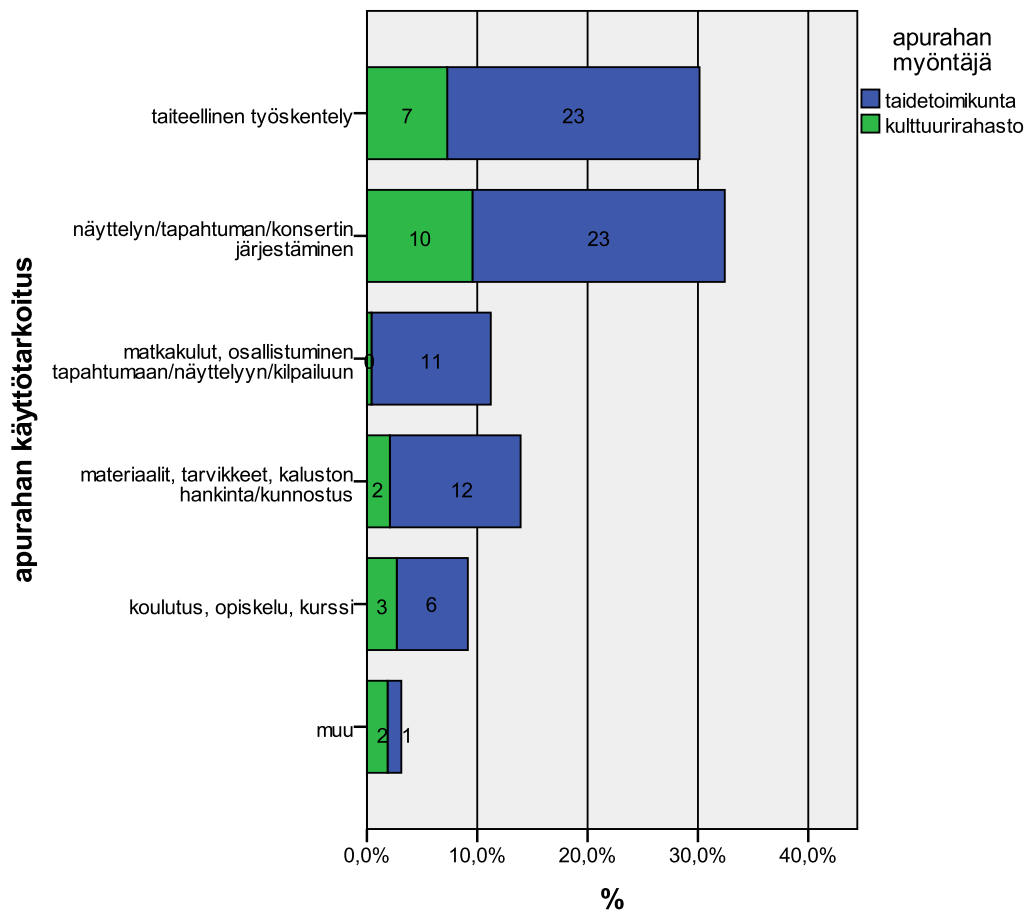
TAULUKKO 3. Apurahan tyyppi (lkm, %) apurahan myöntäjän mukaan (N=368)

apurahan myöntäjä			vuosi					Yht.
			1985	1990	1995	2000	2005	
TAIDETOIMIKUNTA	kohdeapuraha	lkm	22	32	37	43	41	175
		%	52 %	68 %	67 %	86 %	70 %	69 %
	työskentelyapuraha	lkm	20	15	18	7	18	78
		%	48 %	32 %	33 %	14 %	30 %	31 %
	Yhteensä	lkm	42	47	55	50	59	253
		%	100%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
KULTTUURIRAHASTO	kohdeapuraha	lkm	17	14	10	25	27	93
		%	100 %	100 %	100 %	76 %	66 %	81 %
	työskentelyapuraha	lkm	0	0	0	8	14	22
		%	0 %	0 %	0 %	24 %	34 %	19 %
	Yhteensä	lkm	17	14	10	33	41	115
		%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Huom. Taidetoimikunnan jakamat valtionosuudet on poistettu.

Apurahan käyttötarkoitus on tässä tutkimuksessa määritetty kuuteen eri luokkaan: 1) taiteellinen työskentely, 2) näyttelyn, tapahtuman tai konsertin järjestäminen, 3) matkakulut ja osallistuminen tapahtumaan, näyttelyyn tai kilpailuun, 4) materiaalien, tarvikkeiden tai kaluston hankinta tai kunnostaminen, 5) koulutuksen, opiskelun tai kurssin rahoitus sekä kaatoluokkaan muu. Apurahan käyttötarkoitus oli määriteltävissä 481 tapauksessa (koko aineiston N=535). Kuviossa 9 havainnollistetaan apurahojen jakautumista käyttötarkoituk-

sen mukaan. Joka kolmas (33 %) apuraha myönnettiin näyttelyn, tapahtuman tai konsertin järjestämiseen. Seuraavaksi eniten (30 %) apurahaa myönnettiin taiteelliseen työskentelyyn. Yhteensä siis yli 60 prosenttia apurahoista on myönnetty itse taiteelliseen työhön tai sen esittämiseksi. Muihin käyttötarkoituksiin apurahoja myönnettiin huomattavasti vähemmän, esimerkiksi materiaaleihin, tarvikkeisiin, kaluston hankintaan tai kunnostukseen myönnettiin 14 prosenttia apurahoista ja matkakuluihin tapahtumaan, näyttelyyn tai kilpailuun osallistumiseksi myönnettiin 11 prosenttia. Koulutukseen, opiskeluun tai kurssille osallistumiseen myönnettiin 9 prosenttia kaikista taiteeseen myönnetystä apurahoista.

KUVIO 9. Apurahan (%) käyttötarkoitus apurahan myöntäjän mukaan (N=481)

Sekä taidetoimikunnan että kulttuurirahaston tuki näyttäisi suuntautuvan pitkälti samaan tarkoitukseen. Apurahan myöntäjän mukaan tarkasteltuna eroavuutta on vain jonkin verran (taulukko 4). Kulttuurirahaston myöntämistä apurahoista selkeästi eniten, 40 prosenttia,

myönnettiin tapahtuman järjestämiseen ja noin 30 prosenttia varsinaiseen taiteelliseen työskentelyyn. Taiteelliseen työhön tai sen esittämiseen suuntautui siis 70 prosenttia kulttuurirahaston apurahoista. Huomattavasti vähemmän (11 %) apurahoja on myönnetty taiteellisen työn tukitoimiin, kuten koulutukseen ja opiskeluun tai materiaalien ja tarvikkeiden hankintaan (9 %). Taidetoimikunnan apurahoista taiteellinen työskentelyyn ja tapahtuman järjestäminen olivat yhtä usein tuen kohteena, kummankin osuus oli 30 prosenttia. Materiaalien ja tarvikkeiden hankintaan taidetoimikunnan apurahoista suunnattiin 16 prosenttia ja matkakuluihin tai tapahtumien, näyttelyiden ja kilpailujen osallistumismaksuihin 14 prosenttia. Taidetoimikunta rahoittaa selkeästi kulttuurirahastoa enemmän matkakuluja sekä materiaalien ja tarvikkeiden hankintaa tai kunnostusta.

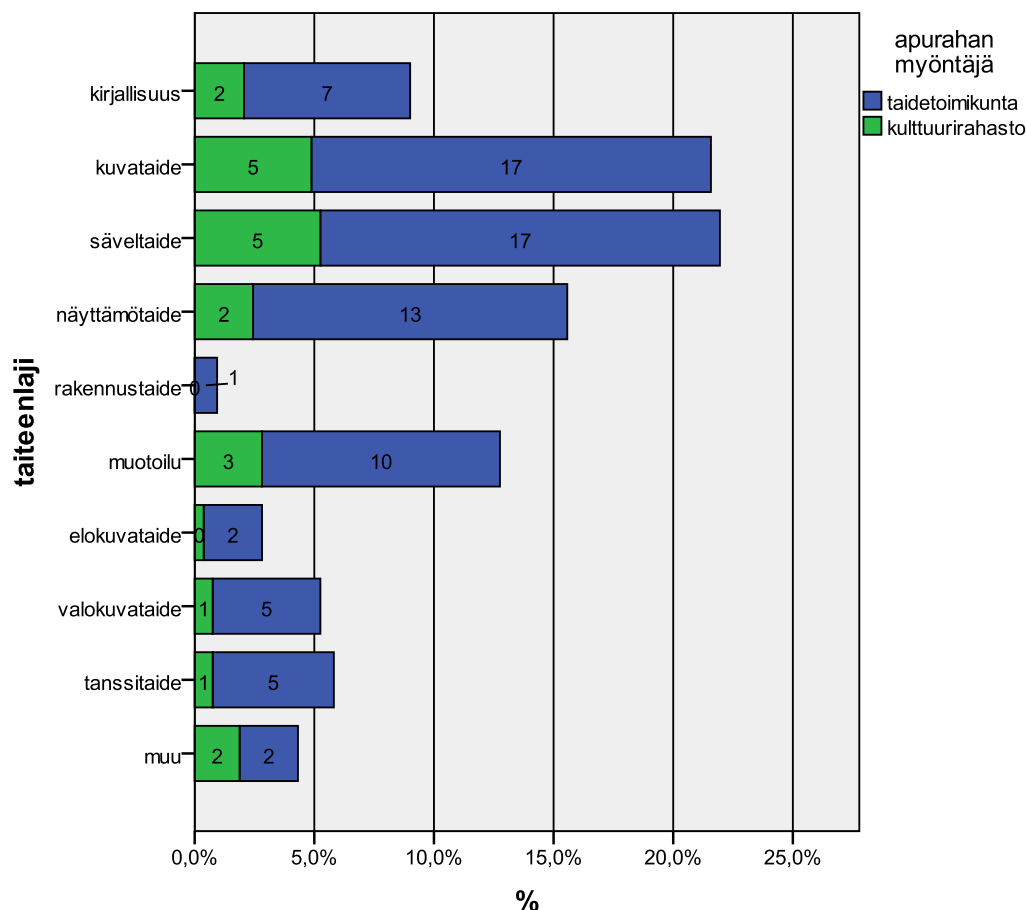
TAULUKKO 4. Apurahan käyttötarkoitus (lkm, %) apurahan myöntäjän mukaan (N=481)

		apurahan myöntäjä		Yht.
		taidetoimikunta	kulttuurirahasto	
taiteellinen työskentely	lkm	110	35	145
	% myöntäjä	30 %	30 %	30 %
näyttelyn/tapahtuman/konsertin järjestäminen	lkm	110	46	156
	% myöntäjä	30 %	40 %	32 %
matkakulut, osallistuminen tapahtumaan/näyttelyyn/kilpailuun	lkm	52	2	54
	% myöntäjä	14 %	2 %	11 %
materiaalit, tarvikkeet, kaluston hankinta/kunnostus	lkm	57	10	67
	% myöntäjä	16 %	9 %	14 %
koulutus, opiskelu, kurssi	lkm	31	13	44
	% myöntäjä	9 %	11 %	9 %
muu	lkm	6	9	15
	% myöntäjä	2 %	8 %	3 %
Yhteensä	lkm	366	115	481
	% myöntäjä	100%	100%	100%

6.3 Taiteen tuki taiteenaloittain

Suomalaisen taidepolitiikan keskeinen piirre on suoran taiteilijatuon painottuminen vapaille taiteen harjoittajille, kirjailijoille, kuvataiteilijoille ja säveltäjille (Loisa 2010, 35; Rensu-

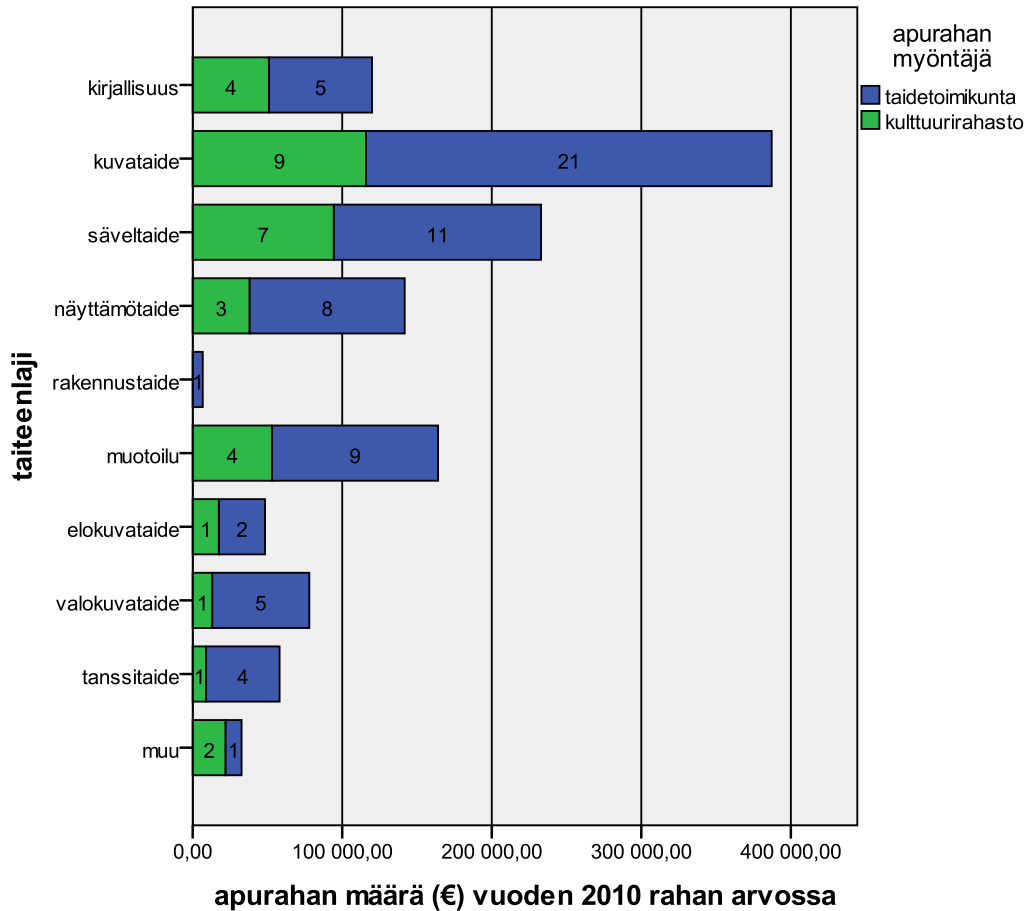
jeff 2003, 56). Tämän tutkimuksen aineisto vahvistaa asian olevan näin myös Etelä-Savossa (kuvio 10). Selvästi eniten, yhteensä yli 40 prosenttia, apurahoista myönnettiin kahdelle taiteen alalle: säveltaiteelle (22 %) ja kuvataiteelle (22 %).

KUVIO 10. Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Etelä-Savon maakuntarahaston myöntämät apurahat (%) taiteenlajeittain (N=533).

Näyttämötaiteen osuus Etelä-Savon alueella myönnetyistä apurahoista oli 15 prosenttia ja muotoilun 13 prosenttia. Kirjallisuuden osuus on 9 prosenttia. Tanssitaide, valokuvataide ja elokuvataide ovat aineistossa heikommin edustettuina. Selkeästi vähiten apurahoja on myönnetty Etelä-Savossa rakennustaiteelle (1 %). Rakennustaiteelle myönnettiin tarkasteltavien vuosien aikana vain viisi apurahaa, kaikki taidetoimikunnan myöntämiä. Vuosina 1985 ja 2000 rakennustaiteelle ei myönnetty alueella ainoatakaan apurahaa. Todennäköistä on, että alueella toimivat rakennustaiteen edustajat, tyypillisimmin arkkitehdit, toimivat pääosin työsuhteessa, eikä apurahoitus näin ollen ole merkittävä osa heidän tulonmuodos-

tustaan (ks. myös Rensujeff 2003, 57). Kahdesta apurahapäätöksestä taiteenala ei ollut selkeästi määriteltävissä tai kyseessä olevaa taiteenalaa ei voitu määrittää. Puuttuvien havaintojen osuus on 0,4 prosenttia, joten merkittävää vaikutusta sillä ei aineiston kannalta ole.

KUVIO 11. Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Etelä-Savon rahaston myöntämät apurahat (%) taiteenlajeittain vuoden 2010 rahan arvossa (N=533).

Kuviossa 11 kuvataan taidetoimikunnan ja kulttuurirahaston myöntämien apurahojen suhteellista jakautumista taiteenlajeittain euroissa mitattuna. Apurahasummat on esitetty vuoden 2010 raha arvossa elintasoindeksillä muunnettuna. Euroissa mitattuna kuvataiteen osuus myönnettyistä apurahoista on selkeästi suurin (30 %). Säveltaide seuraa perässä noin kolmanneksen pienemmällä osuudella (18 %). Koska lukumääräisesti tarkasteluna (ks. edellä kuvio 10) kuvataiteen osuus on samaa tasoa (22 %) säveltaiteelle myönnettyjen apurahojen kanssa, ero selittyy myönnettyjen apurahojen suuruudella. Erityisesti taidetoimikunnan kuvataiteelle myöntämät apurahat näyttäisivät olevan keskimäärin suurempia kuin

muille taiteenlajeille myönnetyt apurahat. Kolmanneksi eniten apurahoja on myönnetty muotoilulle (13 %). Näyttämötaiteen osuus on 11 prosenttia.

Paula Karhusen (2007, 1) valtakunnallisen selvityksen mukaan vuonna 2005 alueellisten taidetoimikuntien tuesta suurin osa suuntautui kuvataiteelle (27 %) sekä säveltaiteelle (16 %) ja näyttämötaiteelle (13 %). Tältä osin Etelä-Savo mukailee valtakunnallista jakaumaa.

Taulukossa 5 on esitetty myönnetyt apurahat eri vuosina taiteenaloittain apurahan myöntäjän mukaan. Taiteen apurahat painottuvat selkeästi molemmilla rahoittajilla sävel- ja kuvataiteille. Vertailua jonkin verran vääristää jälleen taidetoimikunnan jakamien valtionavustusten (N=167) sisältyminen joukkoon.

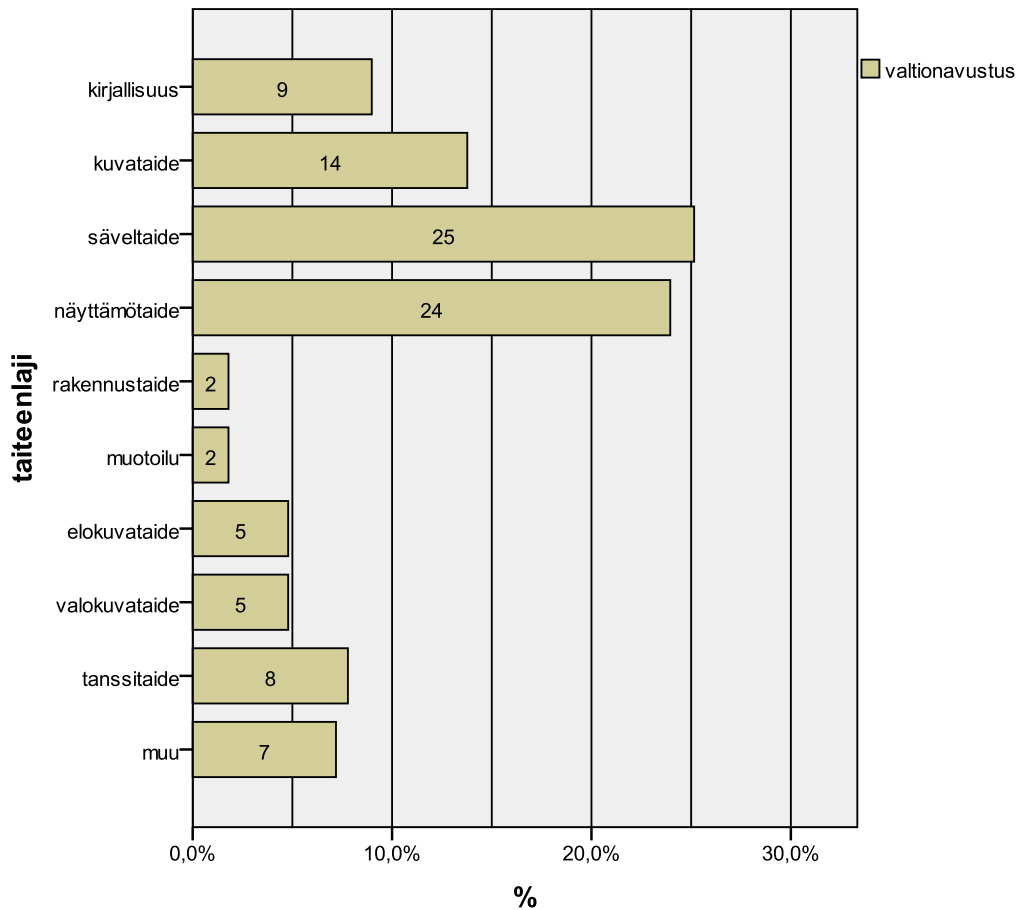
Taidetoimikunnan osalta erityinen kasvupiikki apurahoissa on vuonna 1990 – apurahojen määrät kasvavat lähes kaikilla taiteenaloilla. Tuolloin valtion taidetoimikunnan määrärahat kasvoivat ja se näkyi myös alueellisten taidetoimikuntien myöntämien apurahojen kasvuna. Taiteenalakohtaisesti vaihtelu eri vuosina on melko pientä, lukuun ottamatta kuvataidetta, jonka osalta apurahojen määrä lähes kaksinkertaistuu vuodesta 2000 vuoteen 2005.

Kulttuurirahaston osalta puolestaan apurahoissa tapahtuu notkahdus vuoden 1995 osalta. 1990-luvun alkupuolelle ajoittuu suomalaista yhteiskuntaa koetellut taloudellinen lama, joka selittää kulttuurirahaston myöntämien apurahojen vähenemisen. Tämän jälkeen apurahojen määrä on ollut voimakkaassa kasvussa. Kulttuurirahaston apurahoissa ”perinteiset” taiteenlajit, joissa myös vapaiden taiteilijoiden osuus on suuri, ovat vahvasti edustettuina: säveltaide on saanut apurahoista viidenneksen (25 %) ja kuvataide hiukan vähemmän (23 %), yhteensä kuitenkin lähes puolet kaikista kulttuurirahaston myöntämistä apurahoista. Huomattavan vähän apurahoja on myönnetty elokuvataiteelle (2 %), valokuvataiteelle (4 %) ja tanssitaiteelle (4 %). Kulttuurirahasto näyttäisi suuntaavan tukensa etabloituneille taidemuodoille ja marginaalisemmat taidemuodot, kuten elokuva-, valokuva- ja tanssitaide saavat tukea vasta apurahojen kokonaismäärän kasvun myötä.

TAULUKKO 5. Apurahat (lkm, %) taiteenlajeittain eri vuosina apurahan myöntäjän mukaan (N=533).

apurahan myöntäjä		vuosi					Yht. lkm (%)
		1985 lkm (%)	1990 lkm (%)	1995 lkm (%)	2000 lkm (%)	2005 lkm (%)	
TAIDETOIMIKUNTA	taiteenlaji kirjallisuus	4 (10 %)	15 (14 %)	8 (9 %)	3 (3 %)	7 (8 %)	37 (9 %)
	kuvataide	9 (21 %)	18 (17 %)	15 (16 %)	17 (19 %)	30 (33 %)	89 (21 %)
	säveltaide	7 (17 %)	24 (23 %)	17 (19 %)	24 (27 %)	17 (19 %)	89 (21 %)
	näyttämötaide	5 (12 %)	17 (16 %)	21 (23 %)	15 (17 %)	12 (13 %)	70 (17 %)
	rakennustaide	0	2 (2 %)	2 (2 %)	0	1 (1 %)	5 (1 %)
	muotoilu	9 (21 %)	7 (7 %)	15 (16 %)	13 (14 %)	9 (10 %)	53 (13 %)
	elokuvataide	1 (2 %)	3 (3 %)	4 (4 %)	3 (3 %)	2 (2 %)	13 (3 %)
	valokuvataide	4 (10 %)	9 (9 %)	4 (4 %)	5 (6 %)	2 (2 %)	24 (6 %)
	tanssitaide	2 (5 %)	6 (6 %)	4 (4 %)	7 (8 %)	8 (9 %)	27 (6 %)
	muu	1 (2 %)	5 (5 %)	2 (2 %)	3 (3 %)	2 (2 %)	13 (3 %)
	Yhteensä	42 (100 %)	106 (100 %)	92 (100 %)	90 (100 %)	90 (100 %)	420 (100 %)
KULTTUURIRAHASTO	taiteenlaji kirjallisuus	2 (12 %)	1 (7 %)	0	2 (6 %)	6 (15 %)	11 (10 %)
	kuvataide	4 (24 %)	2 (14 %)	0	7 (21 %)	13 (33 %)	26 (23 %)
	säveltaide	5 (29 %)	7 (50 %)	3 (33 %)	5 (15 %)	8 (20 %)	28 (25 %)
	näyttämötaide	2 (12 %)	0	2 (22 %)	6 (18 %)	3 (8 %)	13 (12 %)
	muotoilu	2 (12 %)	4 (29 %)	1 (11 %)	3 (9 %)	5 (13 %)	15 (13 %)
	elokuvataide	0	0	0	2 (6 %)	0	2 (2 %)
	valokuvataide	0	0	1 (11 %)	2 (6 %)	1 (3 %)	4 (4 %)
	tanssitaide	1 (6 %)	0	1 (11 %)	0	2 (5 %)	4 (4 %)
	muu	1 (6 %)	0	1 (11 %)	6 (18,2 %)	2 (5 %)	10 (9 %)
	Yhteensä	17 (100 %)	14 (100 %)	9 (100 %)	33 (100 %)	40 (100 %)	113 (100 %)

Etelä-Savon taidetoimikunnan yhteisöille myöntämät valtionavustukset (N=167) myötäilevät yleisempää apurahojen taiteenaloittaista jakautumista (kuviot 12). Neljännes valtionavustuksista on myönnetty säveltaiteelle (25 %). Näyttämötaiteen osuus on lähes sama (24 %). Sävel- ja näyttämötaiteet ovat perinteisesti vahvoja harrastajalajeja. Niin näyttäisi olevan myös Etelä-Savossa.

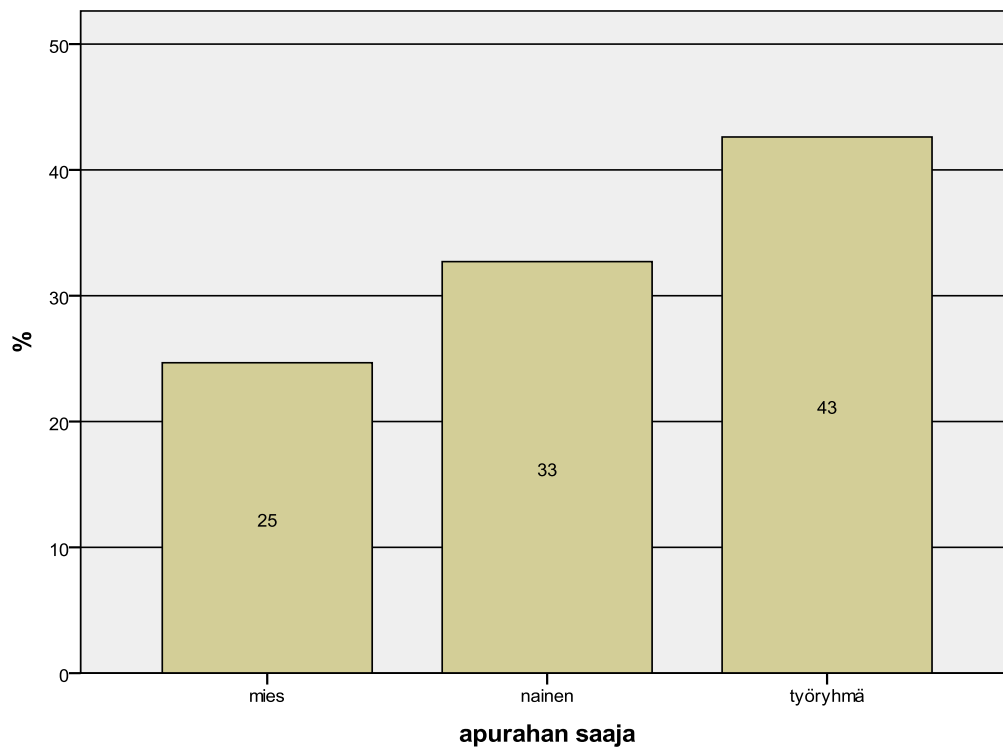

KUVIO 12. Taidetoimikunnan myöntämät valtionavustukset (%) taiteenaloittain (N=167).

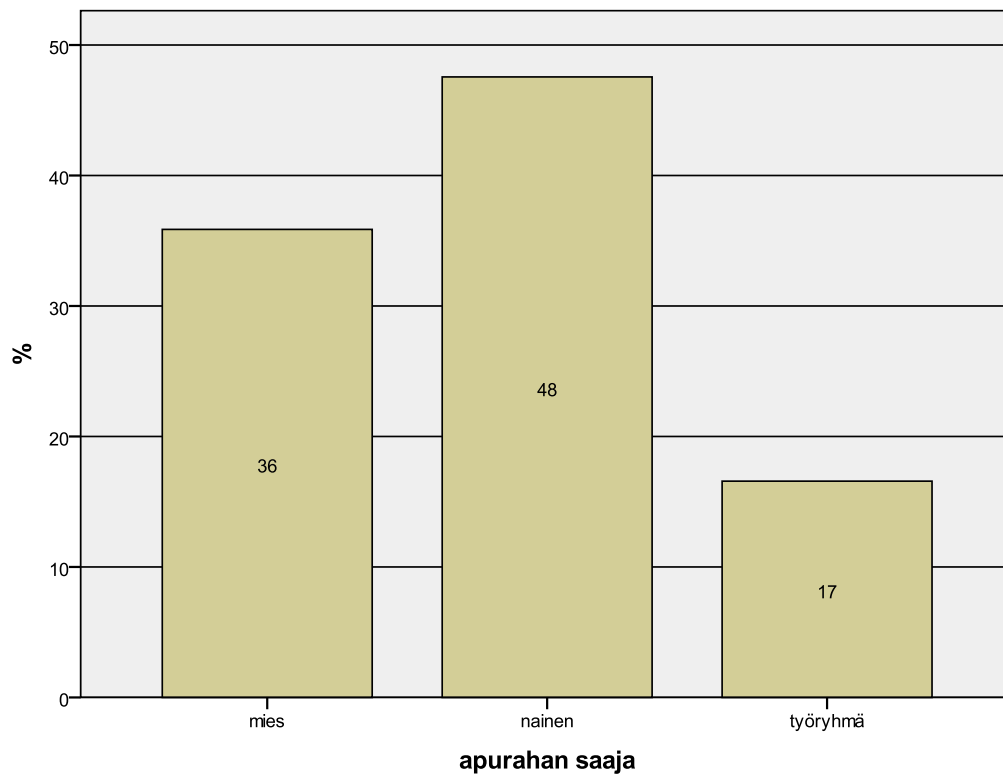
6.4 Kuka apurahaa saa?

Kaikista Etelä-Savossa taiteelle myönnettyistä apurahoista yli 40 prosenttia on myönnetty työryhmille (kuviokuva 13). Kaikista apurahan saajista 33 prosenttia on naisia. Miehiä on jonkin verran vähemmän, neljäsosa (25 %) kaikista apurahoista saaneista.

Apurahan saajien jakaumaa henkilöiden (mies, nainen) ja työryhmien välillä vääristää se, että joukossa on taidetoimikunnan jakamat yhteisöavustukset, eli valtionavustukset yhteisöille (N=167). Kun valtionavustukset poistetaan tarkastelujoukosta, vertailuun jäävät enää molempien rahoittajien jakamat työskentely- ja kohdeapurahat. Tällöin työryhmien osuudeksi jää enää 17 prosenttia, naisten osuuden ollessa 48 prosenttia ja miesten 36 prosenttia (kuviokuva 14). Etelä-Savossa naiset ovat enemmistönä apurahojen saajissa.

KUVIO 13. Myönnettyt apurahat (%) apurahan saajan mukaan (N=535).

KUVIO 14. Myönnettyt apurahat (%) apurahan saajan mukaan, kun joukosta on poistettu valtionavustukset yhteisöille (N=368).

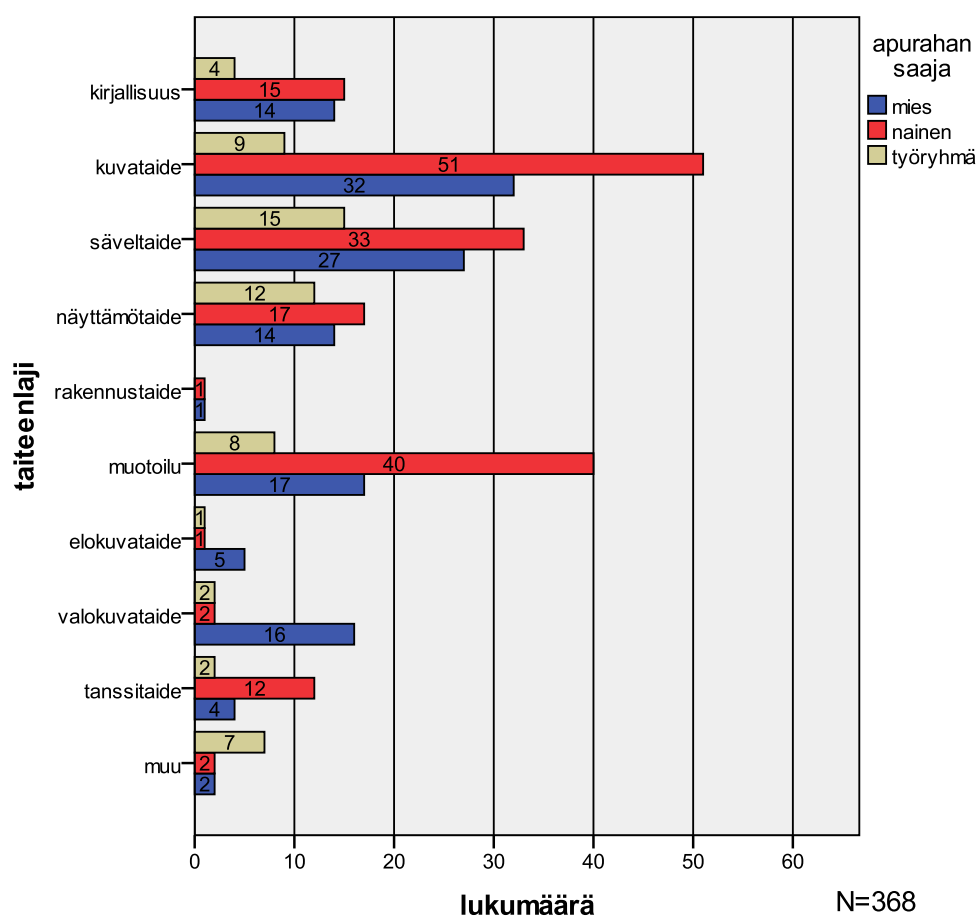
Kaija Rensujeffin (2003, 19) taiteilijakuntaa valtakunnallisesti vuonna 2000 edustavan aineiston mukaan suomalaisen taiteilijakunnan sukupuolijakauma oli juuri päinvastainen. Rensujeffin (2003, 19) mukaan kaikista taiteilijoista naisia oli 44 prosenttia ja miehiä 56 prosenttia. Etelä-Savossa naisten osuus apurahojen saajina on ollut miehiä pienempi vuosina 1985 ja 2005, ja tuolloinkin ainoastaan taidetoimikunnan osalta (taulukko 6). Naiset ovat huomattavan hyvin edustettuina apurahan saajissa Etelä-Savossa.

TAULUKKO 6. Apurahan saaja apurahan myöntäjän mukaan (N=368)

apurahan myöntäjä			vuosi					Yht.	
			1985	1990	1995	2000	2005		
TAIDETOIMIKUNTA	mies	lkm	23	17	22	16	24	102	
		%	55 %	36 %	40 %	32 %	41 %	40 %	
	nainen	lkm	16	29	29	31	22	127	
		%	38 %	62 %	53 %	62 %	37 %	50 %	
	työryhmä	lkm	3	1	4	3	13	24	
		%	7 %	2 %	7 %	6 %	22 %	10 %	
	Yhteensä	lkm	42	47	55	50	59	253	
		%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	
	KULTTUURIRAHASTO	mies	lkm	7	2	1	8	12	30
			%	41 %	14 %	10 %	24 %	29 %	26 %
nainen		lkm	8	10	4	9	17	48	
		%	47 %	71 %	40 %	27 %	42 %	42 %	
työryhmä		lkm	2	2	5	16	12	37	
		%	12 %	14 %	50 %	49 %	29 %	32 %	
Yhteensä		lkm	17	14	10	33	41	115	
		%	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	

Taidetoimikunnan tehtävänä on ennen kaikkea ammatillisen taiteen ja taiteilijoiden tukeminen ja tämä käy aineistosta selvästi ilmi organisaatioittain vertailtuna. Yksilöille myönnettyjen apurahojen osuus on huomattava (90 %) taidetoimikunnan myöntämistä apurahoista, kun työryhmille apurahoista myönnettiin yhteensä alle 10 prosenttia. Naisten osuus apurahojen saajista on 50 prosenttia ja miesten 40 prosenttia. Naiset ovat huomattavan hyvin edustettuina myös kulttuurirahaston apurahan saajissa eri vuosina. Yhteensä naisten osuus on 42 prosenttia ja miesten 26 prosenttia. Kulttuurirahaston osalta työryhmien osuus on noin kolmannes (32 %).

Taiteenlajeittain naiset ovat hyvin edustettuina apurahan saajissa: he ovat enemmistönä kaikissa muissa taiteenlajeissa paitsi valokuva- ja elokuvataiteissa (kuvio 15).

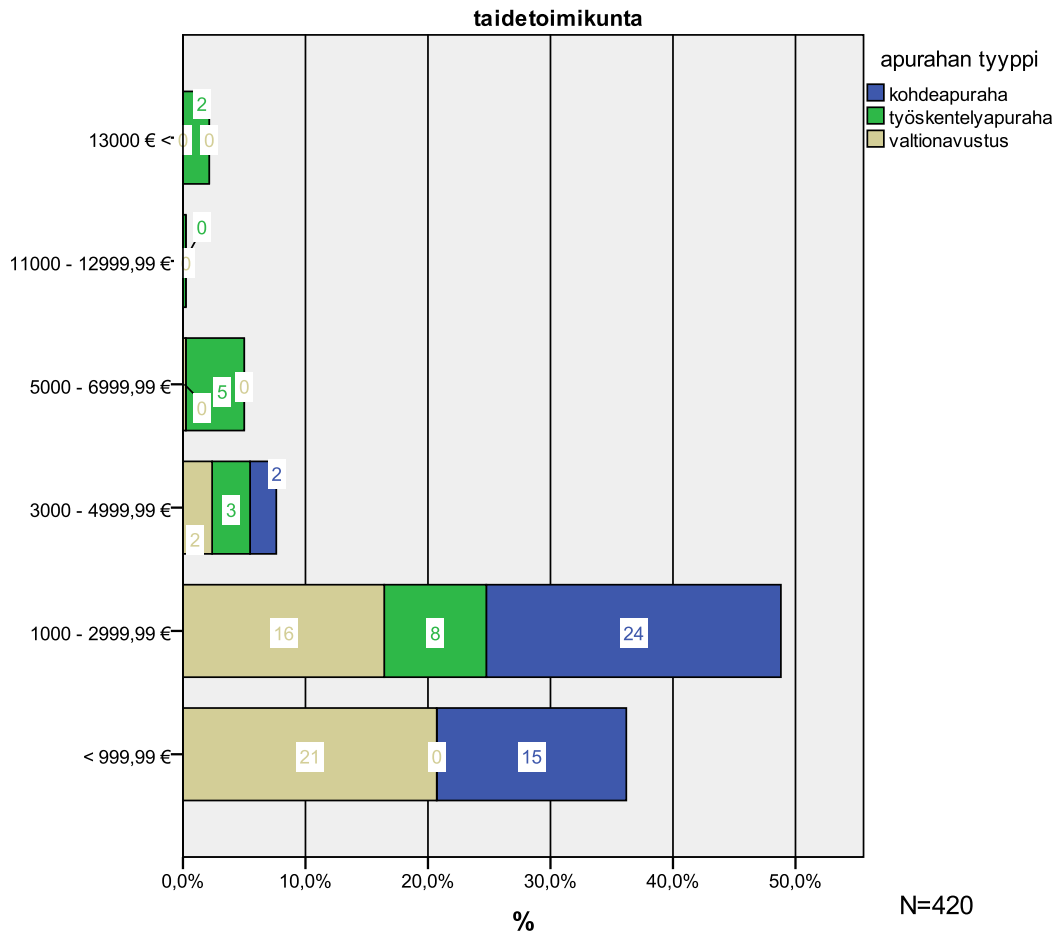
KUVIO 15. Myönnetty apurahat (lkm) apurahan saajan mukaan taiteenaloittain, kun joukosta on poistettu valtionavustukset yhteisöille (N=368).

Naisten suhteellinen osuus on suurin tanssissa (67 %), muotoilussa (62 %) ja kuvataiteessa (55 %). Valtakunnallisessa aineistossa vuodelta 2000 naisten osuus taiteenlajeittain vaihteli: tanssitaiteen alalla naisten osuus oli suurin (88%), säveltaiteen (20%) ja rakennustaiteen (26%) alalla pienin (Rensijeff 2003, 19). Naisten osuus on Rensijeffin mukaan kuitenkin kasvanut verrattaessa vanhempiin, 1970-1990 -luvulla, tehtyihin tutkimuksiin.

6.5 Apurahan määrä

Rautiainen (2008b, 130) on havainnut työskentelyapurahojen jakamista nykyisin ohjaavan periaatteen niukkuuden jakamisesta mahdollisimman monelle. Monesti tuki on koko uran

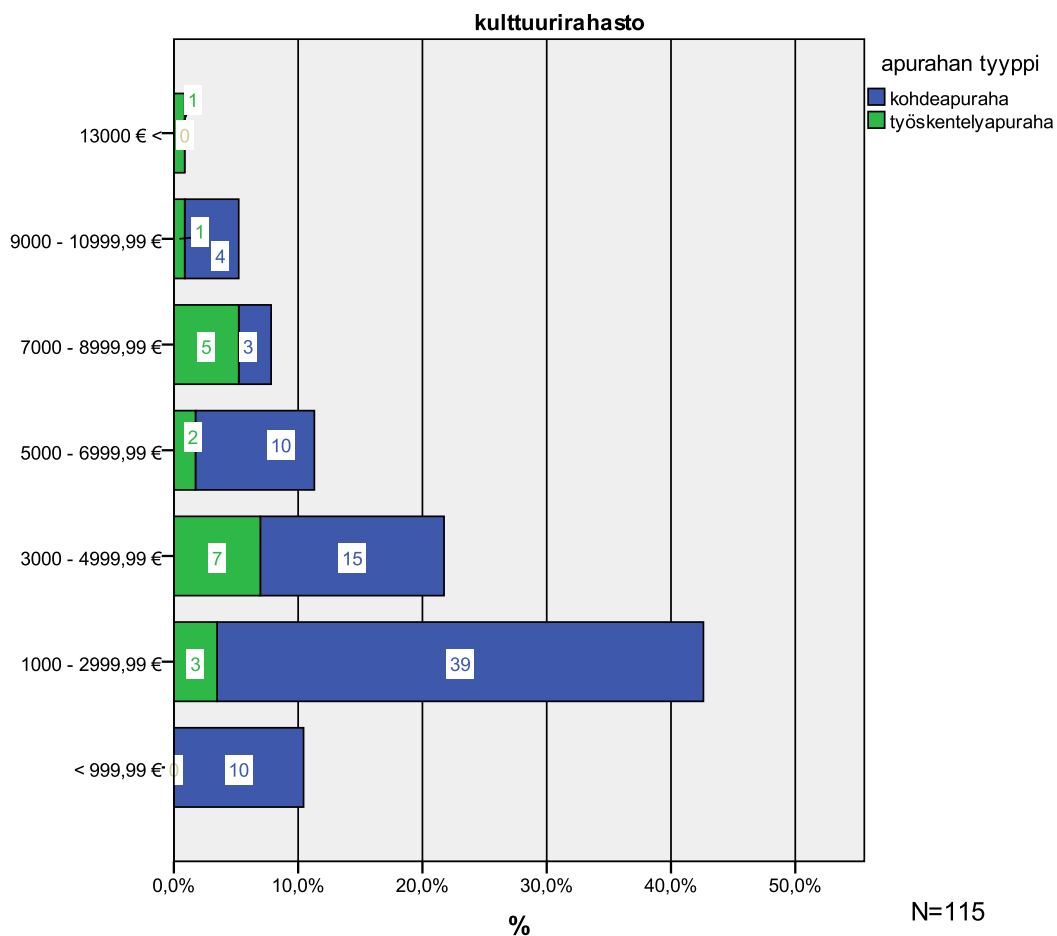
mittakaavassa tarkastellen pientä, sirpalemaista ja heikosti kumuloituvaa (mts.) Käsillä olevan tutkimuksen aineisto vahvistaa Rautiaisen havainnon myös Etelä-Savon taidetoimikunnan osalta. Taidetoimikunnan apurahoista 85 prosenttia on suuruusluokaltaan alle 3000 euroa (kuvio 16).

KUVIO 16. Taidetoimikunnan myöntämien apurahojen (%) jakautuminen suuruusluokkiin (vuoden 2010 rahan arvossa elintasoindeksillä muunnettuna) (N=420).

36 prosenttia taidetoimikunnan apurahoista on alle tuhat euroa. Näistä valtionavustuksia on 21 prosenttia ja kohdeapurahoja 15 prosenttia. Apurahoista 48 prosenttia on yli tuhat, mutta alle kolmetuhatta euroa. Näistä neljännes (24 %) on kohdeapurahoja ja 16 prosenttia valtionavustuksia. Työskentelyapurahojen osuus on 8 prosenttia. Suurimpien, yli seitsemän tuhannen euron suuruisten apurahojen osuus taidetoimikunnan apurahoista on vain parin prosentin luokkaa ja ne ovat kaikki työskentelyapurahoja. Taidetoimikunnan myöntämät valtionavustukset ja kohdeapurahat ovat pääsääntöisesti pienempiä kuin työskentelyapurahat. Kaiken kaikkiaan taidetoimikunnan apurahat painottuvat pienempiin kokoluokkiin.

Kulttuurirahaston apurahat jakautuvat taidetoimikunnan apurahoja tasaisemmin eri suuruusluokkiin. Kulttuurirahaston apurahoista 42 prosenttia apurahoista on yli tuhat, mutta alle kolmetuhatta euroa (kuvio 17). Hiukan yli puolet (52 %) on alle 3000 euroa, kun taide-toimikunnan vastaava osuus on 85 prosenttia. Alle 1000 euron suuruisia apurahoja kulttuuri-rahaston apurahoista on vain joka kymmenes ja ne ovat kaikki kohdeapurahoja. 14 prosenttia apurahoista on vähintään 7000 euroa. Näistä kohdeapurahojen osuus on 7 prosenttia ja työskentelyapurahojen 7 prosenttia. Neljässä pienimmässä apurahaluokassa kohdeapurahojen osuus on selkeästi suurin.

KUVIO 17. Kulttuurirahaston myöntämien apurahojen (%) jakautuminen suuruusluokkiin (vuoden 2010 rahan arvossa elintasoindeksillä muunnettuna) (N=115).

Taidetoimikunnan myöntämien apurahojen osalta apurahojen lukumäärät ovat 1990-luvulta lähtien pysyneet samalla tasolla, mutta niiden osuus euroissa (vuoden 2010 rahan arvoon muutettuna) on laskenut koko ajan (taulukko 7). Taidetoimikunnan apurahat ovat siis yhä pienempiä.

TAULUKKO 7. Apurahan määrä euroissa (€) apurahan myöntäjän mukaan (muunnettu-
na vuoden 2010 rahan arvoon elintasoindeksillä) (N=535).

Apurahan myöntäjä	Vuosi	N	yhteensä €	pienin €	suurin €	keski-arvo €	mediaani* €	% €
TAIDETOIMIKUNTA	1985	42	96.773,84	742,13	12.467,77	2.304,14	1.484,26	7,6
	1990	106	221.258,81	116,55	13.986,51	2.087,35	1.165,54	17,3
	1995	92	206.735,34	418,79	13.820,00	2.247,02	1.009,32	16,2
	2000	90	171.570,98	193,92	13.962,29	1.906,34	1.018,08	13,4
	2005	90	160.082,12	113,45	6.547,98	1.778,69	1.085,00	12,5
	Yht.	420	856.421,08	113,45	13.986,51	2.039,10	1.165,54	67,0
KULTTUURIRAHASTO	1985	17	28.794,55	890,55	7.421,30	1.693,80	1.187,40	2,3
	1990	14	35.315,96	699,32	4.662,17	2.522,57	2.564,20	2,8
	1995	10	22.405,17	1.046,97	6.281,82	2.240,52	1.884,54	1,8
	2000	33	131.478,27	969,60	9.696,04	3.984,19	2.908,81	10,3
	2005	41	202.895,00	1.085,00	17.360,00	4.948,66	4.340,00	15,9
	Yht.	115	420.888,95	699,32	17.360,00	3.659,90	2.908,81	33,0
Yhteensä	1985	59	125.568,38	742,13	12.467,77	2.128,28	1.484,26	9,8
	1990	120	256.574,77	116,55	13.986,51	2.138,12	1.282,09	20,1
	1995	102	229.140,51	418,79	13.820,00	2.246,48	1.403,15	17,9
	2000	123	303.049,25	193,92	13.962,29	2.463,82	1.939,21	23,7
	2005	131	362.977,12	113,45	17.360,00	2.770,82	2.170,00	28,4
	Yht.	535	1.277.310,02	113,45	17.360,00	2.387,50	1.519,00	100,0

* Mediaani on suuruusjärjestykseen asetettujen havaintoarvojen keskimäinen arvo, jonka ala- ja yläpuolella on siten yhtä suuri joukko (50 %) havaintoja.

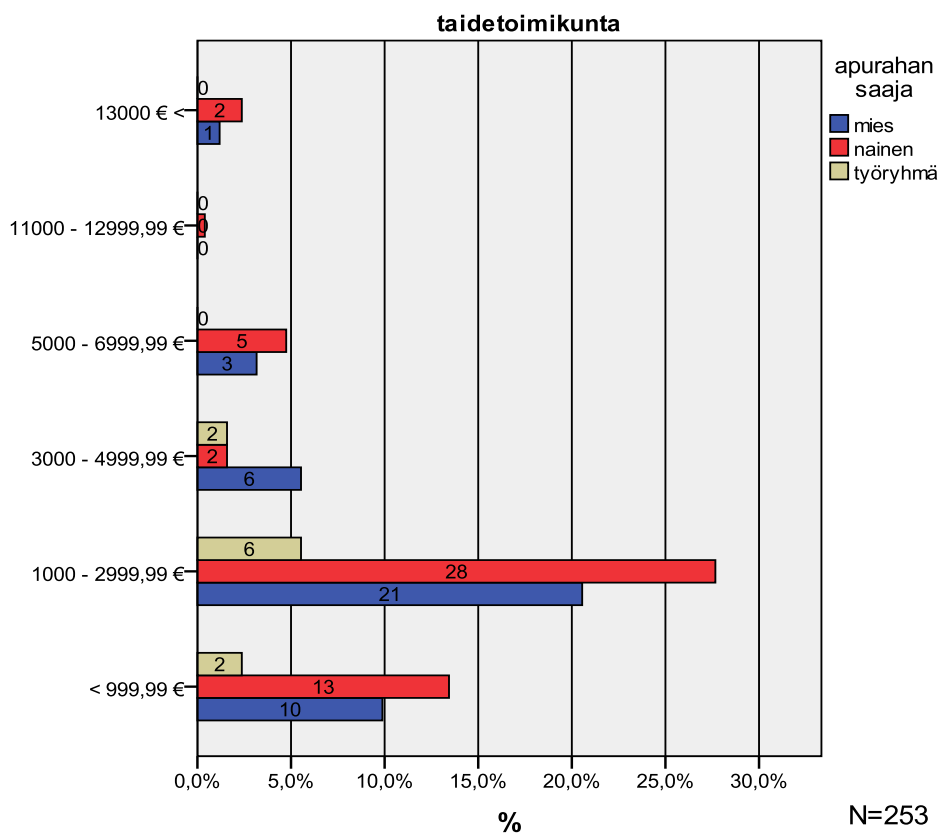
Kaikista tämän tutkimuksen kohteena olevista apurahoista lukumääräisesti tarkasteltuna kulttuurirahasto on myöntänyt noin viidenneksen (21,5 %), mutta euroissa mitattuna kulttuurirahaston osuus kaikista apurahoista on kolmannes (33 %). Kulttuurirahasto on kasvat-
tanut jakamiensa apurahojen määrää niin lukumääräisesti kuin euromääräisestikin vuodesta

1995 lähtien. Taidetoimikunnan jakamien apurahojen lukumäärä puolestaan on pysynyt samana, mutta yksittäiset apurahasummat ovat pienentyneet. Kulttuurirahaston myöntämät apurahat ovat myös keskimäärin suurempia: taidetoimikunnan apurahojen keskiarvo on noin 2000 euroa, kun kulttuurirahaston keskiarvo on noin 3600 euroa.

Keskiarvoa informatiivisempi tunnusluku myönnettyjen apurahojen suhteen on mediaani, eli otannan suuruusjärjestykseen asetettujen havaintoarvojen keskimäinen luku. Tämän arvon ala- ja yläpuolelle asetuu täsmälleen yhtä suuri joukko (50 %) havainnoista. Kulttuurirahaston myöntämien apurahojen mediaani on 2900 euroa. Kulttuurirahaston apurahat ovat kasvaneet tasaisesti ja vuoden 1985 tasosta lähes kolminkertaistuneet vuoteen 2005: vuonna 1985 apurahojen mediaani oli noin 1500 euroa, kun vuonna 2005 se oli jo 4300 euroa. Taidetoimikunnan myöntämien apurahojen mediaani on alle 1200 euroa ja pääsääntöisesti laskenut vuosi vuodelta: vuonna 1985 mediaani oli 1484 euroa, kun 20 vuotta myöhemmin vuonna 2005 se oli 1085 euroa. Kulttuurirahaston myöntämät apurahat ovat taidetoimikunnan apurahoja merkittävän paljon suurempia.

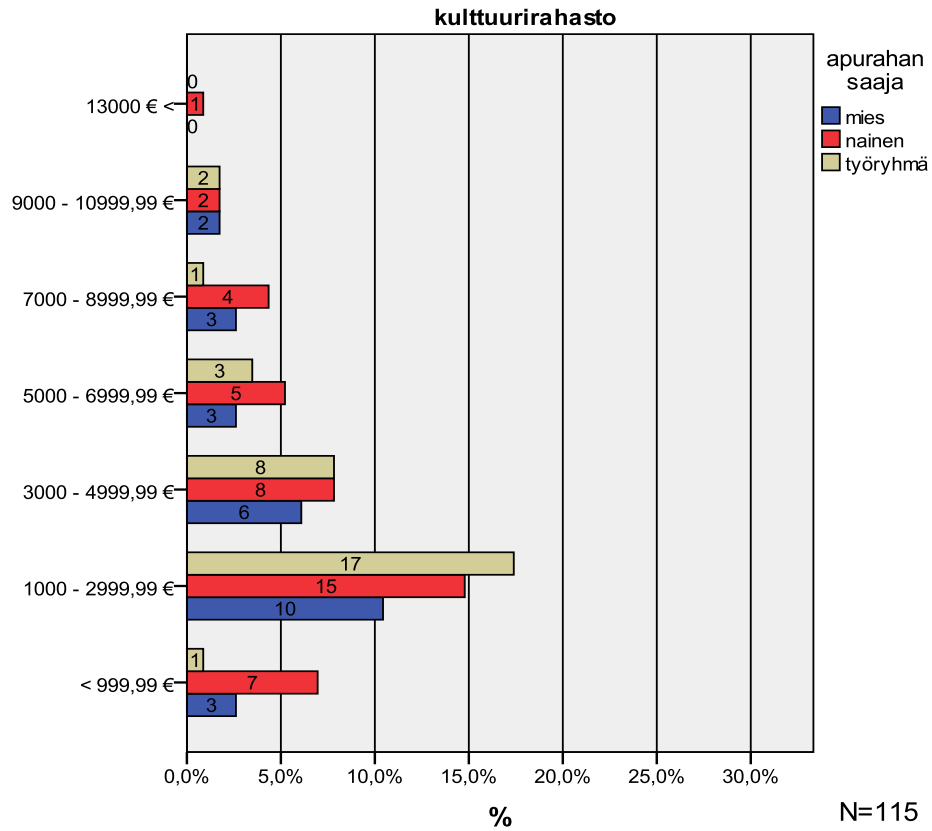
Kaija Rensujeffin (2003, 56) mukaan vuonna 2000 taiteisiin myönnetyn apurahan (sisältäen valtion, kuntien, säätiöiden ja rahastojen myöntämät apurahat) keskiarvo oli noin 6300 euroa ja mediaani 3800 euroa. Erityisesti Etelä-Savon taidetoimikunnan myöntämät apurahat ovat niin keskiarvoltaan kuin mediaaniltaan kaukana valtakunnallisesta tasosta.

Kuviossa 18 tarkastellaan taidetoimikunnan myöntämien apurahojen jakautumista eri kokoluokkiin apurahan saajan mukaan. Vertailussa ovat ainoastaan työskentely- ja kohdeapurahat, ilman taidetoimikunnan yhteisöille myöntämiä valtionavustuksia. Yksilöhakijoiden, eli naisten ja miesten osuus on työryhmiä selkeästi suurempi. Työryhmille myönnetyt apurahat ovat myös kolmen pienimmän kokoluokan joukossa eli työryhmille myönnetyt apurahat ovat suuruudeltaan alle viisituhatta euroa. Yksilöhakijoista naiset ovat enemmistönä lähes kaikissa kokoluokissa. Ainoa poikkeus on suuruusluokka 3000 - 5000 euroa, jossa miesten osuus on yli puolet muita ryhmiä suurempi.

KUVIO 18. Taidetoimikunnan myöntämien apurahojen (%) jakautuminen apurahan saajan mukaan (vuoden 2010 rahan arvossa elintasoindeksillä muunnettuna) (N=253).

Kulttuurirahaston jakamat työskentely- ja kohdeapurahat jakautuvat suuruusluokkiin apurahan saajan mukaan melko tasaisesti (kuvio 19). Kaikki hakijaryhmät (mies, nainen, työryhmä) ovat edustettuina kaikissa suuruusluokissa, lukuun ottamatta yli 13000 euron suuruisia apurahoja, joita ovat saaneet tässä aineistossa ainoastaan naiset. 1000 - 3000 euron suuruisista apurahoista suurin osa on myönnetty työryhmille.

KUVIO 19. Kulttuurirahaston myöntämien apurahojen (%) jakautuminen apurahan saajan mukaan (vuoden 2010 rahan arvossa elintasoindeksillä muunnettuna) (N=115).

7 APURAHAT ALUEELLA: TAIDE- VAI ALUEPOLITIikka?

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on ollut selvittää, miten alueellinen taiteilijapolitiikka on muuttunut vuosien 1985 - 2005 välisenä aikana Etelä-Savon maakunnassa. Aineistona oli Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Suomen Kulttuurirahaston Etelä-Savon rahaston taiteeseen myöntämät apurahat.

Tutkimuksen tekoa ohjaavia tutkimuskysymyksiä tutkimusongelmasta jäsenyi kolme: 1) miten taiteen apurahat Etelä-Savossa jakautuvat, 2) miten Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Etelä-Savon rahaston apurahapolitiikat eroavat toisistaan ja millaisina ne näyttäytyvät suhteessa toisiinsa ja 3) miten julkisen ja yksityisen alueellisen taiteilijapolitiikan toimijan roolit ja tehtävät ovat muuttuneet tarkasteltavan ajanjakson aikana?

Sekä alueellisen taidetoimikunnan että maakuntarahaston lähtökohdat juontavat juurensa 1960-luvun yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun, jonka ytimessä oli huoli alueiden epäta-
saisesta kehitymisestä. Aluepoliittiset tavoitteet haluttiin ulottaa myös taiteen ja kulttuurin alueelle. Alueelliselle taidetoimikunnalle alkuvuodet oli kasvun aikaa – 1960-luvun lopulla voimaan tullut laki taiteen edistämisen järjestelyistä innosti maakuntien kulttuurityötä ja alueellisten toimikuntien määrärahat kasvoivat nopeasti. Maakuntarahaston kannalta merkittäviä toimintaympäristön muutoksia olivat 1960- ja 1970-luvuilla alue- ja kulttuuripolitiikkojen valtiollistuminen: kansalaisjärjestöjen asema heikkeni ja läänien (myöhemmin alueelliset) taidetoimikunnat perustettiin (Mäkinen 2005, 42).

Vuonna 1990 läänien taidetoimikuntien toiminnassa nähtiin selvä suuntaus voimavarojen suuntaamiseksi ammattitaiteilijoiden tukemiseen. Taidetoimikunnat nähtiin tärkeänä alueellisen taidepolitiikan luojana ja taiteellisen työn tukijana. (Karhunen 1990, 40.) Käytännössä kuitenkin suomalaista yhteiskuntaa 1990-luvun alussa koetelleen taloudellisen laman myötä kulttuurimäärärahoja karsittiin ja myös taidetoimikunnan määrärahat pienenevät huomattavasti. Vaikka yleinen taloudellinen tilanne kääntyi sittemmin nousuun, eivät taidetoimikunnan määrärahat palautuneet lamaa edeltäneelle tasolle. Päinvastoin, apurahan kokonaismäärä on koko ajan laskenut ja suhteellinen osuus sitäkin voimakkaammin.

1990-luvulla suomalainen taiteilijapolitiikka alkoi saada uusia näkökulmia. Paljolti taiteilijakunnan voimakkaan kasvun ja koulutuksellisen ammattimaistumisen myötä taiteilijapoli-

tiikka alkoi muuttua taiteilijoiden taloudellisen ja yhteiskunnallisen aseman edistämistoinnaksi, mikä tarkoitti työllisyyden, tulotason ja taiteilijoiden sosiaaliturvan ongelmien esiin nostamista (Mitchell 2002, 198-199). Toisaalta taas taiteet nähtiin yhä enemmän taloudellisenä tuotannontekijänä ja taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen vaikuttavana voimana. Mitchellin (mts.) mukaan taustalla vaikutti kolme tekijää. Ensimmäkin, kulttuuriteollisuudessa tapahtuva nopea teknologinen kehitys oli alkanut vaikuttaa myös luovan työn asemaan ja kulttuurikehitykseen. Toinen tekijä liittyi 1990-luvun alun taloudelliseen lamaan ja taiteen ja kulttuurin julkisen rahoituksen pysähtymiseen. Se synnytti tarpeen perustella taiteen ja kulttuurin merkitystä muutenkin kuin kansallisen identiteetin, taiteellisen 'erinomaisuuden' ja taiteilijoiden työskentelyedellytysten näkökulmasta. (Mts.) Taiteella ja kulttuurilla katsottiin olevan taloudellisia kerrannaisvaikutuksia, jota voitiin hyödyntää. Kolmantena, Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin vuonna 1995, taiteiden ja kulttuurin tärkeyttä alettiin perustella taloudellisen kasvun, kauppapolitiikan ja uusien työpaikkojen luonnin näkökulmasta. Taiteet ja kulttuuri tunnustettiin yleisesti tuotanto-voimaksi ja liitettiin yhteen myös informaatio- ja viestintäteknologian kehityksen kanssa. (Mts.) Mäkinen (2005, 42) on kuvannut 1990-luvun yhteiskuntapolitiikassa tapahtuneen aatteellisen muutoksen liittyneen uusregionalismin vahvistumiseen ja poliittis-hallinnollisen muutoksen puolestaan Suomen EU-jäsenyyteen.

7.1 Julkisen ja yksityisen taiteilijapolitiikan suhde ja suunta

Suomalaisessa taidepolitiikassa taiteen suoran tuen jakautumisessa merkityksellisiä piirteitä ovat olleet ikä, sukupuoli, asuinpaikka ja rahoituslähteiden tukien painotukset taiteen-alkahtaisesta (Loisa 2010, 36). Tämän tutkimuksen aineiston perusteella Etelä-Savossa niin taidetoimikunnan (julkinen) kuin kulttuurirahaston (yksityinen) taiteen apurahan on saanut tyypillisimmin kaupungissa, todennäköisimmin Mikkelissä asuva nainen, joko kuvataiteilija tai säveltaiteilija. Apurahaa hän on saanut alle kolme tuhatta euroa joko taiteelliseen työskentelyyn tai järjestääkseen tilaisuuden esittää omaa taidettaan. Apuraha on tyypiltään kohdeapuraha. Pidempikestoisia työskentelyapurahoja myönnettyistä apurahoista on taidetoimikunnan osalta noin 30 prosenttia ja kulttuurirahastolla 20 prosenttia.

Rautiaisen (2008a, 91) huomioi valtion taiteilijatuon ja säätiöiden taiteilijatuon keskinäisen suhteen muuttuneen. Valtion taiteilijatuki oli hänen mukaansa 1990-luvun lopulle saakka taiteilijatuon ensisijainen ja keskeisin muoto. Säätiöiden tehtävänä oli lähinnä täydentää

valtion tuen aukkoja ja toimia ponnahduslautana uransa alussa oleville, valtion työskentelyapurahoja tavoitteleville, taiteilijoille. (Mts.) Tällä hetkellä säätiöiden tuki Rautiaisen mukaan kuitenkin täydentämisen sijaan kilpailee taiteellisen toiminnan rahoituslähteenä taidetoimikuntien jakaman tuen kanssa. Rautiainen on myös havainnut säätiöiden ja valtion tuen kohdistuvan pitkälti samoille alueille. (Mts.) Tämän tutkimuksen aineisto antaa tukea Rautiaisen havainnolle. Taidetoimikunnan ja kulttuurirahaston tuki on monelta osin päällekkäistä: se kohdistuu pitkälti samoille taiteen aloille ja tukimuodot ovat samantyyppisiä. Rautiainen (2008a, 91) hämmästelee sitä, ettei valtion taiteilijatukijärjestelmä ole käytännössä mitenkään reagoinut säätiöiden taiteilijatuen roolin muutokseen. Toisaalta säätiöillä yksityisenä toimijana olisi joustavampi mahdollisuus mukauttaa toimintaansa nimenomaan niille alueille, joihin julkinen taiteilijatuki ei ulotu tai riitä, ja näin täydentää taiteen julkista tukea. Miksi näin ei kuitenkaan ole tehty? Päällekkäinen toiminta kertonee ennen kaikkea siitä, että julkisen taiteen tuen rinnalle yksinkertaisesti tarvitaan, ja myös halutaan, muita rahoituslähteitä.

Heiskanen, Kangas ja Mitchell (2002, 16) korostavat 2000-luvun vaihteen kansainvälistymisen ja uuden tietoyhteiskunta-ajattelun nostaneen esiin näkemyksen yhteiskunnan yhteishallinnasta (governance), jossa hallintaan osallistuu julkisen vallan (valtio, paikallinen ja alueellinen itsehallinto ja näiden valtuuttamat julkisyhteisöt) lisäksi markkinasektori ja vapaaehtoissektori (kolmas sektori). Taiteellisen työn ohjaus rahoituksen keinoin toteutuu näin näiden kolmen, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja kolmannen sektorin yhteistyönä (Loisa 2010, 13). Heiskanen ym. (2002, 16) kuvaavat tätä valtion ohjauksen ja julkisten valtarakenteiden purkamista termillä *desetaatio*. Se tarkoittaa toisaalta julkisen vallan omien tuotanto- ja palvelutoimintojen vähentämistä, toisaalta pyrkimyksiä julkisen vallan ja hierarkkisten byrokraattisten valtajärjestelmien hajauttamiseen. Heiskanen kumppaneineen huomauttaa näiden kehityssuuntien taustalla nähtävän usein yleisemmät hyvinvointivaltion purkamispyrkimykset, joiden nähdään ulottuvan myös taiteiden ja kulttuurin alueelle. (Heiskanen ym. 2002, 16.)

Tätä taustaa vasten taidepolitiikan kehitys Etelä-Savossa erityisesti taiteen apurahoituksen osalta myötäilee vahvasti kansallista kehityskulkua. Tämän tutkimuksen tulosten valossa kehityssuunta taiteellisen työn tukemisessa on selvä: valtion apurahapolitiikka alueella uhkaa jäädä pelkäksi symboliseksi eleeksi, kun säätiön apurahoitus nousee yhä merkittävämmäksi taiteellisen työn rahoittajaksi. Koko alueen kannalta tietenkin merkittävää on se, että taiteen rahoitusvirrat eivät ole kutistuneet – kulttuurirahaston tuen kasvu on kompen-

soinut alueellisen taidetoimikunnan tuen laskua. Mutta yksityinen rahoitus on huomattavasti alttiimpi taloudellisten suhdanteiden vaihteluille kuin valtion ylläpitämä taiteen tukijärjestelmä, jonka tehtävät määritetään laissa ja asetuksessa. Myös taiteelliseen laatuun perustuva vertaisarvioinnin voi nähdä taiteen autonomiaa vahvistavana tekijänä. Lähtökohteisesti yksityisen toimijan taidepolitiikka voi olla vähemmän riippumatonta taiteen ulkoisista vaikutteista. Mäkinen (2009, 18) huomauttaakin ”Se, mitä rahastoissa tuetaan, liittyy oleellisesti siihen, keitä valitaan niiden hoitokuntiin, keihin niiden jäsenet pitävät yhteyttä, keiltä ne saavat lahjoituksia ja niin edelleen. Näitä käytäntöjä analysoimalla voidaan hahmottaa sitä *kulttuuria* ja *aluetta*, jota maakuntarahastojärjestelmän sosiaalinen rakenne ja toiminta paitsi ilmentävät, myös tuottavat ja uusintavat.”

Mikä sitten on alueellisen taidetoimikunnan painoarvo apurahan myöntäjänä? Apurahan meriittiarvo on taiteilijalle kiistaton, mutta yhä vähenevät määrärahat asettavat taiteen tekemisen alueella vaikeaan asemaan. Alueellisten taidetoimikuntien työskentely- ja kohdeapurahoihin sekä läänintaiteilijoiden palkkaamiseen käyttämät määrärahat ovat laskeneet 1990-luvun alusta lähtien. Jotta yksittäiselle taiteilijalle myönnetty apurahasumma oikeasti mahdollistaa taiteellisen työn tekemisen, olisi apurahojen saajien joukkoa supistettava. Tämä puolestaan saattaa johtaa siihen, että uransa alussa olevan taiteilijan on yhä vaikeampi mahtua apurahan saajien joukkoon. Mikäli taas apurahan saajien lukumäärää lisätään, on myönnettyjä apurahasummia puolestaan supistettava.

Tämän tutkimuksen perusteella herää kysymys, onko valtion taidepolitiikan rooli alueella muuttumassa taiteen rahoittajasta voimallisemmin kohti strategista suunnittelijaa ja ohjaajaa? Aineiston perusteella tällaisen johtopäätöksen tekeminen on perusteltua. Tätä kirjoitettaessa taidetoimikuntajärjestelmää ollaan uudistamassa. Perusteilla on taiteen keskustoimikunnan korvaava Taiteen edistämiskeskus, jonka osa alueellinen taidetoimikunta jatkossakin alueella olisi. Nähtäväksi jää millainen rooli alueelliselle taidetoimikunnalle tässä uudistuksessa jää.

Alueellisen taidetoimikunnan vahvuus on alueellisen taidetoiminnan tuntemuksessa ja vertaisarviointiin perustuvassa päätöksenteossa taiteen apurahoja myönnettäessä, ja se edistää myös aloittavien taiteilijoiden mahdollisuuksia. Aineiston perusteella taidetoimikunnan rooli myös marginaalisempien taidemuotojen, kuten valokuvataiteen tai tanssitaiteen tukijana on kiistaton. Yksityinen tuki uhkaa kasautua perinteisille taiteen aloille erityisesti tilanteessa, jossa resurssit ovat niukat.

7.2 Taiteilijapolitiikka osana luovuusretoriikkaa

Kulttuuri on ollut 1980-luvulta lähtien voimallisesti monissa Euroopan kaupungeissa keskeinen osa paikkakuntien markkinointia niiden pyrkiessä houkuttelemaan alueilleen uusia asukkaita, yrityksiä ja matkailijoita. Kulttuuriteeman avulla on monipuolistettu kaupunkialueiden talouselämää, luotu kaupunkeihin uudenlaista hohtoa, vetovoimaa ja mielikuvaa moniarvoisesta elinympäristöstä, mitä myös Euroopan unioni politiikallaan tukee. (Kainulainen 2004, 97 - 98.) Viime vuosina keskustelun ydin on siirtynyt kulttuuritoimintojen sijaan laajemmin luovuuden ulottuvuuden ympärille. Luovuudesta puhuttaessa keskusteluissa käytettyjä käsitteitä ovat olleet muun muassa luova kaupunki, luovat klusterit, luova talous, luova teollisuus ja luova luokka. Kaikilla on viitattu luovaan toimintaympäristöön, joka mahdollistaa uusien ideoiden ja innovaatioiden synnyn ja leviämisen.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä taide- ja taiteilijapolitiikasta (Opetusministeriön julkaisu 2003) tavoitteeksi asetettiin luovuuden edistäminen. Periaatepäätöksen mukaan taide ihmisen itseilmaisuna ja taiteilijoiden luovana työnä on myös yhteiskunnallinen ja taloudellinen resurssi. Periaatepäätöksen mukaan kansallista innovaatiopolitiikkaa tulisi laventaa taiteen ja kulttuurin suuntaan ja politiikan tavoitteeksi asettaa *luova hyvinvointiyhteiskunta*, jossa taide on keskeinen osa yhteiskuntaa uudistavaa ja kehittävästä innovaatiope- rustaa. Taiteilijapolitiikan nykymerkitykset ja painotukset kansallisella tasolla liittyvät siis olennaisesti keskusteluun luovuudesta ja sen tukemisesta.

Opetusministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa vuodelle 2020 valtion kulttuuripolitiikan tavoitteeksi nimetään luovuuden, moninaisuuden ja osallisuuden edistäminen. Tavoitteita toteutetaan edistämällä taiteilijoiden ja muiden luovan työn tekijöiden sekä kulttuuri- ja taidelaitosten toimintaedellytyksiä, kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen säilymistä ja kehittymistä, kulttuurin tasa-arvoista ja monipuolista saatavuutta, saavutettavuutta ja käyttöä, kulttuurituotantoa, alan työllisyyttä ja yrittäjyyttä sekä vahvistamalla yhteiskunnan kulttuurista perustaa. Valtioneuvosto ohjaa kulttuuripolitiikan toteutumista lainsäädännön, hallitusohjelman, talousarvion sekä muiden linjausten avulla. (Opetusministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2020.)

Opetusministeriön strategisessa ajattelussa taiteet nähdään tieteen ohella innovaatioiden lähteenä. Ideoiden työstämisessä innovaatioiksi eri toimijoiden välinen yhteistyö nähdään välttämättömänä. Loisan (2010, 6) mukaan opetusministeriön työssä katsotaan, että nykyi-

sissä olosuhteissa taiteen kentän toimijat, yksityiset rahoittajat, julkinen sektori ja elinkeinoelämä yhdessä voivat saada aikaan eniten. Edelleen Loisan (mt.) mukaan opetusministeriön strategisessa työssä korostetaan, että tähän suuntaan innovaatiopolitiikkaa tulisi laven-taa myös aluetasolla.

Kimmo Kainulainen (2004, 123) painottaa luovan aluetalouden olevan monien tutkijoiden mukaan muodostunut hyvinvoinnin ylläpitämisen ja taloudellisen kasvun keskeiseksi läh-tökohdaksi. Uusista ideoista, luovuudesta ja osaamisesta on tullut ikään kuin uusia tuotan-ontekijöitä ja samalla kuluvan vuosituhatmerkkien merkittävimpiä kilpailutekijöitä alueille. On esitetty, että sellaiset alueet menestyvät tulevaisuudessa, jotka ovat luovan kapasiteettinsa suhteen riittävän omavaraisia ja riippumattomia.

Luova työvoima sijoittuu sinne, missä on luova ympäristö. Luovaan luokkaan liittyvä hy-poteesi Markku Wileniuksen (2004, 48) mukaan on, että luovat ihmiset, alasta riippumatta, vaativat ympärilleen luovan ympäristön. Luovasti toimivat ihmiset arvostavat muiden luo-vuutta ja toteuttavat usein omaa luovuuttaan useammalla kuin yhdellä tavalla. Luovuus liittyy siten vahvasti tietynlaiseen sosiaaliseen ympäristöön.

Luovalle teollisuudelle, luoville ammattilaisille tai luovalle pääomalle leimallisena piirteenä on Kainulaisen (2004, 127) mukaan pidetty klusteroitumista. Eri toimintojen maantieteellinen läheisyys mahdollistaa luottamukseen, virikkeellisyyteen ja strategiseen kumppanuuteen perustuvan sosiaalisen vuorovaikutuksen, kollektiivisen oppimisprosessin, kilpailun ja si-säsyntyisesti kehittyvän yhteistoiminnan. Samalla luovien teollisuusalojen paikallisten ver-kostojen tihentymä luo dynaamista kehittämissilmapiiriä, joka synnyttää uusia ideoita, in-novaatioita, houkuttelee osajia sekä vaikuttaa yritysten investointihalukkuuteen. (Mt.)

Taiteilijapolitiikka, jonka käytäntöjä Etelä-Savon alueella tässä tutkimuksessa on pyritty kuvailemaan ja osin myös arvioimaan, on oleellinen toimijakenttä, jolla strategista ajattelua luovuudesta toteutetaan käytännöissä. Taide ja taiteilija ovat luovuuden 'kovaa' ydintä.

Taiteen tuen painopisteiden selvittämiseksi olisi ollut erityisen merkityksellistä paneutua myönnettyjen apurahojen lisäksi myös kielteisen apurahapäätöksen saaneisiin taiteen apu-rahahakemuksiin. Kaikkia apurahahakemuksia tarkastelemalla olisi ollut mahdollista muo-dostaa tarkempaa kuvaa taiteilijakunnasta Etelä-Savossa yleensä. Apurahan hakijoiden kokonaisuudesta olisi ollut mahdollista tarkastella myös miten apurahan hakijamäärät ovat kehittyneet ja kuinka suuri osa hakijoista apurahan saa. Tämä puolestaan antaisi jäsen-

tyneemmän kuvan siitä, millaista taidepolitiikkaa alueella harjoitetaan. Apurahapäätöksellä, joka aina on määrätyn ihmisjoukon tekemä valinta, taiteen laatuhierrarkiaa rakennetaan ja uusinnetaan.

Tämän tutkimuksen aineiston pohjalta on mahdotonta tuottaa tulkintaa siitä, mitkä tekijät apurahapäätöksiä ohjaavat. Se edellyttäisi tutkimuksen ulottamista tukipäätösten taustalla vaikuttavien toimikuntien ja hoitokuntien jäseniin ja heidän taustoihinsa. Liitteissä 1 ja 2 esitellään Etelä-Savon taidetoimikunnan ja Etelä-Savon rahaston hoitokunnan jäsenet tarkasteluvuosina. Tiedossa on jäsenten ammatti, kotipaikkakunta ja sukupuoli. Näiden taustatietojen lisäksi tarvittaisiin vielä systemaattista tutkimusta heidän taustoistaan ja arvioineistaan. Hedelmällinen jatkotutkimuksen aihe olisi myös alueellisen taiteilijapolitiikan tutkimuksen laajentaminen eri alueille, muihin maakuntiin.

Sekä Etelä-Savon rahaston että taidetoimikunnan tavoitteet kumpuavat samasta aluepoliittisesta lähtökohdasta: taiteen ja kulttuurin mahdollisuudet ovat myös maakunnassa. Tämän tutkimuksen tulokset ovat toivottavasti hyödynnettävissä muun muassa toiminnan kehittämisessä: yksityinen ja julkinen taidepolitiikan toimija voivat tehostaa toimintaansa yhteistyötä vahvistamalla, jotta päällekkäisyyden sijaan toiminta olisi toinen toistaan tukevaa ja täydentävää, mikä toivottavasti vahvistaisi taiteen mahdollisuuksia maakunnassa.

LÄHTEET

Arpo, Robert (2004): Taiteilija tietoyhteiskunnassa – tietoyhteiskuntastrategioiden taiteilijakuva ja tekijänoikeuslainsäädännön muutosten vaikutus taiteilijana toimimisen edellytyksiin. Teoksessa Arpo, Robert (toim.): Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. 129-151.

Bennett, Oliver (1999): Kulttuuripolitiikka, kulttuuripessimismi ja postmoderniteetti. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.) (1999): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Jyväskylä: SoPhi. 13-32.

Hillman-Chartrand, Harry (2002): Funding the Fine Arts: An International Political Economic Assessment. Julkaisussa Cultural Politics – Global, Local and National Nordic Theatre Studies, Vol. 14, 2002

Heikkinen, Merja (2004): Pohjoismaisen taiteilijatuen neljä muunnelmaa. Teoksessa Arpo, Robert (toim.): Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28, Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. 69-99.

Heikkinen, Merja (2007): Valtion taiteilijatuki taiteilijan määrittelijänä. Määrittelyvallan ehtoja ja ulottuvuuksia pohjoismaisen tukimallin suomalaisessa muunnelmassa. Väitöskirja. Taiteen keskustoimikunta. Tutkimusyksikön julkaisuja n:o 32. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Heiskanen, Ilkka (2002): Johdanto. Teoksessa Heiskanen, Ilkka; Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.) (2002): Taiteen ja kulttuurin kentät. Jyväskylä: Tietosanoma Oy. 19-27.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997): Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Häyrynen, Simo (1996): Kulttuuripolitiikkaa syrjäseutukeskuksessa. Uuden kulttuuripolitiikan tulkintoja Joensuussa 1970-luvulla. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Häyrynen, Simo (2006): Suomalaisen yhteiskunnan kulttuuripolitiikka. Jyväskylä: Minerva.

Julkunen, Jorma (1986): Suomen Kulttuurirahaston Mikkelin läänin maakuntarahasto 1961-1986. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.

Kangas, Anita (1999): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Teoksessa Kangas, Anita & Virkki, Juha (toim.) (1999): Kulttuuripolitiikan uudet vaatteet. Jyväskylä: SoPhi. 156-178.

Kangas, Anita; Heiskanen, Ilkka & Hirvonen, Johanna. (2002): Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö ja hallinto. Teoksessa Heiskanen, Ilkka; Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.) (2002): Taiteen ja kulttuurin kentät. Jyväskylä: Tietosanoma Oy. 28-88.

Kangas, Anita (2009): Taiteen tukeminen maakuntarahastojen tehtävänä. Teoksessa Mäkinen, Jarmo; Kivistö, Kalevi; Kangas, Anita; Sallinen, Aino; Niemelä, Kuisma; Hohti, Paa-vo (2009): Tieteen ja taiteen vuoksi. Keski-Suomen Kulttuurirahasto 1958 – 2008. Cultura. Suomen Kulttuurirahaston julkaisuja. V. Helsinki: Suomen Kulttuurirahasto. 89-118.

Kangas, Anita & Sokka, Sakarias (2011): Renforcer la nation en cultivant la population – L'impératif de la politique culturelle finlandaise. Teoksessa Poirrier, Philippe (toim.) (2011) : La culture comme politique publique. Essais d'histoire comparée. De 1945 à nos jours. Pariisi: La Documentation française.

Karhunen, Paula (1990): Läänien taidetoimikunnat taiteen tukijoina. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki: Yliopistopaino

Karttunen, Sari (1993): Valokuvataiteilijan asema. Tutkimus Suomen valokuva-taiteilijakunnan rakenteesta ja sosiaalis-taloudellisesta asemasta 1980-1990 -luvun vaihteissa. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 15. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Karttunen, Sari (2004): Taiteilijoiden lukumäärän kehitys 1950-luvulta 2000-luvulle – kasvaako työvoima työllisyyttä nopeammin? Teoksessa Arpo, Robert (toim.): Taiteilija Suomessa. Taiteellisen työn muuttuvat edellytykset. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja n:o 28. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. 13-36.

Laitinen, Hanne (1998): Tapaustutkimuksen perusteet. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 55. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto.

Mitchell, Ritva (2002): Taiteen ja kulttuurin kentät: sektorianalyysi. Teoksessa Heiskanen, Ilkka; Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.) (2002): Taiteen ja kulttuurin kentät. Jyväskylä: Tietosanoma Oy. 193-227.

Mäkinen, Jarmo (2009): Keski-Suomen rahaston 50 vuotta. Teoksessa Mäkinen, Jarmo; Kivistö, Kalevi; Kangas, Anita; Sallinen, Aino; Niemelä, Kuisma ja Hohti, Paavo (2009): Tieteen ja taiteen vuoksi. Keski-Suomen Kulttuurirahasto 1958 – 2008. Cultura. Suomen Kulttuurirahaston julkaisuja. V. Helsinki: Suomen Kulttuurirahasto. 7-69.

Oesch, Pekka (2010): Yritysten tuki taiteille 2008 ja tuen muutokset 1999 -2008. Tilastotietoa taiteesta n:o 40. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Peuhkuri, Timo (2005): Tapaustutkimuksen valinnat. Esimerkkinä Saaristomeren rehevöitymis- ja kalankasvatuskiista. Teoksessa Räsänen, Pekka; Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.): Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pirnes, Esa (2008): Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka. Laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pohls, Maritta (1989): Suomen Kulttuurirahaston historia. Porvoo: WSOY.

Rautiainen, Pauli (2006): Taiteilija-apurahajärjestelmän toimivuus ja koettu vaikuttavuus. Selvitys valtion taiteilija-apurahan saajista 2002-2005. Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikkö, työpapereita 45. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Rautiainen, Pauli (2008a): Suomalainen taiteilijatuki. Valtion suora ja välillinen taiteilijatuki taidetoimikuntien perustamisesta tähän päivään. Taiteen keskustoimikunta, tutkimusyksikön julkaisuja N:o 34. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Rautiainen, Pauli (2008b): Alueellisen taide-elämän katalyytit. Teoksessa Jokinen, Heikki & Rautiainen, Pauli (toim.): Taiteen edistämistä varten. Taidetoimikunnat 40 vuotta. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. 223-227.

Rautiainen, Pauli (2008c): Suomalainen taiteilijapolitiikka 1968-2008. Teoksessa Jokinen, Heikki & Rautiainen, Pauli (toim.): Taiteen edistämistä varten. Taidetoimikunnat 40 vuotta. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. 28-41.

Rautiainen, Pauli (2008d): Alueellisen taide-elämän katalyytit. Teoksessa Jokinen, Heikki & Rautiainen, Pauli (toim.): Taiteen edistämistä varten. Taidetoimikunnat 40 vuotta. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta. 223-227.

Rensujeff, Kaija (2003): Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu n:o 27. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari (2007): Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2007): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmenoja, Riitta (1984): Taiteilijoiden asema ja työmahdollisuudet Mikkelin läänissä. Mikkelin läänin taidetoimikunnan julkaisu n:o 1. Mikkeli: Mikkelin läänin taidetoimikunta.

Saukkonen, Pasi & Ruusuvirta, Minna (2009): Toiveet, tavoitteet ja todellisuus: tutkimus kulttuuripolitiikasta 23 kaupungissa. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen julkaisu n:o 15. Helsinki: Cupore.

Sokka, Sakarias (2006): Kulttuurihallinto muovautui kokonaisuuden osana. *Arsis* 1/2006. Taiteen keskustoimikunta. s. 7-9.

Towse, Ruth (2010): *A Textbook of Cultural Economics*. New York: Cambridge University Press.

Tuhkanen, Totti (1988): Taiteilijana Turussa: tutkimus Turun kuvataiteilijoiden urakehityksestä vuosina 1945-1985. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu n:o 3.. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Wilenius, Markku (2004): Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita.

Elektroniset lähteet

Etelä-Savon ELY-keskuksen internetsivut .Viitattu 9.11.2010. <http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/EtelaSavonELY/Osaaminenjakulttuuri/Sivut/default.aspx>

Etelä-Savon maakuntaliitto. Viitattu 10.8.2010. <http://www.esavo.fi>

Kainulainen, Kimmo (2004): Elämyksistä elinkeinoja. Kulttuuritapahtumien paikallista-
loudelliset merkitykset maaseutukunnille ja kaupungeille. Helsingin yliopisto. Maaseudun
tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 2.

<http://www.helsinki.fi/ruralia/julkaisut/pdf/Julkaisuja2.pdf>

Karhunen, Paula (2007): Taidetoimikuntalaitoksen tuen hakijat ja saajat alueittain 2005.
Tilastotiedote 1/2007. Helsinki: Taiteen keskustoimikunta.

[http://edmund.taiteenkeskustoimikunta.fi/default.asp?WCI=wciEDM_Download_Submit&
lngDoc_id=2509&strFile_nam=tilastotiedote+1+07.pdf](http://edmund.taiteenkeskustoimikunta.fi/default.asp?WCI=wciEDM_Download_Submit&lngDoc_id=2509&strFile_nam=tilastotiedote+1+07.pdf)

Kulttuuripolitiikan strategia 2020. Opetusministeriön julkaisuja 2009:12. Viitattu
28.7.2011. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Kulttuuripolitiikan_strategia_2020

Loisa, Raija-Leena (2010): Rajoista mahdollisuuksiin. Luovan työn asema ja kerrannais-
vaikutukset maakunnallisella alueella. Luovuuden barometri –tutkimushankkeen loppura-
portti. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätö Cuporen verkkojulkaisuja 5.
http://www.cupore.fi/verkkojulkaisut_5.php

Mäkinen, Jarmo (2005): Säätiö ja maakunta. Maakuntarahastojärjestelmän kentät ja ver-
kostot. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and
Social Research 265. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-2175-1>

Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut. Viitattu 5.11.2010.

http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuurin_hallinto_ja_toimijat/?lang=fi

Suomen Kulttuurirahaston internetsivut. Viitattu 10.5.2010. <http://www.skr.fi/>

Suomen Kulttuurirahaston vuosikertomus 2004-2005. Viitattu 10.5.2010.

<http://www.skr.fi/content/pdf/vuosikertomus2005.pdf?from=10564361712387592>

Muut dokumentit

Etelä-Savon taidetoimikunnan vuosikertomus 2005.

LIITTEET

LIITE 1. Etelä-Savon taidetoimikunnan jäsenet vuosina 1985, 1990, 1995, 2000 ja 2005

ETELÄ-SAVON TAIDETOIMIKUNTA 1985

Päsihteeri FM Raimo Manninen

opettaja Vilho Juuti, Jäppilä, pj.
toimittaja Pekka Myyryläinen, Mikkeli, vpj.
lehtori Pirkko Auvinen, Savonlinna
graafinen taiteilija Urpo Huhtanen, Mäntyharju
valokuvaaja Arto Hämäläinen, Mikkelin mlk
kirjailija Martti Issakainen, Heinävesi
kapellimestari Onni Kelo, Anttola
arkkitehti Kirsti Kovanen, Mikkeli mlk
fysioterapeutti Marjatta Kärjes, Kangasniemi
rehtori Sinikka Larsen, Heinola
hallintojohtaja Aimo Rinkinen, Pieksämäki

ETELÄ-SAVON TAIDETOIMIKUNTA 1990

Päsihteeri FM Raimo Manninen

arkkitehti Leena Muoniovaara, Pieksämäki, pj.
humanististen tieteiden kandidaatti Markku Kääriäinen, Mikkeli, vpj.
kuvataiteilija Kaija-Leena Hänninen, Rantasalmi
kirjastonjohtaja Maija-Liisa Jussila, Sysmä
sähköasentaja Ari Kekarainen, Pieksämäki
liikunnanlehtori Eeva Lenho, Heinolan mlk
rehtori Ilmo Pokkinen, Mikkeli
soittokunnanjohtaja Reijo Pola, Savonlinna
taluspäällikkö Anneli Pölönen, Kerimäki
puuseppä Peter Schmid, Haukivuori

ETELÄ-SAVON TAIDETOIMIKUNTA 1995

Päsihteeri FM Raimo Manninen

teatterinjohtaja Vesa Raiskio, Mikkeli, pj.
rehtori Pirkko Marjavaara, Heinola, vpj.

tanssinopettaja Fanny Gurevitsch, Mikkelin mlk
rehtori Sirkku Harra, Savonlinna
opettaja Timo Heinonen, Mikkelin mlk
kuvanveistäjä Riitta Huttunen, Pieksämäki
kirjailija Martti Issakainen, Heinävesi
amanuenssi Laura Luostarinen, Mikkelin mlk
rehtori Maunu Paajanen, Savonlinna
rehtori Ilmo Pokkinen, Mikkelin mlk
vt. rehtori Juha Valve, Pieksämäen mlk

ETELÄ-SAVON TAIDETOIMIKUNTA 2000

Pääsihteeri FM Raimo Manninen

FT, Ilmo Pokkinen, Mikkelin mlk, pj.
TaM, rehtori Riitta Moisander, Savonlinna, vpj.
tj. kirjailija Reijo Honkonen, Anttola
FK, taidehistorioitsija Laura Luostarinen, Kuopio
ohjaaja Menna Mannerkorpi, Rantasalmi
arkkitehti Jaakko Merenmies, Mikkelin mlk
säveltäjä, rehtori Matti Murto, Savonlinna
valaistuspäällikö Eero Pölönen, Hämeenlinna
draamapedagogi Annikki Saha, Pieksämäki
balettipedagogi Sonja Tammela-Ruuskanen, Puumala
koulutusjohtaja Veli-Ville Varneslahti, Mikkelin mlk

ETELÄ-SAVON TAIDETOIMIKUNTA 2005

Pääsihteeri Risto Kekkarainen

kulttuurisihteeri Juha Vallin, Mäntyharju, pj.
taidekasvattaja Mervi Riikonen, Pieksämäki, vpj.
arkkitehti Arja Hartikainen, Mikkelin mlk
kaupunginsihteeri/tanssitaiteilija Hannu Hyttinen, Savonlinna
rakennusarkkitehti, kuvataiteilija Risto Junnilainen, Mikkelin mlk
director musices, musiikinopettaja Aulis Kaukonen, Mikkelin mlk
kirjastonjohtaja Päivi Lehmusvuori, Juva
muotoilija, suunnittelija Marja Putus, Savonlinna
näyttelijä-ohjaaja Tarja Pyhähuhta (ent. Heiskanen), Mikkelin mlk

LIITE 2. Etelä-Savon maakuntarahaston hoitokunnan jäsenet vuosina 1985, 1990, 1995, 2000 ja 2005

MIKKELIN LÄÄNIN MAAKUNTARAHASTON HOITOKUNTA 1985

Asiamies, FM Jorma Julkunen

Mikkelin läänin Maakuntaliito nimeäminä:

kunnanjohtaja Juhani Alanen
johtaja Paavo Rinnemaa
kaupunginsihteeri Paavo Rotko
pääluottamusmies Eino Tiainen

Suomen Kulttuurirahaston nimeäminä:

opettaja Valto Aholainen
opettaja Arvo Heikkonen
seutukaavajohtaja Ossi Heinonen
rehtori Pentti Salervo

Suomen Kulttuurirahaston edustajina:

professori Maarit Kaimio
maaherra Uki Voutilainen, pj.

MIKKELIN LÄÄNIN MAAKUNTARAHASTON HOITOKUNTA 1990

Asiamies, FM Jorma Julkunen

Mikkelin läänin Maakuntaliito nimeäminä:

toimitusjohtaja Teuvo Laamanen
maanviljelijä Lauri Partti
kunnanjohtaja Hemmo Pirhonen
pääluottamusmies Eino Tiainen

Suomen Kulttuurirahaston nimeäminä:

opettaja Valto Aholainen
teollisuusneuvos Martti Kinnunen
rehtori Pertti Salervo
fil.kand. Irma Toivakka

Suomen Kulttuurirahaston edustajina:

professori Risto Ihamuotila
varatuomari Matti Vanhanen, pj.

MIKKELIN LÄÄNIN MAAKUNTARAHASTON HOITOKUNTA 1995

Asiamies, FM Jorma Julkunen

Mikkelin läänin Maakuntaliito nimeäminä:

toimitusjohtaja Teuvo Laamanen
maanviljelijä Lauri Partti
hallintot. maisteri Hemmo Pirhonen
isännöitsijä Heimo Riutta

Suomen Kulttuurirahaston nimeäminä:

rehtori, professori Risto Ihamuotila
maakuntamuseon johtaja Mirja Kosunen
ylilääkäri Leo Tarssanen
toimitusjohtaja Jukka Tikka
fil.maisteri Irma Toivakka
varatuomari Matti Vanhanen, pj.

ETELÄ-SAVON RAHASTON HOITOKUNTA 2000

Asiamies, fil.lis. Jorma Julkunen

Sihteeri, HSO-sihteeri Johanna Räsänen

toimitusjohtaja Jukka Tikka, pj.
kunnanjohtaja, valtiot.kand. Esko Hinkkanen
maaherra Pirjo Ala-Kapee
varatuomari Markku Häkkänen
maakuntamuseon johtaja Mirja Kosunen
lehtori Raine Lehkonen
toimitusjohtaja Matti Lipsanen
aluejohtaja Kari Pelkonen
asiamies Ralf Sunell
johtava lääkäri Leo Tarssanen
peruskoulun lehtori Ulla Valjakka

ETELÄ-SAVON RAHASTON HOITOKUNTA 2005

Asiamies, fil.lis. Jorma Julkunen

Sihteeri, HSO-sihteeri Johanna Räsänen

ekonomi Olli Kumela, pj.

toimitusjohtaja, rakennusneuvos Matti Lipsanen

yliasiamies Antti Arjava

diplomilaulaja Leena Astikainen

dosentti Markku Helle

toiminnanjohtaja Tuomas Hoikkala

kenraaliluutnantti Vesa Kämäri

dosentti Osmo Pekonen

toimitusjohtaja, teollisuusneuvos Raimo Räsänen

luokanopettaja Jari Toroi

opettaja Ulla Valjakka